

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Sociální pomoc lidem ohroženým chudobou

Diplomová práce

Autor:	Bc. Alena Mašijová
Studijní program:	B 7507 Specializace v pedagogice/SOCPN
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.
Oponent práce:	Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Autor: Alena Mašijová
Studium: P19K0312
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Název diplomové práce: Sociální pomoc lidem ohroženým chudobou
Název diplomové práce Aj: Social assistance to people at risk of poverty

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá problematikou chudoby, která se dotýká mnoha rodin v ČR. Teoretická část práce je zaměřena na problematiku chudoby. Objasní pojmy, jako je chudoba, sociální vyloučení, riziková skupina a sociální potřeby rodin ohrožených chudobou. Popisuje a analyzuje současnou situaci dané problematiky. V další část se zabývá příčinou chudoby rodin a opatřením, které mohou chudobu řešit. Objasním edukační aspekty pomoci dané problematiky. Součástí práce bude kvalitativní výzkum v řadách sociálních pracovníků na úřadech. Výzkum je zaměřen na zjištění, kde vidí sociální pracovníci překážky v pomoci chudým, jak zlepšit poskytování pomoci a předcházet situacím, aby nebyly rodiny ohroženy chudobou.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

SIROVÁTKA, T. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Brno: F. Šalé Albert, 2006. ISBN 80-7326-104.

SIROVÁTKA, T., HORA, O. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Brno: F. Šalé Albert, 2008. ISBN 98-80-7326-140-5.

VÁGNEROVÁ, M., Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-802-3.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1. února 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 1. 4. 2022

Bc. Alena Mašijová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Gabriele Caltové Hepnarové, Ph.D., za vedení a užitečnou pomoc, jež mi poskytla při zpracování mé diplomové práce. Velmi si toho vážím.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a trpělivost.

Anotace

MAŠIJOVÁ, Alena. *Sociální pomoc lidem ohroženým chudobou*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 119 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou chudoby, která se týká mnoha jednotlivců a rodin v ČR. Vymezuje pojmy jako sociální vyloučení, riziková skupina a sociální potřeby rodin ohrožených chudobou. Dále se zabývá příčinou chudoby jednotlivců a rodin a opatřeními, které mohou chudobu řešit.

Diplomová práce popisuje a analyzuje současnou situaci dané problematiky, věnuje se také otázkám, jež se týkají nezaměstnaných rizikových skupin a jejich šancí na trhu práce, a objasňuje i edukační aspekty pomoci v této oblasti. Uvádí možnosti pomoci rizikovým skupinám a zabývá se jejími právními aspekty, úlohou Ministerstva práce a sociálních věcí a ostatních zabezpečovacích systémů.

V praktické části je proveden kvalitativní výzkum v řadách sociálních pracovníků na vybraných úřadech a v pomáhajících organizacích a také je provedena analýza příslušných dokumentů sociálních služeb. Výzkum má za cíl zjistit, kde vidí sociální pracovníci překážky v pomoci chudým, jak zlepšit poskytování pomoci a předcházet situacím, aby nedocházelo k ohrožení rodin chudobou.

Klíčová slova: chudoba, sociální vyloučení, sociální potřeby, sociální pomoc, riziková skupina, nezaměstnanost, nepříznivá sociální situace, sociální znevýhodnění.

Annotation

MAŠIJOVÁ, Alena. *Social assistance to people at risk of poverty*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 119 pp. Diploma thesis.

This diploma thesis deals with the issue of poverty, which affects many individuals and families in the Czech Republic. It defines concepts such as social exclusion, risk group and social needs of families at risk of poverty. It also addresses the causes of poverty for individuals, families and measures to reduce poverty. The diploma thesis describes and analyzes the current situation of the issue.

This work also deals with the issue of unemployed risk groups and their chances in the labor market. It also clarifies the educational aspects of helping the issue. It lists the possibilities of assistance for risk groups and also deals with the possibilities of assistance, such as legal treatment, the Ministry of Labor and Social Affairs, but also assistance from other security systems.

In the practical part, qualitative research is carried out in the ranks of social workers in selected offices and in helping organizations, and an analysis of relevant social services documents is also performed. The research aims to find out where social workers see barriers to helping the poor, how to improve aid delivery and to prevent situations that do not put families at risk of poverty.

Keywords: poverty, social exclusion, social needs, social assistance, risk group, unemployment, unfavorable social situation, social disadvantage.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Seznam použitých zkratk	10
Seznam tabulek, map a grafů	11
Úvod	12
1 Chudoba a její aspekty	15
1.1 Situace lidí ohrožených chudobou v ČR na základě statistiky	21
1.2 Základní potřeby osob v chudobě	24
1.3 Skupiny ohrožené chudobou	27
1.4 Shrnutí kapitoly	30
2 Vymezení nezaměstnanosti	33
2.1 Druhy nezaměstnanosti	33
2.2 Příčiny a důsledky nezaměstnanosti	37
2.3 Nezaměstnanost rizikových skupin	39
2.4 Shrnutí kapitoly	43
3 Sociální vyloučení a chudoba	44
3.1 Sociální vyloučení a nezaměstnanost	46
3.2 Příjmově znevýhodněné osoby	47
3.3 Sociální deprivace	50
3.4 Shrnutí kapitoly	51
4 Bezdomovectví jednotlivců a rodin	53
4.1 Příčiny bezdomovectví jednotlivců i rodin	55
4.2 Současná situace bezdomovectví v ČR	58
4.3 Postoj společnosti k bezdomovcům	58
4.4 Zdravotní rizika bezdomovectví	60
4.5 Možnosti bydlení pro rizikové skupiny a sociálně vyloučené	62
4.6 Shrnutí kapitoly	64
5 Možnosti pomoci pro osoby ohrožené chudobou	67
5.1 Edukační aspekty pomoci	68
5.2 Výstupy systémů pomoci vybraných organizací	69
5.3 Finanční pomoc	86
5.4 MPSV, Úřad práce ČR a jejich pomocné programy	89
5.5 Shrnutí kapitoly	92

6	Praktická část – výzkumné šetření.....	94
6.1	Popis výzkumného šetření	94
6.2	Výstupy rozhovorů	99
6.3	Závěry výzkumného šetření.....	109
	Závěr	112
	Seznam použité literatury	115
	Přílohy.....	I
	Příloha A: Otázky pro výzkumné šetření – rozhovor	I
	Příloha B: Graf a tabulka hranice chudoby.....	XII

Seznam použitých zkratk

BOZP – bezpečnost a ochrana zdraví při práci

ČNR – Česká národní rada

ČSÚ – Český statistický úřad

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

DOZP – dávky pro osoby zdravotně postižené

EU – Evropská unie

ES – Evropské společenství

HN – hmotná nouze

ILO – Mezinárodní úřad práce

MD – mateřská dovolená

MěÚ – městský úřad

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NZDM – nízkoprahové denní centrum pro mládež

OCH – oblastní charita

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dítěte

PnP – příspěvek na péči

PnŽ a DnB – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (dávky HN)

PvN – podpora v nezaměstnanosti

SSP – státní sociální podpora

ÚP – Úřad práce ČR

VT, VTOS – výkon trestu odnětí svobody

Seznam tabulek, map a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1: Částky životního minima od 1. 4. 2020.....	87
Tabulka 2: Výše přídavku v Kč na dítě za kalendářní měsíc.....	88
Tabulka 3: Výše přídavku na dítě v Kč, červenec 2021	89
Tabulka 4: Transformační tabulka	97
Tabulka 5: Hranice chudoby a počet osob ohrožených chudobou v České republice...XII	

Seznam map

Mapa 1: Vybrané pomáhající organizace	70
Mapa 2: Potřeby klientů.....	85

Seznam grafů

Graf 1: Obsazenost Azylového domu Centrum „PRO“	75
Graf 2: Obsazenost Noclehárny pro muže OCH Blansko	77
Graf 3: Statistika dávek HN.....	82
Graf 4: Struktura výdajů domácnosti v České republice v roce 2006	XIII

Úvod

Diplomová práce se zabývá nejen problematikou chudoby a životem lidí, kteří jsou chudobou a bezdomovectvím ohroženi, ale i možnostmi, jak těmto lidem pomoci. Autorka diplomové práce si téma sociální pomoci lidem ohroženým chudobou vybrala z důvodu jeho aktuálnosti a osobní zainteresovanosti, protože pracuje právě s touto skupinou obyvatel.

Chudoba je nejen existenčním stavem, ale i politickým a praktickým konceptem. Je také předmětem společenských stereotypů, postojů a sociálního jednání řady účastníků. Pojem chudoby nejenže popisuje určitý stav věcí, ale zahrnuje i určitou představu o jejích příčinách a důsledcích, o obsahu chudoby, sociálním statusu chudých a o souboru jejich oprávnění nebo o jejich prestiži. S tím vším je spojena i představa adekvátní reakce společnosti na chudobu, která je obvykle vnímána prostřednictvím vyhraněných názorů (Mareš, 1994, s. 8).

V médiích jsou často prezentovány statistiky nejbohatších obyvatel ČR, a vzápětí jsou avizovány různé sbírky a pomoci pro nejchudší obyvatele. Velký propad některých skupin obyvatel do chudoby započal v 90. letech minulého století, kdy se postupně začali oddělovat bohatí od chudých.

Člověk se do situace, kdy nemá dostatek finančních prostředků, dostane velmi snadno, například když přijde o zaměstnání a musí hradit své dluhy a pohledávky nebo když má velmi nízké příjmy, které stěží pokryjí náklady na bydlení a další životní potřeby. Mezi ohroženou skupinu lidí, kteří nějakým způsobem přišli o rodinné zázemí, bydlení a v neposlední řadě i o víru v lepší život, patří i osoby bez domova, jež žijí na okraji společnosti. Důležitou problematikou, která s chudobou často souvisí, je také zaměstnání. Práce je velmi důležitá nejen pro náš rozvoj, socializaci, ale chodíme do zaměstnání také proto, abychom získali odměnu za práci, jež nám zajišťuje určitou úroveň sociální, ekonomickou a existenční.

V situaci, kdy člověk nemá dostatek finančních prostředků, popřípadě se dostane do jiných nepříznivých situací, mohou mu pomoci pomáhající profese a instituce. Mezi ně můžeme zařadit sociální, zabezpečovací a neziskové organizace. V ČR je spousta organizací, které se zabývají pomocí těmto lidem, ať už jde o poradenství, nebo zajištění konkrétní služby či životních potřeb.

Teoretická část práce čtenáři předkládá různé pohledy na definici chudoby, popisuje situaci lidí ohrožených chudobou, představuje základní potřeby těchto osob a také skupiny lidí, které jsou chudobou nejvíce ohroženy.

Vzhledem k tématu práce poskytuje prostor především problematice chudoby jednotlivců a rodin a zvláště zajištění pomoci pro tuto skupinu lidí. Jedna z kapitol v teoretické části práce je věnována nezaměstnanosti, která – především ta dlouhodobá – často vede k příjmové chudobě. Další kapitola se zabývá samotným bezdomovectvím, jeho typologiemi a příčinami, jakož i zdravotními riziky osob bez domova nebo možnostmi zajištění bydlení pro tyto osoby. Samozřejmě není opomenuta ani kapitola, ve které jsou uvedeny možnosti, jak pomoci osobám ohroženým chudobou, přičemž podpora prostřednictvím Úřadu práce ČR je rozdělena podle zaměření konkrétních sociálních dávek – státní sociální podpora (dále SSP), dávky hmotné nouze (dávky HN), příspěvek na péči (PnP) a podpora v nezaměstnanosti (PvN). Cílem této práce je analyzovat, jaké existují možnosti pomoci pro rizikovou skupinu ohroženou chudobou a bezdomovectvím od městských úřadů, státních institucí, popřípadě neziskových organizací a zda funguje vzájemná spolupráce mezi nimi v oblasti zajištění pomoci. Cílem je také zjistit, jaké pomocné programy jsou pro tuto skupinu lidí v obtížné životní situaci prostřednictvím těchto institucí zajištěny a zda lze podobným nepříznivým životním situacím předcházet.

Především jde o to, najít jim zaměstnání, díky kterému mohou důstojně žít ve společnosti, nikoli na jejím okraji.

Jako metody k naplnění cílů této práce autorka zvolila obsahovou analýzu dostupné literatury, jež osvětlí aktuální témata problematiky, a dále analýzu právního vymezení zákonů a konkrétních paragrafů, které se týkají pomoci ohroženým skupinám. Autorka provede výzkum prostřednictvím rozhovorů se sociálními pracovníky z vybraných organizací. Následuje analýza nabídky služeb vybraných organizací a návrh řešení na základě poznatků z rozhovorů a nabídky služeb. Kvalitativní výzkum by měl nejen objasnit situaci lidí ohrožených chudobou, ale také zjistit, na kterou pomocnou organizaci by se tato skupina lidí měla obracet a zda je zajištěna dostatečná pomoc pro tuto skupinu lidí v malém městě.

Autorka si také stanovila vědeckovýzkumný problém: Jaká je vzájemná spolupráce a provázanost mezi pomáhajícími organizacemi ve městě, kde byl proveden výzkum.

Mezi autory, kteří se zabývají tématy chudoby, nezaměstnanosti nebo bezdomovectví a jejichž publikace autorka použila ve své diplomové práci, patří například Peter Ondrejko, Tomáš Sirovátka, Petr Mareš, Igor Tomeš, Vojtěch Krebs, Blahoslav Kraus, Zlatica Bakošová a mnozí další.

1 Chudoba a její aspekty

Chudoba je termín mnohoznačný, takže ho lze vykládat různými způsoby. Vymezení chudoby může být nejen subjektivním hodnocením každého z nás, ale i různých institucí. Krebs ve své publikaci uvádí nejen definici chudoby, ale také to, jak bychom ji mohli řešit přiměřenými opatřeními sociální politiky. Musíme nejprve objasnit, co to vlastně chudoba je a jak je možné ji měřit. Musíme také znát příčiny jejího vzniku a možné postupy pro její minimalizování. „*Obecně můžeme říci, že chudoba je stav, kdy lidé nemají a současně nejsou schopni získat prostředky k tomu, aby mohli zajistit svou existenci v konkrétním sociokulturním prostředí. Je to stav, kdy životní podmínky a uspokojení základních životních potřeb není zabezpečeno dostatečnými příjmy či statky a kdy tyto příjmy není možno z objektivních důvodů zvýšit a kdy občan nedisponuje ani jinými příjmy či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, která je ve společnosti uznána jako minimální. Chudoba je tedy spojována s hmotnou nouzí, deprivací. Žít v chudobě znamená být především materiálně deprivován. Znamená žít bez toho, co je nezbytné a jako takové je společensky uznáno*“ (Krebs a kol., 2007, s. 107).

S problémem chudoby, který ohrožuje lidskou populaci, se setkáváme prakticky od počátků lidského společenství. Společně s nemocemi a ztrátou živitele je nejstarší sociální událostí. V současné době nejde v případě chudoby o problematiku pouze rozvojových zemí, ale je sociální realitou také vyspělých států. Každá společnost má své nízkopříjmové vrstvy obyvatelstva. V moderních státech není chudoba jen otázkou smrti hladem nebo důsledkem běžného onemocnění, ale je spíše otázkou deprivace a nerovnosti (Tomeš a kol., 2002, s. 152).

Vymýcení chudoby ze společnosti prostřednictvím prvních státních opatření se nepodařilo. Jedním z hlavních důvodů je skutečnost, že s historickým vývojem se měnilo i pojetí chudoby – co nyní v našich podmínkách považujeme za chudobu, by pravděpodobně naši předci považovali za luxusní přepych (Klimentová, 2013, s. 7–8).

Podle Ondrejковиče chudobou obecně rozumíme sociální jev, který je charakteristický nedostatkem životních prostředků jednotlivce nebo skupiny. V tomto smyslu je chudoba považována za sociální problém, popř. za sociálně patologický jev. Někdy se místo mnohoznačného pojmu absolutní chudoba používá pojem *bída*. Ve srovnání s pojmem *bída* je chudoba považována za méně drastickou situaci, v níž se jednatel nebo sociální skupina nachází.

Pojem *bída* se obvykle používá v souvislosti s hladem, tělesným nebo duševním utrpením, popř. v souvislosti s poškozováním, sociální odkázaností apod. Hranice *bídy* a chudoby nelze stanovit a často se oba významy zaměňují. Mnohdy se mluví o průchodnosti chudoby do *bídy*, např. při zdražování základních životních potřeb. Z hlediska jednotlivce nebo společenské skupiny může být chudoba způsobena vlastním přičiněním. Vedle každodenního používání pojmu chudoba v běžné řeči existuje několik pokusů o vědeckou reflexi tohoto jevu. Chudoba má oproti některým sociálním jevům zvláštní charakter. Obsahuje v sobě kategorický imperativ: pracovat jakýmkoli způsobem na jejím řešení a nespokojovat se pouze s její deskripcí, analýzou příčin a následků. V tomto smyslu je chudoba i morálním pojmem (Ondrejковиč, 2001, s. 60).

Ondrejковиč (2001, s. 60–61) uvádí chudobu (podle Krauseho) jako:

- absolutní jev,
- relativní jev,
- subjektivní jev,
- politický jev.

U nás se setkáváme ještě s pojmem *hmotná nouze*, který je příkladem pokusu o objektivizaci chudoby jako sociálního jevu (Ondrejковиč, 2001, s. 61).

Některé absolutní koncepce chudoby vycházejí z určité hranice, pod kterou již není možné udržovat ani holou existenci (potrava, ošacení, bydlení). Naproti tomu při relativní koncepci obsahu pojmu bývá označován jako chudý každý, kdo nedosahuje relativních standardů, jež jsou závislé na bohatství společnosti. To znamená, že chudý v bohatší zemi nebude srovnatelný s chudým v hospodářsky méně prosperující zemi (Ondrejковиč, 2001, s. 61).

Asi se shodneme na tom, že chudoba může mít různé podoby. V sociální politice lze koncepty chudoby v zásadě vymezit jako subjektivní a objektivní, dále pak také na absolutní a relativní (Krebs a kol., 2007, s. 108).

Subjektivní koncept chudoby

Podle Mareše je subjektivní vymezení chudoby založeno především na jejím pociťování, ale také na hodnocení vlastní životní zkušenosti. Mareš uvádí, že subjektivní mínění osob, které se samy považují za chudé, často souvisí s jejich objektivními znaky, jako jsou příjem, velikost rodiny a další. Stává se také, že chudí lidé mají nízké očekávání sociálních potřeb, proto se při posuzování své chudoby řídí podle nižších standardů a za chudé se nepovažují.

Mareš také uvádí, že data z různých výzkumů ukazují, že subjektivní chudoba se v průběhu života mění. Například 60–70 % starých lidí žije pod subjektivní hranicí chudoby (Mareš, 1999, s. 119).

Podle Krebse a kol. (2007, s. 108) vyplývá subjektivní vnímání chudoby především z těchto pohnutek:

- co jedinec chce, čeho chce dosáhnout, jaké má aspirace,
- co si jedinec myslí, že si zaslouží, co považuje za spravedlivé, aby měl,
- co si jedinec myslí, že skutečně potřebuje, jak subjektivně vnímá laicky definované existenční minimum,
- co mají druzí, tedy jak jedince ovlivňuje určitá společenská porovnání.

Subjektivní koncept chudoby nelze přesně určit. S obtížemi můžeme do konceptu zahrnout lidi, kteří jsou objektivně chudí, ale chudými se být necítí, ale rovněž osoby, jež se být chudými cítí, ale ve skutečnosti či objektivně chudí nejsou. Subjektivní koncept chudoby je důležitý především pro zjištění spokojenosti obyvatelstva s jejich příjmovou situací a životním standardem. Představuje většinou vyšší výskyt chudoby, než je tomu u objektivního konceptu chudoby (Krebs a kol., 2007, s. 108).

Objektivní koncept chudoby

Tomeš vymezuje objektivní chudobu jako stav, ve kterém nejsou podle názoru státu uspokojovány základní lidské potřeby na přijatelné úrovni (Tomeš a kol., 2002, s. 154). Koncept, jenž uvádí chudobu pomocí faktorů, které jsou nepřímou závislostí na mínění

těch, kteří buď chudými jsou, nebo se chudými cítí být. Krebsovo tvrzení vyplývá z analýzy sociálně-ekonomických informací o sledovaných souborech domácností. Zkoumané domácnosti vedou za stanoveným výzkumným účelem podrobné výkazy o svých příjmech a výdajích a umožňují tak vědcům sledovat charakteristické modely spotřeby různých typů domácností. Získaná data umožňují vládám vést statistiku, na jejímž základě je podle určitých objektivních kritérií jednoznačné rozdělení v příjmové distribuci obyvatelstva, a tak zřetelně oddělit chudé od nechudých. Skupině osob, jednotlivcům či domácnostem, které jsou označovány za chudé, je poskytována finanční nebo věcná podpora, u nás především formou dávek pomoci v HN (Krebs a kol., 2007, s. 109). Objektivní koncept chudoby můžeme ještě rozdělit na dva základní pojmy, jimiž jsou *absolutní chudoba* a *relativní chudoba*.

a) Absolutní chudoba

Absolutní chudobu vymezujeme jako stav, kdy nedostatek nebo úplná absence prostředků neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby do té míry, že je ohrožena sama existence člověka a hrozí mu smrt (Tomeš a kol., 2002, s. 152). Uvedený koncept je v současné době považován za opodstatněný jen v chudých rozvojových zemích, pro vyspělé země je již považován za irelevantní (Klimentová, 2013, s. 9).

b) Relativní chudoba

Tomeš uvádí, že relativní chudoba je stav, ve kterém jedinec, rodina nebo sociální skupina uspokojuje své potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti nebo určitém státu (Tomeš a kol., 2002, s. 153). Podle Krebse je relativní chudoba odvozena od zjištění, že rozložení příjmů domácností v konkrétní společnosti je formulováno pružně, a to v závislosti na vývoji celkové příjmové úrovně ve společnosti. Úroveň relativní chudoby je obvykle určena vzdáleností od jistého a většinou průměrného životního standardu. To znamená, že člověk uspokojuje své základní životní potřeby, které jsou v určité společnosti běžné, ale zároveň se cítí nebo je v určitém smyslu deprivován a ze společnosti vyloučen. V tomto smyslu se chudoba projevuje většinou v nedostatečném vybavení domácnosti, zvláště předměty dlouhodobé spotřeby. V nižší úrovni bydlení jde především o nemožnost uspořít apod. Ačkoliv je chudoba podle zmíněného konceptu vázána na průměrný dosažený životní standard, zejména v určité době a společnosti se nemusí výskyt chudoby v čase měnit. Stejně tak dobře se ovšem může zvyšovat či snižovat (Krebs a kol., 2007, s. 109–110).

Ve vyspělých zemích nyní pojem chudoba neoznačuje stejný význam jako v rozvojových zemích. Krebs popisuje pojmem *moderní chudoba* chudobu relativní. V určité souvislosti rozlišují někteří autoři *starou chudobu* a *novou chudobu*, aby upřesnili rozdíl proměny chudoby v historii vývoje společnosti (Krebs a kol., 2007, s. 110).

Ondrejkoivič uvádí, že chudoba není žádný okrajový jev společnosti, ale podle odhadů mnoha odborníků se týká přibližně třetiny obyvatelstva naší planety. Nelze přehlížet, že chudoba nemá pouze individuální prožívanou podobu, ale je společností a státem formována a má mezinárodní, ale i globální podobu. Ve své podstatě znamená chudoba bezdomovectví, nedostatek základních potřeb, bezbrannost, bídu a bezmoc. V určité souvislosti často mluvíme o tzv. absolutní chudobě, kdy člověk nemá zajištěn ani minimální životní standard ve výživě, ošacení a bydlení. Podle údajů Meyense je absolutní chudobou na celém světě postiženo 630 milionů obyvatel (Ondrejkoivič, 2001, s. 58).

Absolutní chudoba dělá člověka neschopným v jeho lidskosti a ohrožuje jádro jeho existence.

Pojem chudoba vnímáme nejčastěji jako projev každodennosti, i když se týká velkých skupin obyvatelstva. V souvislosti s obecným blahem často mluvíme o návratu chudoby jako sociálního jevu, kdy paradoxně vzniká a roste chudoba uprostřed blahobytu, bohatství a hojnosti. Stále častěji se setkáváme s tzv. *novým typem chudoby*, který má – současně s růstem obecného blaha a dostatku – jednoznačně vzrůstající tendenci. Svědčí o tom např. rostoucí počet osob, jež pobírají sociální dávky. Ondrejkoivič (2001, s. 62) uvádí, že přibližně od roku 1970 do roku 1990 se v průměru jejich počet více než zdvojnásobil, a to zvláště v průmyslově rozvinutých zemích světa (Ondrejkoivič, 2001, s. 62). Jedná se o nový typ chudoby, který je spojen s růstem blahobytu širších vrstev obyvatelstva.

V postsocialistických zemích bývalého socialistického bloku bývá často nazývána chudobou transformace. Tento nový typ chudoby je charakteristický mimo jiné novou dynamikou. Přibližně 57 % obyvatelstva postiženého chudobou se nachází v takové situaci asi rok. Chudobou v délce 6 a více let je postiženo přibližně jen 11 % obyvatelstva. Pro velkou část obyvatelstva postiženého chudobou, tj. asi 20 %, představuje chudoba trvalý stav (Ondrejkoivič, 2001, s. 62).

Pokud Ondrejkoovič hovoří o chudobě, nejčastěji vychází z toho, že nebylo dosaženo určitého procenta příjmů na obyvatele. Pojem relativní chudoba bývá často spojován s životní situací, do které můžeme zařadit vybavení domácnosti, vzdělání, sociální kontakty, zdraví a jiné. O relativním pojmu chudoby můžeme hovořit i z pohledu historie, například v souvislosti s životem ve starověku, středověku, novověku, ve 20. letech našeho století, v meziválečném, válečném a poválečném období, v současnosti apod. Podle subjektivní koncepce chudoby je chudý ten, kdo má podle subjektivního odhadu tak málo prostředků na živobytí, že mu nedostačují na základní životní potřeby. Samotné vymezení základních životních potřeb je neobyčejně variabilní, a to v závislosti na tradičním a kulturním prostředí, geografických a klimatických podmínkách nebo způsobu života osob. Jak uvádí zákony, většinou se setkáváme s významnými rozdíly mezi subjektivně pociťovanou chudobou, respektive životem pod úrovní životního minima, případně na jeho úrovni. Podle politické koncepce chudoby je chudý ten, kdo splňuje kritéria stanovená státem na pobírání sociálních dávek, resp. sociální pomoci v chudobě. Nejčastěji se jedná o stav sociální nouze, kdy občan nemůže sám pečovat o svou osobu, pečovat o svoji domácnost, hájit svá práva a chránit zájmy, ale také o kontakt se společenským prostředím, zejména vzhledem k věku, nepříznivému zdravotnímu stavu, sociální nepřizpůsobivosti, popř. ztrátě zaměstnání. V takovém případě jsou počty chudých v příslušné zemi, regionu či územněsprávním celku závislé na počtu příjemců této pomoci. Uvedená koncepce proto počítá i se *skrytou chudobou*, to znamená s určitým procentem obyvatelstva, které sice splňuje kritéria pobírání sociální pomoci, ale z nejrůznějších důvodů se o tuto pomoc neuchází, a to převážně kvůli pocitu zahanbení, že je člověk závislý, neinformovaný, popř. je spokojený se současným stavem apod. Politická koncepce chudoby vychází z nezbytnosti občasného přizpůsobování kritérií a hranic chudoby, ale i možnostem státu, regionu atd., čímž se blíží koncepci relativní chudoby (Ondrejkoovič, 2001, s. 62).

Podle Radičové se jedná o soubor statků a služeb, který umožňuje základní spotřební jednotce, jež hospodáří ve společné domácnosti, poskytnout pomoc. Tato situace často vede k pokusům o nelegální získávání prostředků na obživu. Podle zdrojů založených na odlišné metodice byl podíl sociálně potřebných v ČR v roce 1995 8 % a v roce 1996 už jen 7 % (Ondrejkoovič, 2001, s. 63).

V médiích jsou známy i ojedinělé případy rodin bez domova, jimž hrozí odebrání dětí ze sociálních důvodů. Jak uvádí autor v článku, „*na hranici chudoby se pohybují lidé žijící v neúplných rodinách či v rodinách s více dětmi, často i v případech, kdy rodiče sice pracují, ale výše jejich mzdy nemůže uspokojit všechny potřeby. Nejčastěji jde o pracovníky ve školství, v sociální sféře, zdravotnictví či v nekvalifikovaných profesích průmyslu a služeb.*

Do situace chudoby se často dostávají také senioři, osoby s postižením a ti, kdo o ně pečují, nezaměstnaní, lidé opouštějící výchovná zařízení, osoby závislé, bez přístřeší, po výkonu trestu odnětí svobody, osoby s nedostatečným vzděláním, migranti a příslušníci etnických menšin, obyvatelé znevýhodněných lokalit“ (Malý, 2009).

1.1 Situace lidí ohrožených chudobou v ČR na základě statistiky

Dnešní společnost často řeší otázku chudoby a s ní související skupiny lidí, kteří jsou právě chudobou ohrožení. Pokusíme se vymezit, kdo jsou chudí lidé a komu z nich chudoba více či méně hrozí.

Jak uvádí Tomeš, stavem HN nazýváme situaci, kdy základní životní podmínky občana nejsou zabezpečeny dostatečnými příjmy a občan není schopen si je zajistit vlastním přičiněním ani s pomocí svých nejbližších. Společnost uznává určitou hranici, pod níž nastává stav hmotné nouze, který je zpravidla právní normou stanoven jako životní minimum. Za zákonem stanovených podmínek je občanům v hmotné nouzi poskytována sociální pomoc, zpravidla prostřednictvím peněžitých nebo věcných dávek. Oproti tomu stav sociální nouze je způsoben závažnými důvody na straně občana, jako jsou nízký či vysoký věk, zdravotní stav, dysfunkce rodiny, nepříznivé osobnostní charakteristiky občana, ohrožení nebo poškození zájmů občana jinou osobou. Takto znevýhodněný jedinec není schopen zabezpečovat své základní životní a sociální potřeby. Zpravidla se jedná o zajištění péče o svoji osobu, péči o domácnost a zabezpečení garantovaných práv a zájmů. V případě chybějící soběstačnosti občana musí být nahrazena sociální pomocí, která má zpravidla podobu sociálních služeb. Stav hmotné a sociální nouze se může vyskytovat i současně a většinou tomu tak bývá např. v sociálně vyloučených komunitách. Obě tyto situace mohou existovat i nezávisle na sobě (Tomeš a kol., 2002, s. 153–154).

Jak uvádí Český statistický úřad (dále ČSÚ), pod hranicí chudoby byl v roce 2015 každý desátý Čech. Nejčastěji se jednalo o nezaměstnané, starobní důchodce a děti mladší 16 let. Mezi nimi se však vyskytovaly i pracující osoby. Navíc samotná výše příjmů pracujících osob hraje při zjišťování míry chudoby důležitou roli u složení domácností, ve kterých tyto osoby žijí, a to s ohledem na počet, vyživovaných závislých dětí, a vyživujících převážně pracujících osob. Stupeň ohrožení příjmovou chudobou zůstává v ČR dlouhodobě stabilní. Tento stupeň je rozdílný pro různé skupiny osob v závislosti na jejich převažující ekonomické aktivitě. Nižší míru ohrožení příjmovou chudobou najdeme u pracujících osob (4,1 %), u zaměstnanců je počet ještě nižší než u osob samostatně výdělečně činných. Právě u osob ekonomicky neaktivních, jako jsou důchodci, děti, studenti a osoby v domácnosti, je tato míra zase o něco vyšší. Největší hodnotu najdeme u osob nezaměstnaných, u nichž je ohrožen každý druhý. Kromě skutečné míry příjmové chudoby určité skupiny osob je také důležité sledovat, na jak velkou skupinu osob toto riziko doléhá. Počet zastoupení dané skupiny v populaci je druhým faktorem, jenž má vliv na výsledek. Jestliže tyto dva faktory působí v určité skupině osob společně, pak osoby z dané skupiny mají vyšší riziko být ohroženy příjmovou chudobou.

Mezi osobami ohroženými příjmovou chudobou v roce 2015 byli převážně nezaměstnaní, starobní důchodci, pracující a děti do 16 let. Asi čtvrtinu tvoří zpravidla nezaměstnaní, a to především z důvodu jejich zvýšené míry ohrožení příjmovou chudobou, která u nich dosahuje 45,4 %.

Vyšší počet pracujících (asi pětina) a starobních důchodců (asi šestina) je ve skupině osob ohrožených příjmovou chudobou dán převážně jejich značným zastoupením v populaci. Zvláště pracujících osob, které s další pracující osobou živí zbylé členy domácnosti, je v populaci třetina, a proto se častěji řadí mezi ohrožené příjmovou chudobou (Brázdilová, 2016).

V případě starobních důchodců ohrožených příjmovou chudobou je to zpravidla každá druhá osoba samostatně žijící a nepracující, což jsou především ženy důchodkyně starší 65 let. U zmiňovaných žen se projevují dva faktory, a to jak jejich zvýšené zastoupení v populaci, tak vyšší míra ohrožení příjmovou chudobou, která se pohybuje ve výši 20,9 %. Děti do 16 let, které patří mezi osoby ohrožené příjmovou chudobou, představují větší celkovou míru ohrožení příjmovou chudobou – 14,6 %. Počet je

vysoký zvláště pro děti žijící s nepracujícími rodiči. Zvláště u dětí je zřejmé, že jejich riziko ohrožení příjmovou chudobou z převážné části závisí na ekonomické aktivitě jejich rodičů, protože vychází z příjmové situace celé domácnosti (Brázdilová, 2016).

Autorka článku uvádí, že ekonomicky závislé osoby, jež se mnohdy vyskytují pod hranicí příjmové chudoby, z důvodu nutnosti bývají vyživovány, a tak zvyšují riziko ohrožení příjmovou chudobou všem členům domácnosti, tedy i osobám, které vedou domácnost. Z určitého důvodu jsou i pracující osoby, ať už se jedná o zaměstnance nebo osoby samostatně výdělečně činné, přes jejich příjmové zajištění také ohroženi příjmovou chudobou (Brázdilová, 2016).

Autorka ve svém článku uvádí, že pokud vede domácnost (bez nulových ekonomicky aktivních členů) starobní důchodce nebo nezaměstnaný, je míra ohrožení příjmovou chudobou větší, protože není podporován další finančně zajišťující osobou. Pro všechny členy této domácnosti je pak riziko mnohem vyšší. Rodiny se třemi dětmi, které jsou v populaci zastoupeny více jak 2,4 % z ostatních domácností, kde otec pracuje a matka je na mateřské dovolené, bývají velmi často ohroženy příjmovou chudobou, a to z důvodu vyššího počtu vyživovaných osob než vyživujících. Může nastat případ, kdy ekonomicky aktivní osoba je ohrožena příjmovou chudobou stejně jako ostatní členové domácnosti, přestože má svůj vlastní příjem vyšší, než udává hranice příjmové chudoby. *„Naopak v domácnosti nezaměstnané matky samoživitelky se dvěma dětmi, jejíž příjmy často nedosahují příjmové hranice chudoby uvedené pro takovou domácnost, budou všichni členové této domácnosti ohroženi příjmovou chudobou“* (Brázdilová, 2016).

ČSÚ uvádí, že v letech 2015 a 2016 se rychlost růstu příjmů v 1. decilu – *„úmyslně byl zvolen 1. decil, protože v ČR je zhruba desetiprocentní příjmová chudoba“* – a v mediánu se skoro nezměnila a pohybovala se v rozpětí 3–5 %. V roce 2017 rychlost růstu nízkopříjmových skupin dosáhla 6,1 % a významně převýšila tempo středně příjmových domácností. Rovněž poklesl ukazatel míry příjmové chudoby, a to na 9,1 %. Později se ve vývoji těchto ukazatelů objevil určitý paradox: se zvyšujícími příjmy zároveň rostla i míra ohrožení příjmovou chudobou, a to přesně z 9,6 % v roce 2018 na 10,1 % v roce 2019 (Pekárek, 2021).

Podle ČSÚ ukázal rok 2020 odlišnou situaci, kdy počet ohrožených příjmovou chudobou poklesl. „Bylo to především dáno nerovnoměrným rozdělením tempa růstu příjmů, kdy příjmy u deseti procent domácností s nejnižšími příjmy v roce 2019 (na rozdíl od roku předcházejícího) rostly rychleji než u středně příjmových kategorií obyvatel. Souviselo to mimo jiné se zvýšením minimální mzdy a valorizací důchodů“ (Pekárek, 2021).

Během posuzování všech aspektů míry ohrožení příjmovou chudobou je potřeba si objasnit, že zmíněný indikátor nepočítá „chudé“ lidi v hmotné nouzi, ale vypovídá o rozložení příjmů jednotlivých osob ve spodní polovině příjmového spektra populace, kde se hranice příjmové chudoby mění každým rokem. Určitě bude velmi zajímavé pozorovat vývoj daného ukazatele za letošní rok (2021), v němž se už projeví koronavirové období (Pekárek, 2021): „Ačkoliv se v České republice průběžně mírně mění směr vývoje ukazatele míry příjmové chudoby, nemění se příliš zasažené skupiny obyvatel. Přírůstky ohrožených příjmovou chudobou v předchozích několika letech tvořili téměř výhradně jednotlivci starší 65 let, jinak řečeno domácnosti, v nichž žije sám nepracující důchodce. Z nich bylo v roce 2020 ohroženo příjmovou chudobou 37,4 % a mezi ohroženými převažovaly ženy. Nicméně i tento segment domácností loni zaznamenal poprvé od roku 2016 úbytek počtu ohrožených (přibližně o 25 tisíc), což rovněž přispělo k celkovému poklesu míry ohrožení příjmovou chudobou.“

Podle ČSÚ „osob z neúplných rodin s dětmi byla příjmovou chudobou ohrožena téměř třetina (32,4 %), osob z rodin se třemi a více dětmi necelých 15 %. Podle ekonomické aktivity jsou nejohroženější skupinou osoby nezaměstnané, jichž byla příjmovou chudobou ohrožena více než polovina (52,9 %)“ (Pekárek, 2021).

1.2 Základní potřeby osob v chudobě

Potřeby podle Musila a Navrátila jsou vlastně všechny požadavky organismu, ať už vrozené či získané, vyvolávající pocit nějakého nedostatku a motivující k cílenému jednání.

Základní potřeby můžeme rozdělit na:

- „Fyziologické potřeby (jídlo, přístřeší, bezpečí, zdraví a péče o ně, ochrana).
- Psychologické potřeby (pocit zvládnání, očekávání, sebedůvěra, sebeúcta a osobní identita).

- *Sociální potřeby (pocit sounáležitosti, sdílení společenství, uznání oprávnění).*
- *Noogenní potřeby (naplnění hodnot, morální přesvědčení o správnosti jednání, prožitek krásného, náboženské přesvědčení, kulturní identita, přesvědčení o smysluplnosti života).“*

Při naplňování těchto potřeb hrají roli konkrétní faktory – bariéry a předpoklady sociálního fungování, které významným způsobem ovlivňují život (Musil, Navrátil, 2000, s. 142).

Vízdal, Doňková, Novotný (2009, s. 42) uvádí, že *„základní funkci mezilidských vztahů je uspokojování různých potřeb:*

- *„ Potřeby sociálního kontaktu a sounáležitosti s ostatními lidmi,*
- *Potřeby citové jistoty a bezpečí, resp. potřeby pozitivní akceptace jinými lidmi, která má emoční základ.*
- *V mezilidských vztazích lze uspokojovat i potřebu seberealizace, potřebu uznání, po němž touží každý člověk a také potřebu být pozitivně hodnocen.*
- *Potřeba sdílet společný zájem a cíl.“*

Síť mezilidských vztahů vytváří ve společnosti sociální strukturu, jejími základními prvky jsou sociální statusy (pozice) a sociální role.

Sociální status neboli pozice je postavení člověka v sociální struktuře dané jeho pohlavím, věkem a společensko-ekonomickým postavením.“

Kromě základních potřeb jsou také velmi důležité mezilidské vztahy. Každý člověk má potřebu komunikovat a mít okolo sebe přátele, kteří mu v případě potřeby pomohou.

„Základní funkci mezilidských vztahů je uspokojování různých potřeb.“ Jak uvádí autoři Vízdal, Doňková a Novotný (2009, s. 42), podle Vágnerové (2005) dochází v interpersonálních vztazích mimo jiné i k uspokojování těchto potřeb. Mezilidské vztahy mohou mít velmi různorodou podobu. Často se liší z pohledu svého vzniku, průběhu, trvání a charakteru (Vízdal, Doňková, Novotný, 2009, s. 42).

Podle A. Maslowa, který vymezuje hierarchii základních potřeb, musíme nejprve uspokojit základní fyziologické potřeby a teprve pak jsme schopni uspokojovat další. Potřeby můžeme rozdělit na *primární a sekundární* (Vágnerová, 2005, s. 177).

Klasifikace potřeb podle M. Vágnerové

Základní a zpravidla i univerzálně existující potřeby můžeme rozdělovat např. z pohledu jejich vzniku a zaměření (Vágnerová, 2005, s. 177):

- „*Základní biologické potřeby, které jsou vrozené*“ a jež můžeme za běžných okolností vyvolat u všech lidí.
- „*Základní psychické potřeby, které se rozvíjejí z vrozených dispozic, ale jsou výrazně formovány učením.*“
- „*Psychosociální potřeby sekundárního charakteru, které vrozené nejsou. Vytvářejí se pod vlivem sociokulturních podmínek společnosti,*“ ve které „*člověk žije, a vyplývají z jeho pozice sociální bytosti.*“

Další členění potřeb (Vágnerová, 2005, s. 175–176):

- „*Fyziologické potřeby* – jsou základní lidské potřeby (jídlo, pitná voda, vzduch).
- *Potřeba bezpečí* – do této kategorie patří potřeba tělesného bezpečí řádu a celkové jistoty. Tato potřeba může existovat v mnoha variantách: jako vrozený mechanismus, regulující základní způsob reagování, ale i jako požadavek jistot sociálního charakteru (preference známých lidí, známého prostředí, stálého zaměstnání apod.).
- *Vztahové potřeby* – které mají vždy sociální charakter, vyplývají ze vztahů s ostatními lidmi: *potřeba lásky a sounáležitosti* – *Potřeba být někým akceptován a milován, potřeba být začleněn do nějakého společenství, někam patřit; Potřeba uznání, úcty a sebeúcty* – *člověk potřebuje být oceněn, potvrzuje vlastní hodnotu.*
- *Potřeba sebeaktualizace* – směřování k dalšímu osobnímu růstu, ale *všichni lidé se na tuto nejvyšší úroveň nedostávají.*“

Neuspokojení základních životních potřeb může vést k deprivaci. Právě z materiální deprivace se odvozuje fyziologická deprivace, kterou můžeme vymezit, jako nedostatek fyziologické pohody a nemoci, ale také psychické nebo sociální deprivace. Lidé trpící materiální deprivací jsou zranitelní i ostatními formami deprivace. V těchto případech vlastně indikujeme důsledky chudoby. Chudoba je obvykle chápána jako multidimenzionální deprivace, a proto se ujala praxe vytváření indexů deprivace, jež

obvykle zahrnuje tři dimenze: materiální, psychickou a sociální (Klimentová, 2013, s. 7).

Každý člověk v naší společnosti má své určité potřeby, které postupně uspokojuje podle hierarchie a podle svých možností. Mezi základní lidské potřeby se řadí potřeba jídla, spánku, ošacení, peněz, bydlení, zaměstnání a mnohé další. Každý člověk tyto potřeby uspokojuje individuálně v sociálních souvislostech svého života.

Mezi důležité psychosociální potřeby se řadí potřeby bezpečí, citové jistoty, sociálního kontaktu, poznání, seberealizace a smyslu vlastní existence (Klimentová, 2013, s. 7).

1.3 Skupiny ohrožené chudobou

Chudoba je podle Mareše nápadná a chudí lidé jsou často podezíráni, že si nejen svou chudobu způsobili sami, ale také z toho, že chtějí žít ve prospěch těch schopnějších, poctivějších a těžce pracujících. Rozdělování na pracující a nepracující chudé má dosud v mnoha zemích silné zázemí ve společenských stereotypech a ovlivňuje pohled na chudobu a chudé v očích majoritní populace. Toto rozdělení ve veřejném mínění potvrdili například Golding a Middleton (1982), kteří zjistili u veřejnosti rozšířené přesvědčení o zneužívání sociálních podpor, ale rovněž znevažování jejich výše a vyšší míru hostility vůči jejich příjemcům. Schválení sociální podpory je ve společnosti akceptováno pouze v případě starých a nemocných, v opačném případě jen velmi málo osob souhlasí s vyplácením sociální podpory dlouhodobě nezaměstnaným. Golding a Middleton (1982) také zjistili, že společnost podceňuje potřeby chudých rodin. K názorům na chudobu zmiňovaného typu patří i přesvědčení o vlivu rodiny nebo komunity na šíření chudoby a na udržování lidí v chudobě (Mareš, 1994, s. 8–10).

Nepřiměřená rodinná výchova, nízká snaha a nevhodné rodinné prostředí i prostředí sousedství a širší komunity negativně ovlivňují hodnotový systém dětí. Chudoba se ve zmiňovaném prostředí stává všeobecným závazným pravidlem a očekávaným způsobem života. Začíná tak kultura, v níž se lidé naučí přijímat svou chudobou a žít v ní, ale bohužel se i naučí uznávat ji jako běžný stav, ze kterého není úniku. Lewis (1968) uvádí, že lidé jsou chudými, protože se na chudobu adaptovali – udržují si kulturu chudých. Nedostatek vnitřních motivů k odpoutání se od dané kultury je podpořen také nedostatkem vhodných příležitostí k tomuto odpoutání (Mareš, 1994, s. 8–10).

Podle Mareše chudoba není jen výsledkem osobní nedostatečnosti lidí, ale i sociálních sil, které dodržují sociální systém, v němž jsou někteří bohatými a jiní zase chudými. V dané koncepci je chudoba spojena především s třídním statutem. Být chudým vyplývá nejen z hlediska nízkého příjmu, ale i z hlediska spotřeby a s ní spojeného blahobytu, z hlediska společenské prestiže nebo místa pro rozvoj osobnosti a podílu na společenském životě. Chudými jsou především ti, kteří se pohybují na sekundárním trhu práce, a to bez vzdělání, bez kvalifikace a dalších dovedností, kde obvykle nízké mzdy velmi často nejsou dostačující pro uspokojení všech potřeb, jež tvoří obvyklý životní standard. Chudí lidé jsou také závislí na finančních podporách a penzích. Chudými jsou především nezaměstnaní. „*Být chudý sice neznamená být nutně nezaměstnaný, ale pro většinu nezaměstnaných, být nezaměstnaný znamená být i chudý*“ (Mareš, 1994, s. 8–10). V tomto pohledu ovšem „*být starý nebo nemocný není příčinou chudoby, stejně jako jí není, být nezaměstnaným*“ (Mareš, 1994, s. 8–10).

Na chudobě osoby nebo rodiny se může podílet nejen to, že se nachází v určitých sociálních situacích, ale také *proč* se v nich nachází. Chudoba může být také chápána jako nezbytný, ale žádoucí důsledek tržní ekonomiky, ale i složkou motivací pro její rozvoj. Může se zdát, že je výsledkem působení strukturálních sociálních sil, politických chyb nebo nedostatku politické snahy ji odstranit. To můžeme pochopit jako dopad chyb a nedostatečnosti jednotlivých úředníků sociálního státu, nedokonalé struktury nebo praktik institucí sociálního státu, nedokonalosti sociální politiky a nevyjasněnosti či chybné koncepce cílů, kterých má uvedená sociální politika dosáhnout. Chudoba může být dokonce chápána i jako důsledek nešťastné souhry fatálních sil. Může být vnímána jako životní neštěstí, jako nezbytná daň zlepšení, jako normální, byť smutný a znepokojivý stav bez vztahu k návrhu sociální spravedlnosti či charakteristikám chudých (Mareš, 1994, s. 8–10).

Sirovátka (2006, s. 149–150) uvádí, že se v posledních letech zvýšil blahobyt starých lidí (valorizace důchodů – každý rok navýšení důchodů), ale naopak poklesl příjem rodin s malými dětmi (v tomto případě se situace také zlepšila – navýšení rodičovského příspěvku a přídatků na děti). Podle Sirovátky je chudoba dnešních rodin způsobena převážně velkým počtem dětí. Autor popisuje politický model, který by zabezpečil blahobyt dětem, ale i starým lidem. Děti, které zažívají chudobu, často prožívají i jiná znevýhodnění, např. deprivaci, zhoršený zdravotní stav nebo špatné výsledky ve škole. Rodinná politika se musí více zabývat problémem dětské chudoby. Mezi domácnosti

nejčastěji ohrožené chudobou patří osoby pobírající rodičovský příspěvek, pracující i nepracující a také domácnosti nezaměstnaných. Podle dostupných výsledků je možné říct, že riziko subjektivní chudoby může být v určitých typech domácností s dětmi značné.

Podle Večerníka je chudoba úzce spojena s životním cyklem rodinného života. V posledních letech je mnohem více závislá na pracovním zapojení členů domácnosti a jeho kvalitě. *„V převažující demografické závislosti se prosazuje ekonomická závislost související s uplatněním na trhu práce podle charakteristik pracovníků a pracovních míst. Opakem chudoby je blahobyt. Večerník uvádí, že ČR se ve většině oblastí blahobytu pohybuje na hranici průměru. Nejvyšší hodnoty byly zaznamenány ve vzdělání, životním prostředí, bezpečnosti a rovnovážně mezi prací a soukromým životem. Naopak velmi nízkých výsledků bylo zaznamenáno v oblasti bydlení, příjmu a občanské angažovanosti“* (Večerník, 2016, s. 68, 143).

„Poverty is both a cause and an effect of social discrimination and exclusion; it is both complex and multidimensional. It goes beyond a basic lack of resources for survival and extends to the deprivation of civil, social and cultural activities, as well as opportunities for political engagement and social mobility. It manifests itself in terms of the following: hunger and malnutrition; ill health; limited or no access to education and other basic services; increased morbidity and mortality of illness; homelessness and inadequate housing; and unsafe environments. Gender differences and inequalities between women and men are a major feature of social exclusion and poverty. Women suffer more than men from different types of poverty. For example, gender inequalities are present in women's and men's access to health and long-term care and/or housing and property. In particular, certain categories of women appear to be much more at risk of poverty than men such as women in older age or single parents. Women are less likely to secure a decent individual income through employment and they have a lower employment rate than men in all Member States, with the gap particularly pronounced in some countries.

When women are employed, their average earnings are lower due to structural inequalities such as a higher prevalence of part-time work, unequal division of household work, gender employment segregation, bias and pay systems, the gender pay gap and feminisation of lower paid and less valued positions. Factors of inequality and

increased risk of poverty are accumulated over a woman's life – from the start of professional activity to retirement – and lead to increasing gender gaps in pay, pension and poverty. This phenomenon has been described as 'the feminisation of poverty'. This means that, from a life cycle perspective, women are a vulnerable group of the population in terms of exposure to poverty. "The feminisation of poverty should be viewed as the consequence of various structural factors including stereotypes, existing gender pay gaps, barriers caused by the lack of reconciliation between family life and work, the longer life expectancy of women and, in general, the various types of gender discrimination, which mostly affect women."

Among women, specific groups are considered more vulnerable, and therefore more at risk of poverty and social exclusion than others. This is the case, for example, of women living alone, migrant women, elderly women and women with disabilities. " (European Institute for Gender Equality, 2022, online)

1.4 Shrnutí kapitoly

Mezi základní a nejdůležitější potřeby pro bezproblémovou existenci člověka je zajištění přístupu k pitné vodě, jídlu, bydlení, finančním prostředkům, zdravotní péči a sociálnímu prostředí. Jak již bylo zmíněno, mezi skupiny ohrožené chudobou řadíme především ženy, a to jak matky s malými dětmi, tak ženy žijící osamoceně, dále pak osoby pobírající starobní důchod, etnické menšiny a rovněž nezaměstnané. Větší část dospělých, jež žijí v chudobě, tvoří právě ženy. Je to způsobeno například rozdělením mužských a ženských rolí. Žena při práci musí zvládat ještě péči o domácnost a děti, a proto mnohem častěji pracuje na částečný úvazek a vydělává méně peněz, což se následně odráží i na výši jejího starobního důchodu. Právě po odchodu do penze zažívá spousta lidí velký propad mezi původním příjmem a starobním důchodem. Z demografického hlediska se zvyšuje průměrná délka života a počet obyvatelstva žijícího v postproduktivním věku. Tuto skupinu lidí – seniorů – také řadíme do ohrožené skupiny, která se často ocitá na hraně chudoby.

Další ohroženou skupinou jsou etnické menšiny, u kterých bývá problém jak na straně zaměstnavatelů, kteří nechtějí některé zástupce etnických menšin zaměstnat, tak na straně menšiny, protože některé druhy práce považují za „bílé“. Proto dochází k vyloučení z pracovního trhu. U etnických menšin se často objevuje situace, že někteří její členové pracovat nechtějí s tím, že se vymlouvají na diskriminaci. Příjmy pro svou obživu i zajištění svých rodin často řeší trestnou činností, popř. pobíráním sociálních dávek (Štěchová, 2009).

Kdo je vlastně chudý a proč, jsme již definovali. Spousta lidí si neustále stěžuje, jak málo finančních prostředků má, i když mají vše: zaměstnání, pěkné bydlení, auto a mnoho dalšího.

Málokdo z nich si uvědomuje, že mezi námi žijí i tací, kteří si některé běžné věci dovolit nemohou. Pokud chudí lidé bydlí ve vlastním (většinou zděděném po rodičích), je to obvykle starší dům nebo starší byt, kde nejsou prováděny opravy. Obydlí bývá ve většině případů zpustlé, protože lidé v něm žijící nemají dostatečné finanční prostředky na to, aby bydlení vylepšili, pořídili si lepší nábytek nebo spotřebiče. Pokud je forma bydlení nájemní, může se jednat o městský byt, sociální byt nebo komerční nájemní byt. Vybavení obydlí bývá ve většině případů starší a opotřeбенé, jen se základními spotřebiči, které mnohdy byly získány na inzerát za odvoz, z darů osob nebo charitních organizací. Další možností, jak získat vybavení bytu, je požádat si o dávky HN, což je mimořádná okamžitá pomoc na pořízení věcí dlouhodobé spotřeby.

Tito lidé jsou rádi, že mají kde bydlet, co jíst a čím zaplatit bydlení. Na další výdaje prostě nemají peníze. Velkým zásahem do rozpočtu bývá vyúčtování energií. Pokud je vyúčtování s přeplatkem, je to bonus, ale pokud mají dopláct větší částku, dopadá to v některých případech i tak, že jsou jim energie odpojeny kvůli neuhrazení doplatku. Ošacení nosí tyto osoby většinou starší, mnohdy zakoupené v second handu, popř. opět z šatníků charitativních organizací. Co se týká jídla, většinou kupují jen základní levné potraviny, popř. nakupují ve slevách. Určitou možností jsou i potravinové banky, někteří chudí lidé prohledávají kontejnery s odpadem, aby našli něco k snědku. Bohužel se najdou i lidé, kteří takto žijí třeba celý život. Určitě by si přáli žít lépe a mít zajištění pro sebe i své děti, ale jejich finanční situace jim to neumožňuje.

Ohroženou skupinou nezaměstnaných se budeme podrobněji zabývat v následující kapitole.

Osobami, jež jsou ohroženy chudobou, se budeme také zabývat v empirické části práce, kde budeme zjišťovat, jaké mohou využít možnosti pomoci, na jaké organizace se mohou obrátit a kde se opravdové pomoci dočkají.

2 Vymezení nezaměstnanosti

Podle platné definice v zemích ES (Eurostat, 1992) jsou za nezaměstnané považovány především osoby bez placeného zaměstnání (v některých případech pracující, ale pouze na nízký počet hodin, pod daným limitem) v registraci ÚP jako osoby hledající práci a jsou většinou schopny ihned do ní nastoupit. Najdeme určité odlišnosti v tom, jak vymezují nezaměstnanost jednotlivé členské země ES, a to především v typu hledaného zaměstnání (na plný nebo jen částečný úvazek). Můžeme použít tři kritéria pro vymezení situace nezaměstnanosti, která utváří možnost různých situací podle jejich vzájemných kombinací, charakteristických odlišnou mírou ekonomické aktivity ve vztahu k placenému zaměstnání. Také si můžeme nezaměstnanost vymežit a rozlišit podle různých stavů a příčin, ale i podle některých dalších charakteristik (Mareš, 2002, s. 17).

2.1 Druhy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost můžeme rozdělit na několik druhů. Jedním z nich je *frikční nezaměstnanost*, jež se na trhu práce vyskytuje zvláště v důsledku mobility pracovníků na straně nabídky práce, kdy je řada osob bez placeného zaměstnání. Mezi pracovními místy dochází běžně k přesunům osob, které jsou motivovány vlastními potřebami těchto osob, popř. potřebami ekonomického vývoje. Jde především o časový úsek při změně zaměstnání, přičemž doba nezaměstnanosti je ve většině případů pro nezaměstnané osoby jen krátkou epizodou, protože si už v průběhu této epizody hledají nové uplatnění. V případě osob, které nově vstupují na trh práce, se jedná o dobu, v níž nachází své první zaměstnání. V angličtině se tyto osoby označují jako „people between two jobs“ (lidé mezi dvěma zaměstnáními) se zdůrazněním přechodu tohoto stavu, jenž se označuje právě jako frikční nezaměstnanost (Mareš, 2002, s. 17).

Dalším druhem nezaměstnanosti je *strukturální (a technologická) nezaměstnanost*. Běžná změna zaměstnání, může být původcem frikční nezaměstnanosti, kde řada pracovníků ztrácí své zaměstnání i důsledkem rozpadu neefektivních podniků a institucí nebo kvůli eliminaci zastaralých odvětví (může definitivně zmizet řada povolání s nimi spojených), popř. také na základě likvidace umělé přezaměstnanosti. Lidé, kteří se tímto způsobem stávají nezaměstnanými, se vyznačují určitým věkem, kvalifikací, dovednostmi, zkušenostmi, mají rozdílné pohlaví a mají své bydliště. Podle změny

odvětví i územní struktury a ekonomiky nemusí osobní a zejména kvalifikační charakteristiky propouštěných osob odpovídat požadavkům nových pracovních míst. O nezaměstnanosti strukturální tedy hovoříme jako o výsledku nerovnováhy mezi pracovní silou, jež je připravena okamžitě nastoupit do práce, a požadavky zaměstnavatelů po určitém typu práce.

Strukturální nezaměstnanost je dána pohybem pracovních míst mezi odvětvími, kterým se musí složení pracovní síly přizpůsobovat – v určité míře se kryje s frikční nezaměstnaností, a to zvláště při malém rozsahu pohybu nebo při rychlém obratu pracovní síly mezi odvětvími (Mareš, 2002, s. 19).

Další druh strukturální nezaměstnanosti představují osoby, které ztratily zaměstnání v důsledku rušení pracovních pozic a nahrazení živé pracovní síly technikou (někdy se tato nezaměstnanost označuje jako *technologická*). Tato nezaměstnanost je dána poklesem poptávky po pracovní síle v důsledku technologického a technického vývoje.

Specifikem strukturální nezaměstnanosti je to, že do ní mohou (dlouhodobě) spadnout i vysoce kvalifikovaní pracovníci, jejichž kvalifikace v důsledku změn výroby ztrácí na trhu práce smysl a není dále potřebná. Většinou jde o osoby s dlouhou pracovní kariérou ve svém oboru a s bohatými zkušenostmi a znalostmi, o něž najednou není zájem (Mareš, 2002, s. 20).

Mezi druhy nezaměstnanosti můžeme zařadit i *cyklickou* a *sezonní* nezaměstnanost. Pokud je nezaměstnanost důsledkem nevyužití stávajících kapacit z důvodů odbytových potíží, hovoří se o nezaměstnanosti cyklické. Jedná se vlastně o klasický model nezaměstnanosti, typický zejména pro devatenácté století a počátek dvacátého století. Někdy také hovoříme o nezaměstnanosti z nedostatečné poptávky, což si můžeme vyložit i tak, že poptávka po práci je ve vztahu k nabídce nedostatečná, ale obecněji v tom smyslu, že jde o nezaměstnanost způsobenou nedostatečnou poptávkou po zboží. Když je cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojená s přírodním cyklem, hovoří o ní Mareš jako o sezonní nezaměstnanosti. V minulosti byla poměrně rozšířená zimní sezonní nezaměstnanost, a to zvláště ve stavebnictví. Sezonní nezaměstnaností mohou být postiženy i služby, například v souvislosti s turistikou, ale typická je také pro zemědělské oblast (Mareš, 2002, s. 20).

Dalším druhem nezaměstnanosti může být *skrytá* nezaměstnanost. Mareš uvádí, že skrytá nezaměstnanost je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba nehledá práci a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Převážnou část skryté nezaměstnanosti představují obvykle vdané ženy a mladiství. Především se jedná o osoby, které na hledání zaměstnání již rezignovaly, mimo jiné také proto, že se nachází momentálně v jiném statusu – mateřství, práce v domácnosti, studium a jiné –, nebo si práci hledají pomocí neformálních zdrojů, popř. přímo u zaměstnavatelů bez evidence na ÚP. Skrytá nezaměstnanost je obvykle uváděna tak, že z údajů o nezaměstnaných jsou především vyřazovány osoby, které nejsou sice pracovním umístěny, ale jsou zařazeny do různých programů pro nezaměstnané, zvláště pak do rekvalifikací, veřejně prospěšných prací apod. V případě skryté nezaměstnanosti můžeme hovořit o vymezení osob s nízkou kvalifikací nebo na základě vysokého věku, popř. jiného handicapu, které zůstávají pro své typické znaky neumístěny a jsou odsouvány mimo trh práce – např. předčasné odchody do důchodu (Mareš, 2002, s. 20–21).

Mezi druhy nezaměstnanosti můžeme zařadit i *neúplnou* zaměstnanost a *nepravou* nezaměstnanost. Neúplnou zaměstnanost (under-employment) můžeme definovat jako existenci pracovníků, kteří musí akceptovat práci na snížený úvazek nebo práci neodpovídající jejich schopnostem a kvalifikaci. Neúplná zaměstnanost je také jedním ze způsobů, kterým společnost řeší masovou nezaměstnanost. Nejčastěji se jedná o zkrácený pracovní úvazek, popř. o sdílení pracovního místa, kdy se o jedno pracovní místo a příjem dělí dvě osoby. Určitou formou řešení mohou být pokusy o zavedení čtyřdenního pracovního týdne a snížení počtu pracovních hodin, aby se na trhu práce uplatnili především mladí nezaměstnaní. Zaměstnání na zkrácenou pracovní dobu představuje značnou sociální změnu, i když se zatím dotýká jen určitých sociálních skupin. Dnešní typickou formou je v západní Evropě zaměstnávání žen nově vstupujících na trh práce. U případů se pracovním právem a sociálněprávním postavením osob se zkrácenou pracovní dobou neliší od těch, která jsou specifická pro tradiční formu zaměstnávání na plný úvazek. Skupina takto zaměstnaných osob se však ocitá bez pracovní ochrany a sociálního zabezpečení, takže je neúplná zaměstnanost někdy chápána jako destrukce zaměstnaneckých práv a vnucení horších pracovních podmínek zaměstnancům ze strany zaměstnavatelů (Mareš, 2002, s. 21).

Práce na zkrácený pracovní úvazek a sdílení pracovního místa neznamena pouze více umístěných osob, ale zvláště pro zaměstnavatele snížení mzdových nákladů (vyřazením ze sociálního pojištění a zaměstnaneckých výhod) a vyšší flexibilitu, zvláště větší volnost v propouštění a najímání pracovníků, ale také v organizačních a technických změnách.

U nepravé nezaměstnanosti jde především o osoby, které jsou sice nezaměstnanými, ale práci nehledají a spíše se snaží vyčerpat nárok na podporu v nezaměstnanosti v plném rozsahu. Mareš zmiňuje i osoby, které se registrují jako nezaměstnané, ale současně pracují nelegálně v neformální a šedé ekonomice. Je důležité se také zmínit o jevu, jenž s nezaměstnaností souvisí. Jde o tzv. *job stagnation*, kdy vysoká míra nezaměstnanosti brání profesionální i prostorové mobilitě. Lidé, kteří jsou velmi nespokojeni se svou stávající prací, nechtějí v období vysoké nezaměstnanosti riskovat problémy s hledáním jiného pracovního místa a raději setrvávají ve svém často frustrujícím zaměstnání (Mareš, 2002, s. 21–22).

Míru nezaměstnanosti lze měřit – používá se k tomu podíl nezaměstnaných v celku práce schopné populace, přičemž je tady v různé podobě přihlíženo k ochotě této populace pracovat. Samotná míra nezaměstnanosti může být obecná i specifická, ale jen pro určité kategorie osob. Obecná míra je závislá na faktorech, které ovlivňují celou ekonomiku, jde například o ceny ropy, ekonomický cyklus, příliv nových pracovních sil na trh práce apod.

Mareš se ve své publikaci zmiňuje o specifické míře nezaměstnanosti, jež závisí vždy na faktorech, které ovlivňují především tyto sociální kategorie: muže, ženy, mládež, příslušníky etnických minorit, manuální dělníky nebo určité profese (Mareš, 2002, s. 22).

Plnou zaměstnanost a přirozenou míru nezaměstnanosti také řadíme mezi druhy nezaměstnanosti. Plná zaměstnanost je obvykle chápána jako stav, kdy ten, kdo chce pracovat a přijme mzdu, kterou mu zaměstnavatel za určitých podmínek nabízí, zaměstnání si ve většině případů najde (větší část nezaměstnanosti v dané situaci je chápána jako frikční nebo dobrovolná). Za míru plné zaměstnanosti je podle Mareše považována asi 2 – 4 % úroveň.

Dalšími druhy nezaměstnanosti jsou i *dlouhodobá* a *opakovaná* nezaměstnanost. Doba trvání nezaměstnanosti je velmi důležitá pro určení frikční a dlouhodobé nezaměstnanosti. Zpráva o délce nezaměstnanosti je důležitá pro identifikaci problémových regionů nebo sociálních kategorií. Nízká míra nezaměstnanosti může být také nepříznivá, jestliže se jedná převážně o nezaměstnanost dlouhodobou (Mareš, 2002, s. 24).

2.2 Příčiny a důsledky nezaměstnanosti

Kraus a Hroncová uvádí, že trh práce ovlivňuje nezaměstnanost svou strukturou, velikostí a vzájemným působením svých základních složek. Na straně nabídky pracovní síly se může jednat o nesprávnou distribuci pracovních sil na trhu práce, ale také o kvalifikační, popř. vzdělanostní nedostatky, jako je funkční negramotnost. (Kraus a kol., 2010, s. 265–266).

Zdravotní důsledky nezaměstnanosti

Potřeba pracovat patří k základním sociálním potřebám. Nezaměstnanost zasahuje i do oblasti duševního zdraví, například S. Freud pokládal práci za pouto, které nás spojuje s realitou. Dlouhodobá nezaměstnanost často způsobuje odklonění od reality, jež je spojeno s negativními jevy: ztrátou sebevědomí, snížením sebeúcty, sebelítostí, agresivitou, depresí, úzkostí, pocitem neužitečnosti a mnohými dalšími. Mezi fyzickými následky nezaměstnanosti, jež jsou odvozené ze stavu duševního zdraví, se mohou objevovat poruchy spánku, bolesti hlavy, zvýšený krevní tlak, žaludeční vředy a další (Kraus a kol., 2010, s. 265–266).

Nezaměstnanost a sociální zdraví

Přijetí stavu nezaměstnaného, ke kterému dochází zhruba mezi prvním a druhým rokem bez práce, má významný vliv na osobnost nezaměstnaného především stereotypní život, ale i rezignace, destruktivní slovník, nezdravý životní styl, alkoholismus, patologické hráčství a další vlivy. Dlouhodobá nezaměstnanost ohrožuje stav osobnosti především ztrátou pracovních návyků, ale také znehodnocením až ztrátou už nabytých vědomostí nebo zručnosti (Kraus a kol., 2010, s. 265–266).

Nezaměstnanost a sociálně patologické jevy

Již existuje spousta studií na téma nezaměstnanost a sebevražda. Masová nezaměstnanost dopadá negativně nejen na jedince, ale má také nežádoucí vliv na společnost. Nezaměstnanost může u jedince vzbuzovat chronickou dezorganizaci jeho života, především pak netečnost, nestabilitu rodiny, duševní deprese a v krajních případech může vzbuzovat i myšlenky sebevraždy. Časté jsou rovněž kriminální delikty, nadužívání alkoholu či drog a další destruktivní individuální jednání. Ve společnosti může také vyvolávat sociálněpatologické procesy, např. krizi hodnot, úpadek úcty k autoritám, rozklad občanské společnosti, krizi rodiny a dalších sociálních institucí, alkoholismus nebo kriminalitu. Mezi nezaměstnanými je uváděna také rostoucí potřeba léků. Janlert (1985) uvádí, že podle studií existuje určitá souvislost mezi mírou nezaměstnanosti a mírou kriminality, ale i větší výskyt delikventního jednání mezi nezaměstnanými. Platí to zvláště pro mladé nezaměstnané (Mareš, 2002, s. 78–79).

Velká nezaměstnanost představuje pro stát vážné finanční problémy, např. zvyšující se náklady na nutnou podporu vzrůstajícího počtu osob bez příjmu, ale i organizační problémy (potřeba rozsáhlého byrokratického aparátu služeb zaměstnanosti) a také politické – především ohrožení sociálního smíru, což v případě nových členských zemí EU znamená ohrožení probíhajících sociálních a ekonomických reforem. Současným fenoménem je *dědičná nezaměstnanost* (zhruba 10–15 let). V jeho základu jde o rodiny, které nepracují a jež ani neučí své děti pozitivnímu vztahu k práci. Tito lidé často ani nejsou schopni vstát do práce. Navíc se některé úřady nebo poskytovatelé sociálních služeb musí potýkat s neodbytnými návštěvami podobných typů lidí, kteří se snaží vydobýt maximum sociálních dávek. Obvykle se jedná o tzv. zneužívače, popř. problémové klienty, kteří sledují alternativní, sekundární cíle (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 78).

Další problematikou, která vyvstává hlavně u lidí pracujících tzv. na černo, je práce bez pracovní smlouvy, což obvykle znamená práci bez řádného placení daní a zdravotního i sociálního pojištění (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 80).

Práce bez pracovní smlouvy bývá problémem zvláště tehdy, když se přihodí pracovní úraz, popř. když pracovník dlouhodobě onemocní. Pak nemá nárok na nemocenské dávky a zůstává bez příjmů. V danou chvíli na tuto situaci nikdo nemyslí, hlavně že obdrží finanční odměnu.

2.3 Nezaměstnanost rizikových skupin

Mareš definuje nezaměstnanost tak, že osoba schopná práce je z příležitosti pracovat v placeném zaměstnání vyloučena, ale s tím se nespokojí a hledá nové placené zaměstnání, třeba jen na částečný úvazek.

Negativní definice nezaměstnanosti je založena na zaměstnanosti, kterou zároveň rozděluje předpoklad, že je zvláštním stavem proti běžnému, regulárnímu a trvalému zaměstnání. V případě každého práceschopného jedince, který není příliš mladý ani příliš starý nebo nemocný, popř. není zatížen péčí o svou rodinu, může jít o situaci, která mu zásadně znemožňuje placené zaměstnání přijmout. Společnost předpokládá, že každý jedinec se bude snažit si udržet stálé zaměstnání a že v případě jeho ztráty bude usilovat o nové v co nejkratší možné době, a to aktivním hledáním. Ve statusu nezaměstnaného se spojuje nárok na podporu v nezaměstnanosti, zprostředkování práce, rekvalifikaci a na poradenství s jeho povinnostmi, a to nepracovat na černo, hledat si aktivně zaměstnání a přijmout nabízenou zprostředkovanou práci. Podmínkou pro udržení stavu nezaměstnaného bývá především pravidelná návštěva úřadu práce jako projev snahy získat zaměstnání (Mareš, 2002, s. 16–17).

Tomeš uvádí, že nezaměstnanost byla historicky vnímána jako absence zaměstnaneckého poměru, a to zvláště u jedinců, kteří měli zájem o zaměstnání (úmluva MOP, 1952). V moderní koncepci je nezaměstnanost vnímána jako absence ekonomické činnosti jak u závislých ekonomických, tak u nezávislých pracovních poměrů, ale také u samostatné výdělečné činnosti (Tomeš, 2010, s. 280).

Mareš uvádí, že ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a naopak. Také ne každý, kdo nepracuje, musí být nutně nezaměstnaný. Má to souvislost s rozlišením práce, a sice především práce prováděné pro vlastní potěšení, popř. v rámci domácnosti. Můžeme se s tím setkat jako s rozdělením mezi *work* a *job* – se zaměstnáním zajišťujícím výdělek. Zaměstnání se vztahuje k práci, která je na smluvním základě a zahrnuje i materiální odměnu za vykonanou práci. Zmíněné upřesnění nám dovoluje eliminovat naše úvahy o nezaměstnanosti, o domácí práci, sebezaměstnávání, ale i vzájemné výpomoci a dobrovolné práci pro dobročinné účely a další práce nevykonávané pro ekonomické cíle (například koníčky - hobby). Nejde jen o to, „nemít práci“, ale také o to, „nemít placené zaměstnání“, a tedy ani „nemít příjem ze zaměstnání“. Postrádat příjem z trhu

práce neznamena nutně, že dotyčný jedinec už nemá na trh práce přístup (Mareš, 2002, s. 16).

Podle Mareše pojem *nezaměstnaný* neznamena být mimo trh práce, ale znamená to, nemít možnost se na trhu prosadit a zůstat tak v daném okamžiku na straně neuskutečněné nabídky. Někteří autoři uvádí, že nezaměstnanost je arbitrární a subjektivní pojem, který můžeme jen obtížně měřit (Mareš, 2002, s. 16): „*Přes mnohé rozdíly lze však při různém vymezování nezaměstnanosti přece jen najít obecnou shodu alespoň v tom, že jde o aproximaci aktuálního počtu osob současně:*

- „*Schopných práce (věkem, zdravotním stavem, ale i osobní situací).*
- *Chtějících zaměstnání (často se ještě specifikuje nyní, aktuálně).*
- *Jsoucích přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání (tedy i přes svou snahu, která je různě vymezována jako přiměřená, nenalézající přiměřené zaměstnání).*“

Tyto tři požadavky jsou součástí obsahu definice nezaměstnanosti, kterou uvádí Mezinárodní organizace práce (ILO) v Ženevě.

První podmínka vymezuje ty, kdo nemají zaměstnání a nejsou schopni si ho zajistit ani o něj soutěžit (často jsou zabezpečeni sociálními dávkami). Druhá podmínka vymezuje ty, kteří volí alternativní životní strategii (obvykle jsou zabezpečeni jinými příjmy – zisk, renta, stipendia). Takové vymezení nezaměstnanosti se v hrubých rysech stabilizovalo už v prvním desetiletí tohoto století. Peterka (1934, s. 29) definuje nezaměstnanou osobu jako práce schopnou osobu, která nemá přehled nad výrobními prostředky a je nucena si hledat obživu s pracovní smlouvou. Jedná se také o osobu, která přišla o práci, přičemž nemůže najít novou z objektivních důvodů (to znamená mimo její osobu). Pokud novou práci najde, měla by být přiměřená jeho vzdělání, za mzdu v době a místě obvyklou a odpovídající jeho nezbytným potřebám (Mareš, 2002, s. 16–17).

Ohrožené skupiny podle Krause a kol. (2010, s. 265–266):

- „*Lidé s nedostatečnou kvalifikací a nízkou úrovní vzdělání.*
- *Lidé mladší 25 let, kterým chybí praxe a lidé starší 50 let, kteří jsou považováni za méně perspektivní pracovníky.*
- *Riziko ztráty zaměstnání je vyšší u žen než u mužů.*

- *Lidé z nejnižší sociální vrstvy, příslušníci různých minorit a přistěhovalci (např. Romové).*
- *Lidé se změněnou pracovní schopností (v důsledku nemoci či zdravotního postižení).“*

Krebs uvádí, že nezaměstnaností nejsou ohroženy všechny skupiny lidí stejně. Mezi rizikové skupiny patří zejména ženy, mladiství a absolventi škol, handicapované skupiny a pracovníci předdůchodového věku. Nezaměstnanost také mnohem častěji postihuje pracovníky s nižším vzděláním a kvalifikací a je také rozdělena podle profesí a z hlediska teritoria. Důležité je i období, jak dlouho nezaměstnanost trvá. Pokud je doba delší, jsou většinou špatné i její dopady, které se pak obtížněji a nákladněji řeší pomocnými opatřeními politiky zaměstnanosti (Krebs a kol., 2010, s. 312).

Problematika „nové chudoby“ a sociální exkluze je často spojována právě s probíhající kvalitativní změnou na trzích práce, kde je důsledkem procesů přechodu ke znalostní společnosti, deindustrializace a celkové extenze ekonomické soutěže (Bauman, 1998; Beck, 2000 in Sirovátka, Mareš, 2006). Lidé, kteří nejsou dostatečně přizpůsobiví k uvedeným změnám, se stávají vyloučenými z trhu práce, ztrácejí ve společnosti „producentů“ a „konzumentů“ ekonomické funkce podobně jako svůj společenský status. Argumenty o příčinách procesu marginalizace na trhu práce jsou uváděny dvěma směry, které můžeme chápat jako opačné. Jeden směr vychází z teze individualizace a marginalizace na trhu práce jako selhání a důsledek individuálního nedostatku lidského kapitálu, a to jak ve smyslu dovedností i motivace. Druhý směr vychází z předpokladu objektivních znevýhodnění v individuálních případech a vysvětluje vyloučení na trhu práce v souvislosti s cyklem deprivace a sociální exkluze (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 628). Některé teorie se zabývají selháváním mechanismů trhu práce, především diskriminací, členěním a dualitou trhu práce (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 628).

Evropská strategie zaměstnanosti uvádí vnitřní provázanost tří cílů, a to zaměstnanosti a zaměstnatelnosti, kvality práce a produktivity a také sociálního začlenění. Rovněž připravenost, motivace a schopnost pracovníků získávat a udržet si smysluplné i kvalitní zaměstnání je podmínkou k dosažení všech tří uváděných cílů stejně jako reálná dosažitelnost zaměstnání pro pracovníky. Mimo příčin procesů marginalizace jsou také analyzovány důsledky marginalizace na trhu práce, především dlouhodobé

nezaměstnanosti pro chudobu, materiální deprivaci a sociální vyloučení. Důležité jsou také vztahy mezi důsledky marginalizace na trhu práce a sociálními institucemi, které chrání marginalizovanou pracovní sílu před deprivací, tedy institucemi rodiny a sociálního státu (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 628).

Pozornost je také věnována dávkovým systémům a sociálním službám jako nástrojům ochrany před chudobou a deprivací, ale také strategiím aktivace, podpory zaměstnatelnosti a začlenění na trhu práce. Regulace trhu práce počítá spíše se snížením nabídky práce formou předčasných důchodů, dlouhých přetržek v práci, a to při péči o děti než na podporu funkční flexibility trhu práce. Finanční situace pracujících chudých by měla být určitě lepší než situace nezaměstnaných při pobírání sociálních dávek (sociální dávky jsou nízké), a to v důsledku cílenosti dávek prostřednictvím ověřování příjmu. Především u nízkopříjmových osob mohou vznikat nástrahy chudoby a u části z nich také dochází k nevyužívání dávek. U všeobecného stanoviska se očekává nízká míra deprivace především v oblasti příjmů a přístupu k zaměstnání, ale také relativně dobrá kvalita práce z hlediska výše a jistoty mzdy, jistoty zaměstnání. Očekávají se také malé rozdíly ve všech oblastech deprivace – především v důsledku slušné náhrady příjmů – stejně jako vyšší intenzita opatření zaměřených k podpoře funkční flexibility (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 629).

Jak uvádí Mareš a Sirovátka, v ČR jsou dopady marginalizace na materiální deprivaci a sociální vyloučení prozkoumány jen zčásti. Je známa problematika poměrně vysokého podílu dlouhodobé nezaměstnanosti a poměrně vysoké specifické míry nezaměstnanosti některých skupin. Převážně se jedná o osoby nekvalifikované, zdravotně postižené, mladé lidi, ženy s dítětem v rodině, samoživitelky s dětmi a další (Sirovátka, Mareš, 2006). Obecná míra nezaměstnanosti patří ve srovnání ČR s transformujícími se postkomunistickými zeměmi k nejnižším a v celoevropském měřítku k průměru. Dosavadní průzkumy, které se opíraly o různé datové zdroje (Sirovátka, Trbola, 2003; Večerník, 2016; Sirovátka a kol., 2005) ukázaly, že u nás není rozsah příjmové chudoby příliš vysoký: *„Nepřesahuje 7–8 % populace (což je nejméně ze všech evropských zemí), podobně je asi 6–7 % domácností příjemci dávek sociální pomoci garantujících životní minimum.“* (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 630).

Převážná většina příjemců dávek jsou obvykle nezaměstnané osoby, přičemž jde hlavně o důsledek relativně vysokého podílu dlouhodobé nezaměstnanosti mezi nimi. Sociální systém se zdá být dostatečně účinný při minimalizaci rizika chudoby, a to především zásluhou vysoké adresnosti dávek státní sociální podpory ke skupinám lidí s nízkými příjmy. Neplatí to ale pro všechny sociálních skupiny, například pro nezaměstnané a neúplné rodiny s dětmi (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 630).

2.4 Shrnutí kapitoly

Dlouhodobá nezaměstnanost představuje pro společnost velkou ekonomickou zátěž, protože nezaměstnaným se vyplácí nejčastěji podpora v nezaměstnanosti, takže stát tak za ně platí pojištění a státní rozpočet přichází o jejich daně z příjmu. Dlouhodobá nezaměstnanost se podle Matouška výrazně podílí na vzniku chudoby. Nezaměstnaný tak rychle ztrácí profesionální dovednosti a návyk chodit do práce. V některých případech tyto dovednosti a návyky ani získat nemůže, protože se stal nezaměstnaným hned po ukončení vzdělávání. Nezaměstnaným, kteří pojali práci jako důležitý prvek osobní identity, postupně klesá sebevědomí, často se u nich objevují poruchy duševní rovnováhy a konflikty v rodině. Traumatem nezaměstnaných může být i neschopnost účastnit se masového konzumu. Nezaměstnanost patří v ČR k poměrně novým sociálním problémům, protože před rokem 1989 měli všichni občané povinnost pracovat, kterou jim vymezoval zákon (Matoušek, 2016, s. 116–117).

Ne každý nezaměstnaný musí být nutně chudý. Člověk může přijít o zaměstnání, ať je původně chudý, nebo bohatý. Pokud splňuje podmínky, má nárok na podporu v nezaměstnanosti, která je odstupňována podle věku. Problém však nastává u absolventů škol, kteří se dostávají po ukončení vzdělávání na ÚP – ti nárok na podporu v nezaměstnanosti nemají.

Pokud mají osoby na podporu v nezaměstnanosti nárok a již ji pobírají, tak po ukončení podpůrného období má uchazeč o zaměstnání několik možností. Může si sám nebo s pomocí ÚP najít zaměstnání, což bývá nejlepší variantou. Pokud zaměstnání stále nenašel a v jeho oboru není uplatnění, může si požádat o rekvalifikaci na jiný uplatnitelný obor na trhu práce. Uchazeč o zaměstnání může být nadále evidován na ÚP, přičemž je dostatečně finančně zajištěn ze svých zdrojů, popř. ho finančně podporuje rodina.

3 Sociální vyloučení a chudoba

Matoušek vymezuje sociální vyloučení jako celkově podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny či místního společenství na životě celé společnosti, přesněji řečeno jako nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyť. Sociální vyloučení může mít různé stupně a také se může měnit v čase. Život v chudobě je obvykle bez účasti na trhu práce, ale i bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, chudí lidé jsou obvykle odloučeni nebo setrvávají v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti. Dlouhodobý pocit, že člověk nemá ve společnosti své místo, je často příčinou chronického stresu. Matoušek vymezuje příčiny podrobněji – můžeme je rozlišit od individuálních až po systémové – například nízké sebevědomí, nízký příjem, nedokončené vzdělání, nedostatečné sociální dovednosti, špatné tělesné i duševní zdraví, špatné bydlení, vysoký věk, vysoká úroveň kriminality v místě, nefunkčnost rodiny, závislost na návykových látkách, nezaměstnanost, chybějící zdravotní a sociální pojištění a jiné. Usilovat o řešení sociálního vyloučení je jeden z cílů sociální politiky moderních států. Pojem sociální vyloučení je komplexnější a přiměřenější než pojem chudoby, který jím bude zřejmě nahrazen. Sociální vyloučení nezahrnuje jen ekonomickou, ale také sociální, politickou a kulturní perspektivu (Matoušek, 2016, s. 205–206).

Jak konstatují Bělík, Hoferková, Kraus a další, exkluzí rozumíme vyloučení člověka ze společenského života. Důležitými příčinami jsou nedostatek vzdělání, financí a vyloučení z trhu práce. Exkluze přímo souvisí s chudobou a bídou (Bělík a kol., 2017, s. 25).

Se sociální exkluzí se v různých podobách setkáváme snad ve všech historických společnostech podobně jako s vyloučenými jedinci, sociálními kategoriemi i kolektivitami.

Pokud si položíme otázky, co znamená sociální exkluze dnes a proč o ní hovoříme, když se dříve mluvilo o chudobě, můžeme uvést Roomovo vysvětlení (1990), že přesun od pojetí chudoby k pojmu sociální exkluze je výsledkem snahy zachytit nové vlastnosti rostoucí chudoby 80. let našeho století, její přetrvávání v čase nebo prostorovou koncentraci doprovázenou převážně marginalizací a patologickým jednáním a snahy čelit normám hlavního proudu společnosti, ale současně i závislosti na sociálním státu a rozpadu tradičních sociálních institucí, jako je například rodina (Mareš, 2000, s. 285–286).

Mezi konceptem chudoby a konceptem sociálního vyloučení je určité napětí. Room (1997) se snaží ve své publikaci rozdělit dvě tradice sociální politiky v Evropě. Jako první liberalistickou vizí společnosti, která se opírá o koncept chudoby, je podle některých jedinců, konkurujících se mezi sebou na trhu práce (zvláště anglosaské země), kde je cílem zajistit jedincům dostatečné prostředky k tomu, aby mohli přežít v dané konkurenci navzdory svým osobním nevýhodám. Druhá vize se opírá o koncept sociální exkluze a je spojena s představou statusově rozdělené společnosti, ale i společnosti kolektivit a morálního uspořádání (převážně evropský kontinent), jejímž cílem je pomoci jedincům zachovat si své postavení, nebo dokonce dosáhnout určitého vyrovnání osudů, například *inclusive society* u Giddense (1999, s. 105) (Mareš, 2000, s. 286).

Walker (1997) uvádí, že termín sociální exkluze je odvozen od teorie společnosti jako hierarchie statusů zahrnující lidi spojené vzájemně právy a povinnostmi, které jsou přijaty a vymezeny s ohledem na společně sdílený morální řád. Sociální exkluze představuje především vyloučení z určitého morálního řádu (Mareš, 2000, s. 286).

Podstatou pojmu sociální exkluze je fakt, že vyloučení jedinci, ale i celé vyloučené sociální skupiny se nepodílejí stejnou měrou jako ostatní na hmotných i nehmotných zdrojích společnosti, zvláště na jejich distribuci nebo redistribuci, což vede k jejich chudobě a sociální či kulturní separaci. Je to proces dělení jedinců i sociálních skupin z organizací nebo komunit, ze kterých je složena společnost. Především ekonomické vyloučení je zdrojem chudoby a vyloučení ze životního standardu a životních šancí, jež jsou obvyklé ve společnosti nebo v daném společenství, a to zejména marginalizací na trhu práce a nezaměstnaností.

Politické vyloučení je soustředěním občanských, politických, ale také základních lidských práv a vyloučením z vlivu na společnost i vlastní osud. Kulturní vyloučení je odepření práva jedince nebo skupiny podílet se na kultuře společnosti a sdílet její kulturní kapitál, vzdělanost i hodnoty. Jak uvádí Giddens (1994), tyto dimenze vyloučení spolu souvisí a on k nim ještě přiřazuje i vyloučení z reflexivního zařazení do širšího sociálního uspořádání (Mareš, 2000, s. 287). Procesy vyloučení mohou být také psychologické – jde o útok na integritu osobnosti vylučovaných jedinců. Zvláštním typem je například i vyloučení z bezpečí a vystavení vyšším rizikům. Důležité je i vyloučení z mobility ve fyzickém prostoru, ale i v hierarchii sociálních pozic. Symbolická exkluze je spojena s označením jedinců i sociálních skupin vnímaných jako odlišní, deviantní nebo cizí. Označování jedinců nebo skupin *labeling* slouží k jejich vyčlenění z hlavního proudu společnosti (Mareš, 2000, s. 287).

3.1 Sociální vyloučení a nezaměstnanost

Vyloučení může být chápáno také jako narušení nebo selhání solidarity. Vyloučení jsou často nejen na dně společnosti, ale vnímají i svoji neschopnost uplatnit se ve společnosti, a tak se jí postupně odcizují. Mezi jednu ze základních forem sociální exkluze patří i marginalizace na trhu práce. Pokud jde o nezaměstnanost, zvláště vyloučení z placené práce nebo o vytlačení na sekundární trh práce a členění pracovní kariéry, znamená to časté střídání placeného zaměstnání a nezaměstnanost především vyloučení z „dobré práce“. Placená práce je v dnešní době zdrojem nejen živobytí, ale i postavení, identity a sebevědomí člověka. Spousta základních práv a oprávnění je přímo nebo nepřímo odvozeno z postavení člověka na trhu práce.

Podle Jordana (1998) znamená masová a dlouhodobá nezaměstnanost nárůst počtu jedinců a rodin vyloučených ze sociální spravedlnosti, jehož důležitým klíčem je především pracovní trh. Nejistota v zaměstnání, ale i na trhu práce se stala životním pocitem velkého množství lidí (Mareš, 2000, s. 288–289).

Pojem sociální exkluze je pouze jiným pojmenováním chudoby, fenoménu, který v lidské historii nikdy nebyl marginální a se kterým se společnost musela vyrovnávat. Pokud nastavovala morální odraz chudoba společnosti, tak společnost zase chudobě. Chudoba se sociální exkluzí nepochybně úzce souvisí stejně jako vyloučení ze standardu života a životních šancí, z konzumních aspirací, ze zdravotní péče a vzdělání. Často ničí lidské schopnosti a životní šance a je doprovázena ztrátou mravní odpovědnosti, beznadějí, apatií a zoufalstvím. Určitě ne všichni chudí musí být vyloučenými, ale ani všichni vyloučení nemusí být nutně chudými.

Podle Walkera (1997) jsou chudoba a sociální exkluze pro různé lidi odlišnými kategoriemi. Chudoba není ani nutnou, ani postačující podmínkou sociální exkluze. Známa je například také dobrovolná chudoba, která je přítomná ve většině historických společností. Určité typy chudoby uvádějí člověka do vyššího rizika vyloučení, zvláště ztráta statusu a autonomie nemusí fatálně vyústit v sociální exkluzi, přestože většinou představuje cílovou stanici cesty chudobou. Leisering a Walker (1998) uvádí, že pokud chudým rodinám hrozí riziko sociálního vyloučení, udržuje si většina z nich určitý vliv nad okolnostmi (nejsou netečnými klienty sociálního státu). Přejít od chudoby k vyloučení je snazší tam, kde je chudoba soustředěna a kde rozdíl mezi životními zkušenostmi chudých a těch ostatních nabývá extrémních rozsahů (Mareš, 2000, s. 289).

Levitas (2000) vymezuje tři základní významy sociální exkluze (spojené s představou jejich příčin), kolem nichž se soustřeďují specifické diskurzy, jejichž součástí je také způsob, jakým má společnost na sociální exkluzi reagovat. Redistribuční diskurz vyplývá z požadavku silnější redistribuce k odstranění chudoby považované za příčinu této exkluze.

V integrativním diskurzu je za základní mechanismus sociální inkluze považováno placené zaměstnání. V morálním diskurzu jsou příčinou vyloučení určitých osob jejich patologické, morální a kulturní charakteristiky a základním mechanismem sociální inkluze je zde resocializace (Mareš, 2006, s. 8).

3.2 Příjmově znevýhodněné osoby

Příjmově znevýhodnění lidé patří z velké části k okrajové a znevýhodněné pracovní síle v mnoha směrech, například mají nižší kvalifikaci, jsou častěji nezaměstnaní a obvykle jsou pouze dočasně zaměstnaní. Podíl osob se základním vzděláním je mezi nimi oproti

jejich podílu v pracovní síle zhruba dvojnásobný, naopak podíl vysokoškoláků méně než poloviční; o trochu je vyšší podíl osob se středním vzděláním bez maturity a o něco nižší podíl osob se středním vzděláním s maturitou. Podíl osob se stálým zaměstnáním je mezi příjmově znevýhodněnými oproti běžné pracovní síle zhruba poloviční, kdežto podíl osob s dočasným zaměstnáním je více než dvojnásobný a podíl nezaměstnaných zhruba pětinasobný. Důležitou charakteristikou příjmově znevýhodněných je často nějaká forma jejich marginalizace na trhu práce. Podíl opakovaně nebo dlouhodobě nezaměstnaných v souhrnu příjmově znevýhodněných je více než trojnásobně vyšší, než je podíl krátkodobě a poprvé nezaměstnaných (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 634).

Mezi příjmově znevýhodněnými je poměrně vysoký podíl aktuálně zaměstnaných, je také důležité se u stability zaměstnání zabývat i kvalitou zaměstnání příjmově znevýhodněných. Právě kvalita zaměstnání je jednou z významných charakteristik v souvislosti se stabilitou zaměstnání a obecně s možnostmi začlenění na trhu práce a ve společnosti (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 636).

Také jistota, která hraje roli v případě lidí s „trvalým“ zaměstnáním (se smlouvou na dobu neurčitou), je na druhé straně provázena spíše nízkou kvalitou práce v různých ohledech, například nízkou výší výdělku, nízkými možnostmi postupu a vzdělávání, vyčerpáním ze zaměstnání a nároky na dojíždění. Zaměstnání pozitivně hodnocené v určitých kvalitách není pro větší část těchto lidí pravděpodobně dosažitelné a marginální příjmově znevýhodněná pracovní síla se za daných okolností rozlišuje na více kategorií. Menší část lidí si udržuje spíše méně kvalitní, ale stabilnější zaměstnání, a té si nepochybně cení zejména pro stabilitu a jistotu, kterou poskytují. Další převážná část pracovní síly střídá nezaměstnanost a dočasné nebo méně stabilní zaměstnání, opět méně kvalitní. Také v dalších vymezeních může být k tomu směřována jednak pracovními pobídkami (převážně naléhavou potřebou pracovního příjmu), jednak nadějí, že později získá stabilnější a případně lépe placené zaměstnání. A konečně je tady část pracovní síly, která zůstává trvaleji nezaměstnána zejména proto, že pocituje nízké šance dosáhnout na stabilnější a kvalitní zaměstnání, a také proto, že vyhodnocuje nízké přínosy ze zaměstnání, jež se aktuálně nabízejí – především se jedná o nízké mzdy (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 638).

Převážnou část příjmově znevýhodněných osob a domácností představují zaměstnaní lidé. Obvykle můžeme očekávat, že v určité skupině příjmově znevýhodněných byla naplněna jejich motivace k hledání a přijetí zaměstnání a že jim zaměstnání umožňuje dosahovat alespoň o něco vyšší příjmy v porovnání s nezaměstnanými a neaktivními osobami.

Sirovátka a Mareš uvádí, že když hodnotíme příjmy na osobu v domácnostech ve vztahu k postavení všech členů domácností na trhu práce (typologie OECD), pak můžeme konstatovat, že příjmová situace osob žijících v nezaměstnaných domácnostech je mnohem lepší než situace v částečně zaměstnaných domácnostech. Příjmy na osobu v nezaměstnaných domácnostech jsou přibližně o 10 % nižší ve srovnání s příjmy plně zaměstnaných, příjmově deprivovaných domácností. Pozice na trhu práce a nezaměstnanost, dokonce ani rostoucí nezaměstnanost nehraje snad až tak důležitou roli pro výši příjmů příjmově znevýhodněných a jejich domácností. Můžeme konstatovat, že příjmově znevýhodněným osobám a jejich domácnostem se částečná zaměstnanost nebo dočasná zaměstnání příliš nevyplácejí. Příjmová situace osob se výrazně liší podle typu rodiny, ve které žijí. Zvláště ti, kteří žijí buď osaměle, nebo jako bezdětné páry, především ale jednočlenné domácnosti mají v daném porovnání asi o třetinu vyšší příjmy (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 639).

Příjmy jsou pouze nepřímým znakem chudoby a materiální deprivace a nemusí vždy znamenat sociální exkluzi s ohledem na přístup k sociálním kontaktům, institucím a životním šancím (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 640).

Podle šetření sociální situace domácností v roce 2001 je v ČR asi čtvrtina domácností, která má velké nebo menší problémy vyjít s příjmy a podobně i polovina z nich nemůže včas platit účty za nájem a energie. V oblasti základních životních potřeb jde o stravování, oblékání nebo dovolenou, kde byla zjištěna velká míra deprivace; asi polovina zkoumaných domácností si nemůže dovolit jíst maso, ryby nebo drůbež každý druhý den, zhruba 60 % nemůže kupovat nové oblečení a tři čtvrtiny nemohou vůbec trávit dovolenou mimo domov. Výrazně horší je v protikladu k celé populaci v ČR situace ve vybavení domácností, především předměty dlouhodobé spotřeby. Přibližně polovina z nich si nemůže dovolit vlastnit ani starý, ojetý automobil (oproti 14 % v celé populaci).

Ve srovnání s populací v ČR je u příjmově deprivovaných osob rovněž zjištěna poměrně vyšší míra deprivace v podmínkách bydlení – zhruba třetina z nich trpí nedostatkem místa v bytě a téměř čtvrtina vlhkostí v bytě. U těchto osob se také častěji objevují zdravotní problémy (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 640).

3.3 Sociální deprivace

Míra deprivace je u některých sledovaných položek (například u subjektivní příjmové deprivace, vycházení s příjmy, možnosti kupovat si nové oblečení nebo u možnosti jet na dovolenou mimo domov) souvislá asi středně silně, nebo spíše slabě, s postavením jednotlivců na trhu práce. Podle Layteho a Whelana (2002) je trvalá chudoba považována za rozhodující znak deprivace a původ sociálního vyloučení. U osob, které se cítí krátkodobě chudí, je deprivace v těch oblastech, jež nám umožňují naplnit „většinový způsob života“ a do jisté míry i možnost ovlivnit vlastní osud nebo osud dětí, v případě příjmově znevýhodněných poměrně silná, a přitom stále více rozdílná podle postavení na trhu práce, než je to v případě ukazatelů materiální deprivace. Zvláště v případě osob žijících v nezaměstnaných domácnostech ve srovnání s těmi, kteří žijí v plně i částečně zaměstnaných domácnostech, je patrná velmi omezená možnost rozvíjet vlastní kulturní zájmy nebo umožnit dětem studium (deklaruje ji zhruba jen třetina těchto domácností); podobně malá je také účast na důchodovém připojištění a využívání hypoték (10–15 %). Je zřejmé, že zaměstnání a pracovní příjem poskytuje příjmově znevýhodněným a jejich domácnostem nevýrazně vyšší životní standard. Také mají určitou jistotu a možnost disponovat s příjmy a rozhodovat s větší jistotou o jejich využití, takže mohou i finančně plánovat (Sirovátka, Mareš, 2006, s. 643).

Sociální deprivace je podle autorů Bělíka a kol. (2017, s. 15) často označována jako nedostatek něčeho důležitého pro zdravý vývoj jedince, například podmětů. Deprivace je obvykle spojována s frustrací, ale i s pocitem marnosti, ztracenosti, bezvýhodnosti a nenapravitelnosti situace.

3.4 Shrnutí kapitoly

Průměrný příjem středních vrstev dosud rostl ve vyspělých zemích, přesto má klesající tendenci. Z příjmu stále více narůstají vynucené výdaje na domácnost. Můžeme do nich zahrnout platby za bydlení (voda, plyn, elektřina), za telekomunikační služby a dále pak různé formy pojistného. Při růstu uvedených vynucených výdajů se může kupní síla a životní úroveň určitých vrstev snižovat, i když jejich příjem nominálně roste. Platba za bydlení představuje nejvyšší vynucený výdaj. Ve všech vyspělých zemích v uplynulých dvaceti letech tento podíl výdajů významně narůstá. Zdražování bydlení může především vyhovovat horním vrstvám, zvláště pak majitelům nemovitostí, protože se tím zhodnocuje jejich držba (Keller, 2012, s. 168). Výdaje na děti bývají často velmi nákladné a z tohoto důvodu si jich člověk nemůže dovolit více, proto se jich ve společnosti rodí méně. Většina se drží tradičního modelu pevné rodiny se dvěma dětmi (Možný, 2006, s. 238).

Podle Možného je určitý vliv na zvyšující se podíl nemanželských dětí s nižší úrovní vzdělání, které může mít i zvýšený zájem na výhodnějších sociálních dávkách se snižující kvalifikací. Rozsah určitého vlivu je obtížné odhadnout, ale ve státech se silným sociálním zabezpečením je v analýzách tento jev všeobecně uváděn. Nerovnováha mezi bohatými a chudými ze společenské agendy nezmizí, ale budou se s ní muset vyrovnat i nastupující generace (Možný, 2006, s. 265, 277).

Česká společnost vstoupila do ráje spotřební společnosti s nadšením. Rodiny ohrožené chudobou překvapí i přehnané očekávání a jejich následné zadlužení, které se pak v některých případech stává bezvýchodným. Úspornější chování si jistě vynutí i ekonomická recese, která dopadá velmi nerovnoměrně na různé příjmové skupiny populace (Maříková a kol., 2010, s. 112).

Když nezaměstnaný přestane pobírat podporu v nezaměstnanosti, často se ocitá na oddělení HN. Na tomto oddělení jsou klienti informováni a poučeni o zmiňovaných možnostech, jak a kde je možné uplatnit veškeré své nároky. Většinou tam končí také klienti, kterým skončila podpora v nezaměstnanosti a kteří nemají jinou možnost získat finanční prostředky (ani od rodiny) na to, aby zaplatili bydlení a živobytí.

Většinou se jedná o jednotlivce, matky samoživitelky s dětmi a starší věkovou kategorií – předdůchodovou. Nejsou výjimkou i celé rodiny, pokud z rodičů ani jeden nepracuje, a mladí lidé v případě, že žijí sami. Občas se přechodně objeví i lidé středního věku, ale opravdu jen krátkodobě, než najdou vhodné zaměstnání. Další skupinu tvoří lidé, kteří jsou uznáni jako osoby invalidní, ale bohužel nemají z nedostatku odpracovaných roků nárok na vyplácení invalidního důchodu. Pokud nějaký důchod pobírají, je velmi nízký a nestačí na pokrytí veškerých jejich potřeb. Výjimečně se objeví matka samoživitelka s postiženým dítětem, jež pobírá příspěvek na péči. Zajištění pomoci v ČR existuje a je určena lidem, kteří pomoc opravdu potřebují.

4 Bezdomovectví jednotlivců a rodin

Problematika bezdomovectví se často týká většiny zemí na světě. Bezdomovectví některých skupin obyvatel je obvykle výsledkem kulturního a národního příslušenství k dané skupině, nikoli jen důsledkem sociálního selhání. Právě v legislativě vyspělých zemí se rozlišuje bezdomovectví jednotlivců a rodin. Fitzpatrick (2000) uvádí, že rodiny, které se ocitly na ulici, mívají ve většině případů lepší postavení a dosáhnou tak lépe na sociální pomoc od státu, než jednotlivci bez domova. Bezdomovectví rodin v legislativě ČR prakticky neexistuje. Pro matky s dětmi existují azylové domy, ale už s nimi společně nebytují otce. Když se rodina dostane do existenčních problémů, dochází obvykle k jejímu rozdělení. Pokud se budeme zabývat bezdomovectvím, se kterým se setkáváme u nás, půjde o osoby, jejichž situace je vnímána jako důsledek celkového sociálního selhání jednotlivce. Hradecký (1996) se pozorně zamýšlí nad označením *bezdomovec* (Hradecký, 1996; Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 12–13), když tvrdí, že absence domova nemusí naléhavě znamenat ztrátu bydlení. Pojem bezdomovec je poměrně nový a jeho význam se průběžně měnil. Zmíněný název se v právní terminologii objevil jako označení pro osobu bez státní příslušnosti a bez domovského práva (Průdková, 2008). Asi před pár desítkami let výraz bezdomovec označoval ty, kteří obývali levné ubytovny a žili sami, bez kontaktu s příbuznými. Pojem bezdomovec se později přesunul na skupinu osob, jež nemají kde spát (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 12–13).

V odborných publikacích se o bezdomovcích často píše jako o osobách bez přístřeší, sociálně slabých nebo o nepřizpůsobivých občanech. Hradecký uvádí, že u bezdomovce dochází k vyloučení, a to jak ze sociální, tak z právní a fyzické oblasti. Ztráta přístřeší je ztrátou fyzického zázemí (osoba nocuje na ulici), chudoba bezdomovce současně vylučuje naprostou právní ochranu (osoba ztrácí svá práva) a jejich sociální nepřizpůsobivost je také často vylučuje z oblasti sociální (osoba je často izolována). Goweyho definice vymezuje bezdomovectví „*jako všechny jedince žijící v nepřístojných podmínkách, v nichž nelze vést běžný civilizovaný život, a jimž je bráněno sociálně i profesně se rozvíjet*“ (Kutálková, 2002). Podle Hartla (2000) jde však jen o osoby bez bydliště, přespávající v parcích, pod mosty, v kanalizacích, nepoužívaných vagónech a dalších opuštěných místech (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 12–13).

Absence bydlení je pouze jedním ze znaků bezdomovectví. Existují i mnohé vnitřní a vnější překážky, které jsou příčinou toho, že člověk setrvává na ulici nebo že se na ni opětovně vrací. Počátek celonárodní definice bezdomovectví znamená jeho uznání jako celkového problému, který nelze redukovat jen na aktuální sociální problém klienta (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 16).

Samotná definice bezdomovectví vymezuje sociální situaci určité skupiny lidí, ale neuvádí příčiny vzniku nebo následky tohoto jevu (Barták, 2004). Nefunkční vzájemné působení mezi společností a daným jedincem vede obvykle k sociálnímu vyloučení (Barták, 2004). Kutálková uvádí, že bezdomovectví je jev, jenž ukazuje na souhrn negativních vlivů při ztrátě zázemí a vzniku pocitu, který můžeme vymezit jako opak jistoty domova (Kutálková, 2002 in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 15).

Obvykle bývá rozlišováno *zjevné*, *skryté* a *potenciální* bezdomovectví. Zjevní bezdomovci jsou podle definice Hartla (2000) osoby bez přístřeší, tedy jedinci, kteří z pohledu veřejnosti vypadají jako bezdomovci bez možnosti schovat se mimo veřejný prostor.

Skrytí bezdomovci nemají obvykle možnost stálého bydlení, ale místo přebývání na ulici volí jiné možnosti. Mohou někde přenocovat (obvykle se uchylují do ubytoven, nocleháren, k přátelům a známým), ale po právní stránce jsou bezdomovci, protože nepřespávají v oficiálním bydlení a jejich způsob života je bezdomovectví velmi podobný.

Potenciální bezdomovci jsou lidé, kteří dočasně bydlí, ale stálé bydlení je pro ně nedosažitelné a ohrožení bezdomovectvím je pro ně aktuální. Zmiňovaní jedinci obvykle nepřejímají bezdomovecké znaky a nejsou tak součástí veřejného prostoru, což značí, že se o ně patřičně nestarají terénní a ambulantní služby. Pomoc jim nabízí většinou až ve zjevné fázi bezdomovectví, jak uvádí Hradečtí (Hradecký, Hradecká, 1996 in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 15).

Převážná většina služeb pro bezdomovce se zabývá převážně bezdomovci zjevnými nebo skrytými. V ČR je nedostatek služeb pro potenciální bezdomovce. Bezdomovectví je potřeba definovat také z pohledu práva, ale i za účelem efektivní sociální pomoci. Realita je ale mnohem složitější (Hradecký, 2007).

Bezdomovci jsou součástí veřejného prostoru, kde se slučují s lidmi, kteří bydlí, a tak není jednoduché je odlišit od ostatní populace. Rozdíl mezi člověkem bydlícím ve vlastním luxusním bytě či domě a špinavým a neupraveným člověkem přespávajícím na lavičce je v mnoha úrovních kvality života. Proto je důležité vidět bezdomovce v souvislosti celé společnosti jako specifickou skupinu obyvatel, která je ve vzájemné interakci se zbytkem společnosti. V terénu se často setkáváme s lidmi, kteří vybírají koše či kontejnery a hledají mezi odpadky jídlo nebo něco, co se dá zpeněžit. Mezi těmito lidmi se mohou objevit i důchodci, již vydají celý důchod za nájem a už jim nezůstávají finanční prostředky na běžný život, nebo lidé zatížení exekucí; přivydělávají si třeba sběrem železa nebo jiných věcí pro bleší trh (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 15).

Osobnost bezdomovce a jeho typické znaky

Vágnerová popisuje, že psychické změny, které můžeme pozorovat u bezdomovců, mohou být jak příčinou, tak i důsledkem jejich životního stylu. Citové prožívání bývá mnohdy otupělé a vyhaslé, zůstávají zachovány pouze základní způsoby emočních reakcí, které vyjadřují pocity libosti nebo nelibosti. Mají pocit, že jsou zatíženi větším množstvím problémů, než je běžné, a proto bývají častěji nepřátelští a depresivní (Vágnerová, 2008, s. 750).

4.1 Příčiny bezdomovectví jednotlivců i rodin

Převážná většina lidí, kteří projdou kolem bezdomovce, přemýšlí o tom, co ho přivedlo až na ulici. Mnohdy řeší příčinu jeho stavu, zda si za to může sám, nebo se stal obětí systému (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 16).

Ke vzniku tohoto sociálního jevu do určité míry přispívají ekonomické faktory, a to nezaměstnanost a nárůst chudoby. Příčiny bezdomovectví jsou ale obvykle složitější, může k němu přispět i spousta dalších faktorů. Osoby, u nichž existuje zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně – somaticky, psychicky i sociálně – znevýhodněni.

Původní orientační rodina těchto osob bývá často dysfunkční, popř. vůbec neexistuje. Tyto osoby byly jako děti často odmítány, rodiče o ně nejevili zájem, často byly podceňované nebo na nich bylo pácháno násilí a zneužívání, byly z rodiny odebrány, vyhnány, nebo samy utíkaly a toulaly se. Tyto rodiny měly obvykle špatné bytové a materiální podmínky (Vágnerová, 2008, s. 749).

Podle Heczka a Heczkové jsou rizikovým faktorem i odlišné sociální zkušenosti, především dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchova nebo léčba – 35 % českých bezdomovců bylo ve výkonu trestu, 15 % v psychiatrické léčebně, 25 % v dětském domově (Heczko, Heczková, 2001). Pobyt v institucích často eliminuje mnohé běžné návyky a strategie chování a podporuje rozvoj nových, které nejsou v obvyklém prostředí funkční. Příkladem jsou situace po návratu z vězení, zvláště pokud šlo o dlouhodobý trest, kdy se člověk často nemá kam vrátit, ztratil původní kontakty a mnohdy i bydlení. Těmto osobám chybí jakékoli sociální zázemí, často nezaložili vlastní rodinu, popř. se jim z různých důvodů rozpadla, protože nebyly schopny plnit potřeby soužití v rámci této sociální skupiny. Například se nestaraly o děti, nepřispívaly k udržení a chodu domácnosti a mnohé další potřeby (Vágnerová, 2008, s. 749).

Tyto osoby často mívají omezené kompetence. Obvyklou příčinou snížení jejich schopností mohou být nedokonalosti vrozených dispozic a také získané problémy (25 % z nich jsou invalidní důchodci), jak uvádí Heczko a Heczková (2001). Také může jít o mentální retardaci, poruchu osobnosti nebo o devastaci v důsledku dlouholetého užívání alkoholu a drog, ale i o duševní onemocnění. Podmětem k nastartování znevýhodnění je jejich selhání nebo nějaká životní situace, kterou sami nezvládnou. Obvykle to může být ztráta zaměstnání, rozpad rodiny nebo dlouhodobý výkon trestu, ale i neschopnost zvládnout závislost na alkoholu a mnohé další (Vágnerová, 2008, s. 749–750).

Pokud hovoříme o příčinách bezdomovectví, obvykle se připomíná atribuční teorie z kognitivní psychologie. Základní rozdělení atributů, které člověk přisuzuje ostatním, můžeme rozdělit na atributy situační, tedy měnící se podle situace, ale i na atributy dispoziční, tedy neměnné, ovlivněné vlastnostmi jedince (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 17).

Nejčastější základní atribuční chybou obvykle bývá špatné posouzení dispozičních atributů v případech, ve kterých by měly být přiřazeny atributy situační. Autoři Marek, Strnad a Hotovcová uvádí, že situační a dispoziční atributy můžeme přirovnat k rozdělení příčin bezdomovectví, a to na objektivní nebo subjektivní. Pokud objektivní příčiny bezdomovectví bývají přisuzovány k systémovému nedostatku a bezdomovec se stane jeho obětí, tak subjektivní příčina bezdomovectví obvykle poukazuje na nepříznivé vlastnosti jedince. Systémové příčiny může odstranit pouze stát, subjektivní příčiny musí změnit jen sám klient. Janebová (1999) uvádí, že počátek bezdomovectví má většinou dvě etapy. Ztrátu domova většinou předchází krize často s běžným průběhem (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 18). Jedince může vykolejit ze „zajatých kolejí“ jakákoli krize, takže se přestane starat o ekonomické záležitosti. Každý jedinec má dvě sociální záchranné sítě, díky nimž by měli předejít pádu na ulici. První je síť osobních sociálních kontaktů, již si člověk vytváří okolo sebe, to znamená nejbližší rodina, přátelé a známí, kteří mají postiženého v případě jeho potřeby (krize) podržet. V případě, že má jedinec sociální síť chudou nebo mu její členové nepomohou, je tady další síť, a to síť sociálních služeb, která by mu měla zajistit bydlení, a také dávky státní podpory. Pokud osoba nemá dostatečně silnou síť sociálních kontaktů nebo nesplňuje podmínky pro získání státní pomoci, skončí obvykle na ulici. Sociální služby mají za cíl zjistit schopnosti a individuální potřeby klientů, takže s nimi pracují na terapeuticko-pedagogickém základě.

V současnosti se vychází z multifaktorového konceptu bezdomovectví, kdy je obvykle na tento jev nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin. Pokud se člověk dostal na ulici z jakýchkoli důvodů, je zřejmé, že v průběhu tohoto času se objevují překážky, které mu později brání začlenit se do běžného života společnosti. Je nezbytné poznat raději aktuální stav klienta než jeho minulost, kterou nelze změnit. Podstatnější je zjistit, proč na ulici zůstává a také proč se na ulici opět vrací (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 18–19).

4.2 Současná situace bezdomovectví v ČR

Někteří vidí bezdomovectví jako negativní důsledek kapitalismu, protože kapitalismus nepřikládá tak velký důraz na sociální otázky (Le Rouzic, 1996). Další jeho nárůst formulují jako dědictví reálného socialismu – bezdomovectví se podle nich po sametové revoluci jen dostalo do zjevné podoby (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 55): „*Počátkem devadesátých let 20. století se ukázalo, že mezi první vlnou bezdomovců se objevili nejčastěji podle Bruntálové (2001) lidé:*

- *„Formálně zaměstnaní, kteří ale nikdy skutečně nepracovali ani pracovat nechtěli.*
- *Uměle zaměstnaní, kteří by se jinak nemohli uchýlit na konkurenčním trhu práce.*
- *Propuštění z velkých stavebních firem a z jejich ubytoven.*
- *Propuštění z vězení v důsledku prezidentské amnestie.*
- *Propuštění z psychiatrických ústavů.“*

Vstup demokratických principů, jako jsou důraz na svobodu i odpovědnost jedince, a také zánik donucovacích opatření proti asociálním živlům jsou obvykle příčinou nárůstu počtu bezdomovců. Bezdomovectví je nutné chápat jako běžnou součást demokratické společnosti (Pěnkava, 2007). Bezdomovectví se až po roce 2000 stalo poprvé předmětem politické agendy, kdy začala spolupráce mezi neziskovým sektorem a veřejnou správou. Bezdomovectví začalo být vnímáno jako sociální problém. Podle Bartáka (2004) je vstup do EU velkým mezníkem pro změny daných trendů. V Brně v roce 2006 proběhlo sčítání osob bez domova s výsledkem 1 200 osob, v roce 2010 stoupl počet o 200 osob, tedy na 1 400 osob. V Praze se v roce 2010 odhadoval počet bezdomovců na 4 000. Většina pokusů o zjištění přesnějšího počtu bezdomovců se ukazuje statisticky nepřesná, protože většina těchto osob se snaží uniknout zmíněným sčítáním (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 55–56).

4.3 Postoj společnosti k bezdomovcům

Podle Vágnerové je postoj společnosti k bezdomovcům rozporný – je kombinací odporu a soucitu. Mnohdy převládá negativní postoj spojený s odmítáním. Veřejnost bezdomovce považuje za velký sociální problém, se kterým je nutné něco udělat. Česká

společnost nemá s bezdomovci tak dlouhou zkušenost, aby se mohlo hovořit o únavě, ale negativní postoj a opovržení těmito jedinci tady také převažuje. Tito lidé se považují často za parazity, kteří si svou situaci způsobili sami. Odmítavý přístup podporuje neupravený zevnějšek, špína, zápach a obtěžující chování (Vágnerová, 2008, s. 755). Podle Marka, Strnada a Hotovcové patří mezi problémové skupiny společnosti právě bezdomovci, jsou obvykle na nejnižším stupni oblíbenosti. Někteří politici často uvádí: „*Raději dáme peníze vozičkářům než bezdomovcům.*“ Jak uvádí různé ankety, patří bezdomovci mezi společenské zlo; více než polovina dotázaných osob si myslí, že si za svou situaci mohou sami (Holpuch, 2009).

V městských částech, kde jsou umístěna střediska pro bezdomovce, mají okolní obyvatelé strach z kriminality, ze šíření infekčních nemocí nebo z vandalismu. Tyto instituce jsou pod drobnohledem obyvatelstva i úředníků, kteří často hledají záminky pro jejich zrušení. Obyvatelé daných městských částí to vnímají často jako zátěžovou situaci. Ambulantní a terénní služby bývají také kritizovány za to, že bezdomovce přitahují na místa, která terénní pracovníci navštěvují nebo kde jsou služby poskytovány. Přitom účelem služby pro bezdomovce je to, aby působila především v místech, kde se bezdomovci obvykle soustřeďují. Aby bylo omezeno financování sociálních služeb, často se používá běžný argument, kterým je zneužívání sociální pomoci (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 56–57).

Bezdomovci jsou nepřehlédnutelnou skupinou, která naznačuje, že je ve společnosti něco špatně, protože se nemůže bránit. V rámci politického tématu bezdomovectví se cílem snažení oficiální sociální práce stává většinová společnost, nikoli pouze lidé v nouzi. Často se omezují služby určené pro bezdomovce i místa, kde se mohou scházet, sdružovat a pohybovat, aniž by byli nějak postihováni. Podle České asociace streetworku je prestiž sociální práce jako takové ohrožena, pokud bude důležitějším cílem bezpečí občanů, a ne pomoc klientovi zařadit se do společnosti (Prohlášení České asociace streetworku, 2010).

Naše společnost za posledních dvacet let zaznamenala určitý posun v názorech na odlišný způsob života. Co se týká bezdomovectví, bude ještě delší dobu trvat, než mu lidé porozumí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 58–59).

4.4 Zdravotní rizika bezdomovectví

Jak uvádí Heczko a Heczková (2001), somatické chátrání je důsledkem životního stylu bezdomovců – 90 % českých bezdomovců trpí nějakou nemocí nebo postižením (Vágnerová, 2008, s. 754).

Zmiňovaní lidé často nedodržují základní hygienu, zřejmě proto, že nemají motivaci, ale také k tomu přispívá i nízká dostupnost hygienických zařízení. Mnohdy nepečují ani o svou životosprávu, jedí velmi nepravidelně a obvykle to, co seženou. Jejich zažívací potíže bývají zhoršovány nadměrným užíváním alkoholu a vydatným kouřením. Bývají často podchlazení a obvykle své nemoci přecházejí. Hospitalizace bývá jen dočasným řešením. Po propuštění z nemocnice se opět situace opakuje (Heller, 1994 in Vágnerová, 2008, s. 754). Riziko předčasného úmrtí je velké, a to z mnoha důvodů, např. důsledkem dlouholetého pití alkoholu, užíváním drog, smrtí podchlazením v opilosti, v důsledku úrazu nebo celkového vyčerpání organismu (Vágnerová, 2008, s. 754).

Statistika podle Sekota uvádí, že nejčastější onemocnění, se kterými bezdomovci vyhledávají lékaře, jsou chřipka a dýchací potíže, bércové vředy, kardiovaskulární problémy, kožní nemoci, revmatické a neurologické problémy. Často se u nich vyskytují žaludeční a střevní potíže, omrzliny, svrab, infekční choroby nebo mentální a psychické problémy. Velmi důležitá je také prevence v šíření různých přenosných chorob a parazitů (Sekot, 2009, s. 77). Většina bezdomovců měla určité psychické potíže už když běžně bydleli a pracovali. Ty se pravděpodobně podílely na tom, že jedinec skončil na ulici. Neléčené psychické poruchy mohou přispívat k poruše sociálního fungování a dále k bezdomovectví a sociální izolaci. Nepochybně mají určitý vliv na sociální i ekonomický status. Spousta duševně nemocných lidí se často dostává na ulici, aniž by někdy navštívila psychiatrickou nebo psychologickou pomoc. Pokud se jedinec dostane až na ulici, musí své sociální normy přeorientovat na bezdomovecký způsob života (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 41–42). Mezi nejčastější duševní poruchy v prostředí ulice patří pravděpodobně závislosti na návykových látkách (Marek, Strnad, Hotovcová, s. 42).

Jako další poruchy jsou uváděny i závislosti, psychotická onemocnění, depresivní a úzkostné poruchy, posttraumatická stresová porucha, pokusy o sebevraždy, poruchy chování nebo porucha osobnosti. Velmi častá je také komorbidita, což můžeme definovat jako kombinaci duševních poruch (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 42).

Dalším nejznámějším druhem psychotického onemocnění je schizofrenie. Často jsou mezi pouličními psychotiky také lidé bez kontaktů, a proto bez pomoci. Buď o tyto osoby jejich rodina ztratila zájem, nebo ti, kteří se o ně starali, už zemřeli. V případě, že neudělají něco, co by mohlo být chápáno jako pokus o ublížení sobě nebo svému okolí, neexistuje opatření, které by je k léčení donutilo (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 42).

Vágnerová uvádí, že mezi nejrozšířenější psychické poruchy v běžné populaci patří úzkostné a depresivní poruchy. Nejčastějším depresivním znakem u bezdomovců je apatie. Mnoho potřeb není uspokojováno, což má určitý vliv na nízké sebepojetí. Tito lidé často cítí úzkost při jednání na úřadech a kvůli davu bojí jezdit dopravními prostředky. Bezdomovci obvykle trpí poruchami spánku z obavy, že budou napadeni, bojí se pohledu ostatních, že v nich odhalí bezdomovce. Tyto osoby většinou prošly nějakým traumatem a obvykle trpí posttraumatickou stresovou poruchou, která se projevuje přetrvávající úzkostí, přecitlivělostí, nezájmem o budoucnost, otupělostí nebo odcizeností (Vágnerová, 2000 in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 44).

Život na ulici můžeme přirovnat k životu lidí pod dlouhodobým stresem. Situace bezdomovce je často opravdu zoufalá, proto nikoho nepřekvapí, že dalším možným tématem psychopatologie jsou u této skupiny sebevražedné tendence. Uvedené tendence jsou patrné především u mladých bezdomovců než u starších lidí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 45). Poruchy osobnosti jsou obvykle variantou charakterových rysů a rysů temperamentu, které se podstatně liší od rysů zjevných u většiny lidí (Praško, 2003). V bezdomovecké populaci můžeme podle určitých zdrojů najít až 80 % osob s nějakou poruchou osobnosti. Mezi bezdomovci je spousta osob, které patří do diagnostických kritérií poruch osobnosti nejen disociálních, ale také emočně nestabilních, paranoidních, schizoidních, závislých i narcistických (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 45).

Jak uvádí Pěnkava (2010), větší část bezdomovců má problém s emoční inteligencí. Ta se obvykle projevuje nedostatečnou kontrolou při extrémních emočních prožitcích. Mnoho bezdomovců je kvůli nízké míře asertivity snadno ovlivnitelných a manipulovatelných. Tito lidé často přicházejí o peníze a cennosti, a to nejen pro svou důvěřivost, ale také z důvodu neschopnosti prosadit se. Jednou z důležitých a typických vlastností bezdomovců je nepřítomnost vůle jak aktivní, tak pasivní, která je zesílena orientací na přítomnost. Přestože se zdržují na ulici, mohou mít mnoho příležitostí k návratu do bydlící společnosti, ale ve většině případů je nevyužijí, protože momentálně řeší něco jiného, co považují za důležitější (Marek, Strnad, Hotovcová, s. 47).

4.5 Možnosti bydlení pro rizikové skupiny a sociálně vyloučené

Základním prostředkem pro přijetí do společnosti je bydlet, být součástí pracovního trhu a přijmout roli očekávanou společností. Standard bydlení se v průběhu několika staletí změnil, a přesto lidé žijící mimo společnost jsou stále tady (Mareš, 2002). Jedinci z nejchudších vrstev bývají pod ochranou společnosti, ale lidé bez domova tuto ochranu obvykle nemají. Mezi základní lidská práva náleží i právo na standardní bydlení (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 59–60).

Rodina obvykle považuje svůj byt či dům za svoje území. Velikost bytu má samozřejmě určitý vztah k ekonomické úrovni rodiny a ta zase přímo souvisí s duševním zdravím členů rodiny a také s příslušností k určité společenské vrstvě. Dům nebo byt je nejen místem pobytu, ale i vizitkou rodiny a také svědectvím o hodnotové orientaci rodiny (Matoušek, 2003, s. 88–89). Hradecký uvádí, že bezdomovci jsou prakticky celý den součástí veřejného prostoru. Přespávají na ulici, nebo v opuštěné tovární hale, nikdy nebydlí ve svém a nemají soukromí, přičemž místa k přespávání považují za své domovy, které ale nejsou standardním bydlením podle společenských norem (Hradecký, 2006 in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 63).

Osoba, která se ocitne na ulici, považuje tento stav za provizorní, hlavně musí přečkat noc. Tito lidé trpí spánkovým deficitem, protože mají obavy z okradení či z fyzického násilí. Přes noc se pro tyto lidi otvírají ohřívárny nebo střediska nízkoprahových služeb. Kromě nádraží a různých čekáren se často stávají domovem lavičky v parku, stan, jeskyně, tunely, podchody, vodojemy a v neposlední řadě také opuštěné domy, kůlny, odstavené vagóny a různá další místa (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 63–70).

Ubytovací služby jsou obvykle rozděleny podle pohlaví a počet lůžek je rovnoměrně rozdělen mezi ženy a muže, přičemž ubytovací služby pro ženy bývají neustále plné. Ženy obvykle častěji využívají služeb sociálního pracovníka, psychologa nebo lékaře. Jejich potřeby nebývají často uspokojovány, ovšem nikoli z důvodu nesmělosti a trémy, ale protože se bojí o službu požádat. Pokud ženy zůstanou na ulici, jsou více ohroženy na zdraví (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 109–110).

Azylové domy poskytují celodenní ubytování, možnost provést hygienu, umožňují připravit si stravu, vyprat prádlo, poskytují sociální poradenství a čerpání ambulantních služeb i v denních centrech. V současné době jsou zřizovány azylové domy především pro matky s dětmi, ale také pro celé rodiny. Existují i azylové domy pro osamocené muže a ženy, ale také pro seniory nebo specifické skupiny osob, například pro osoby s duševními poruchami, mentálně postižené, závislé na alkoholu nebo drogách a neposlední řadě i pro oběti násilí, které mají skrytou adresu (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 145).

Nájemní byty, kterých je pořád nedostatek, jsou obvykle drahé, takže si chudá rodina takový byt nemůže dovolit. Nejlepší variantou je bydlení ve vlastním bytě či domě, které si tyto chudé rodiny pořídily ještě v době, kdy byly byty levnější a finanční prostředky na pořízení bydlení měly, anebo byt zdědily po svých rodičích. Rodiny s dětmi mají možnost si požádat o byt ve městě, kde mají trvalé bydliště, ale zase ne každé město má své nájemní, popř. sociální byty. Pořadník na tyto byty je ve většině případů velmi dlouhý, ale rodiny s dětmi a zvláště ty, které nemají vlastní bydlení, se mohou dostat na přední místa. Dostat se do pořadníku v případě městských bytů má samozřejmě určité podmínky a přidělení takového bytu trvá déle, než by bylo třeba. Tak se tyto rodiny často ocitají v předražených pronajatých bytech a zpočátku si vůbec neuvědomují, že na něj později nebudou mít finanční prostředky. Myslí si, že to nějak zvládnou. Spoléhají tak často na sociální dávky, ale ani ty jim předražené nájemné a služby nezaplatí v plné výši. Mnohdy tak často sahají na finanční prostředky, které mají na živobytí, aby doplatily bydlení a měly střechu nad hlavou, ovšem pak jim nezbývá na ostatní věci denní potřeby.

Příspěvek na bydlení, jako zástupce podpory a kromě toho také poptávka prokazatelně přispívá ke zvýšení tržních nájmu ze strany pronajímatelů, a proto část podpory směřuje spíše k příjmově silným pronajímatelům než k příjmově slabším nájemníkům.

Vlastnické bydlení si pořizují domácnosti především s průměrnými příjmy, ale podpora vlastnického bydlení pomáhá více příjmově silnějším domácnostem než domácnostem slabším, přičemž ty příjmově nejslabší ponechává úplně stranou. Větší zacílení je přitom velmi složité, a to proto, že existuje malá nebo nedostatečná podpora pro většinu příjmově slabších domácností. Maříková a kol. (2010, s. 72) uvádí, že podpora v oblasti vlastnického bydlení je často špatně zaměřena, protože především příjmově slabší domácnosti na vlastní bydlení nedosáhnou.

Provozovateli sociálních bytů mohou především být obce, ale i neziskové organizace nazývané obvykle bytovými asociacemi, popř. za splnění určitých podmínek i soukromí pronajímatelé (Maříková a kol., 2010, s. 78).

4.6 Shrnutí kapitoly

Okolnosti vedoucí k bezdomovectví nebo s bezdomovectvím často úzce související jsou jedním z nejčastěji zkoumaných témat v odborné literatuře. Důvod je jasný: jejich znalost je předpokladem odpovídající prevence tohoto jevu. Při výzkumu na uvedené téma, které uskutečnil Výzkumný ústav práce a sociálních věcí spolu s časopisem Nový prostor mezi příčinami bezdomovectví uvádí především ztrátu rodinného zázemí, neexistenci rodinného zázemí, ztrátu zaměstnání s následnou snahou hledat zaměstnání, zdravotní postižení, psychickou poruchu nebo nemoc, ale také alkoholismus a závislost na drogách, závislost na hracích automatech a návrat z výkonu trestu. Některé zahraniční výzkumy uvádí široké uspořádání faktorů, které jsou pro vznik bezdomovectví rizikové. Několikrát již byly zjišťovány uvedené skutečnosti (Štěchová, 2009):

- *„Chudoba a nezaměstnanost jako klíčové faktory.*
- *Sexuální a psychické zneužívání v dětství nebo dospívání.*
- *Rodinné rozvraty a konflikty.*
- *Delikventní chování.*
- *Zkušenost s pobytem ve vězení.*
- *Dluhy, hypotéky, nezaplacené nájmy.,*
- *Sousedské neshody.*

- *Zneužívání alkoholu a drog.*
- *Vyloučení ze školy, nízká kvalifikace.*
- *Psychické poruchy.*“

Důležité je vybudovat komplexní systém služeb, kde by byla zcela propojena prevence, sociální a návazné služby zaměřené především na primární, sekundární a terciární příčiny bezdomovectví. Systém sociálních služeb založený především na skutečném systému reintegrace, který by měl klienta dovést do stadia, kdy již nebude potřebovat sociální služby. Je nutné, aby vzniklo dostupné bydlení pro nízkopříjmové rodiny i pro jednotlivce. Jedná se především o podporované sociální bydlení a výstavbu menších bytů. Problematiku finančních zdrojů můžeme řešit alternativním zaměstnáváním, které by mohlo nabídnout pracovní místa pro jedince diskriminované na trhu práce, a státní podporou v procesu oddlužení nebo pomocí v případě neschopnosti vykonávat práci (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 144–146).

V dnešní době určitě každý slyšel o problematice bezdomovectví. Je pravdou, že před rokem 1989 se o bezdomovectví téměř nevědělo. V této době byla povinnost pracovat a kdo nepracoval, byl trestně stíhán pro příživnictví. Každý měl nějaký příjem ze zaměstnání. Ubytovny v té době sloužily jako ubytování pro montážní dělníky, kteří pracovali ve vzdáleném městě. Současná doba se velmi změnila a bezdomovectví je častým jevem. Mnozí se s bezdomovci setkávají denně, ať už profesně (pomáhající profese), nebo běžně v blízkosti nádraží, v nádražních halách, v městské hromadné dopravě či v parcích. Je možné se s nimi také potkat na rušných veřejných prostranstvích, kde žebrají o peníze. Bezdomovci bývají často terčem útoků, kdy jsou surově zbiti a okradeni. Ať už se na ulici dostali z jakýchkoli důvodů, důležité je to, jestli chtějí zpět do běžného života. Terénní pracovníci mají za úkol bezdomovce vyhledávat a pracovat s nimi, ale mnohdy naráží na problém, že oni vlastně ani pomoci nechtějí. Pokud mají nějaké finanční prostředky (pobírají dávky HN) a mají zájem o ubytování, je jim ubytování zajištěno. Často to bývají noclehárny, ubytovny nebo azylové domy, kde platí minimální částky za noc či pobyt. Přes den mohou navštěvovat nízkoprahová denní centra, kde se mohou najíst, provést hygienu, vybrat si ošacení, popř. mohou využít jiné nabízené služby. Nabídka pomoci je ve většině měst dostatečná, ale bezdomovci musí především sami chtít svou situaci řešit.

Terénní pracovníci se setkávají i s případy, kdy osoba měla domov, zázemí, rodinu a pomoc od rodiny, ale klient se rozhodl být bezdomovcem. Trávil celý den a noc v parku a přilehlém okolí, kde se kolem něj shlukovali ostatní bezdomovci, protože měl peníze, které dostal od rodiny, a vždy měl u sebe alkohol, jenž velmi hojně požíval. Často byl surově zbit a okraden, přesto raději zůstával v parku. Neměl zájem nic řešit ani nechtěl pomoci od rodiny či terénních pracovníků. V takových případech je veškerá pomoc marná.

5 Možnosti pomoci pro osoby ohrožené chudobou

Chudobu je možné řešit pomocí sociálněpolitických opatření. Určitě je důležité rozlišit opatření preventivního charakteru, ale i ta opatření, která řeší až následky již reálně existující chudoby. Preventivní opatření mají z hlediska výskytu chudoby určitě důležitý význam. Sociálním problémům je vždy lepší a účinnější, ale i finančně výhodnější předcházet. Z pohledu řešení chudoby znamená prevence přijímat spoustu sociálněpolitických opatření v nejrůznějších jednotlivých sociálních politikách, jež se zaměřují na omezení nebo zmírnění chudoby, popř. příčin jejího výskytu. K prevenci chudoby může přispět zvláště odpovídající vzdělávací politika, politika důchodového zabezpečení, ale i politika zaměstnanosti. S rostoucí novou moderní chudobou spojenou s nezaměstnaností připadá v dnešním světě v prevenci chudoby asi největší podíl vzdělávací politice. Už dnes, ale i v budoucnosti budou nedostatečně vzdělaní lidé prohrávat na trhu práce, tato skupina nebude mít mnoho šancí, jak získat pracovní místo, lidé bez vzdělání zchudnou, čímž se zvýší počet lidí ohrožených chudobou v celé zemi. Chudobu ovlivňují také investice do vzdělání a spousta dalších opatření, která občana zabezpečují v běžných a standardně se vyskytujících sociálních událostech (například zajištění na stáří a při invaliditě a mnohé další). Výskyt chudoby v současném světě ale přináší poznání, že samotnou prevencí se nejde s chudobou vyrovnat a že jsou nutná i sociálněpolitická opatření, jež se zaměřují především na řešení následků již existující chudoby. Krebs uvádí dva druhy opatření: záporné zdanění příjmů (negativní daň) a stanovení minimální příjmové veličiny (Krebs a kol., 2010, s. 128, 129).

Cílem záporného zdanění příjmu je nejen poskytnout chudé populaci jednotnou, zřetelnou a důstojnou peněžní pomoc, zjednodušit a zefektivnit náročnou administrativu spojenou s poskytováním podpor v chudobě a zajistit občanům ekonomické pobídky k práci, ale především je nezbavovat osobní odpovědnosti za vlastní životní podmínky. Výše příjmů připadajícího na osobu není daň placená domácnostem, které jí nedosahují, ale příjem do této hranice je dorovnáván zápornou důchodovou daní (Krebs a kol., 2010, s. 129, 130).

Dalším druhem řešení chudoby je minimální příjmová veličina, jež je nejčastějším způsobem řešení chudoby, přičemž je především zaměřena na řešení už existující chudoby. Můžeme ji vymežit především jako minimální mzdu používanou ke stanovení hranic chudoby a minimální starobní důchod. Sociální politika používá k řešení chudoby institut životního minima jako dohodnutou zákonnou hranici chudoby (Krebs a kol., 2010, s. 129, 130).

Životní minimum, jak uvádí autoři Beck, Grunerová a Pavelková (2016, s. 237), je považováno za kritérium pro zabezpečení základních životních podmínek. Patří tam především zajištění odpovídající výživy, hygieny, oblečení atd. Částka životního minima přináší osobě pocit soběstačnosti a ekonomické jistoty, aby si mohla zabezpečit své živobytí v přijatelném rozsahu.

Existenční minimum je podle autorů považováno za kritérium pro zabezpečení základních životních podmínek, a to pouze na úrovni umožňující přežití. Částka existenčního minima je nejmenší možná výše příjmu, která má osobě postačit v jednom měsíci na zabezpečení nejzákladnějších životních podmínek (Beck, Grunerová, Pavelková, 2016, s. 237).

5.1 Edukační aspekty pomoci

Někteří autoři vymezují a chápou pojem sociální pomoc jako soubor činností, které pomáhají občanovi zabezpečit životní podmínky, nabývat sociální stabilitu, obnovit sociální nezávislost a suverenitu. I když je občan v první řadě zodpovědný sám za sebe, sociální pomoc přispívá k řešení situace, která je nad jeho síly. Jejím smyslem je vrátit občana do normální situace. Jde o situace selhání, oslabení zdrojů (např. zhoršení zdravotního stavu), ztráty zaměstnání nebo selhání rodinného prostředí. Sociální pomoc je poskytována v hmotné nouzi formou služeb, azylů, poradenství nebo klubu nezaměstnaných. Za nástroje sociální pomoci se považují sociální práce, sociální rehabilitace, sociální služby pomoci, sociálně právní ochrana, peněžité pomoci a věcná pomoc. Na základě uvedených pojmů autoři vymezili sociální pedagogiku jako životní pomoc (Bakošová, 2008, s. 56).

Sociální pedagogika jako životní pomoc je pozitivní pedagogikou a jejím cílem je systém komplexní péče – poskytnout pomoc dětem, mládeži a dospělým v různých typech prostředí, ale také hledání optimálních forem pomoci a kompenzování

nedostatků. Cílem je přeměna lidí a společnosti prostřednictvím výchovy. Jde o proces výchovné péče, opatrovnictví a ochrany směřující k integraci a stabilizaci osobnosti. Dále jde o integraci všech aspektů, které tvoří osobnost a stabilizaci člověka ve společnosti. Sociální pedagogika začíná v problematice a její existenci, kterou si vyžádal sám život, jenž upozorňuje na absenci výchovy ve všech oblastech společenského, kulturního a ekologického systému i v individuální rovině sebepoznávání. Za situaci, kdy je nutná pomoc, považujeme různé životní epizody v průběhu socializace, období, kdy rodina a škola neplní svoji funkci. Provádí se poskytnutím pomoci ohroženým jednotlivcům nebo skupinám, čímž předcházíme chronifikaci problému (Bakošová, 2008, s. 58).

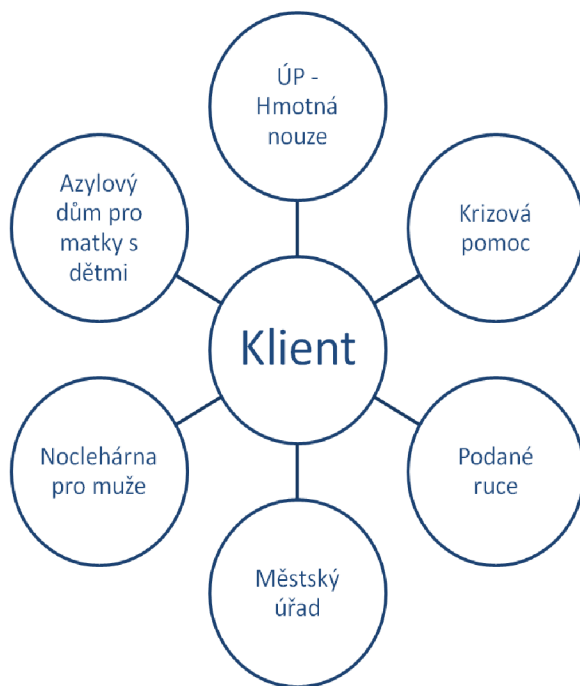
Poskytnutí pomoci prostřednictvím sociální pedagogiky:

- *Poznáváním osobnosti, její výchovy, vztahů, souvislostí a komunikace.*
- *Analýzou problému z hlediska příslušnosti k systému, vlastnostem a vztahům.*
- Nabídkou jiných vztahů.

Důležitou součástí při poskytování pomoci je přesvědčit člověka o tom, že zodpovědnost za svůj život si nese sám. Přijmout pomoc je vždy relativní jev. Bez osobní účasti každého člověka by to nebylo možné. Přestože člověk nemá předsudky vyhledat právní pomoc, pomoc kněze nebo daňového poradce, neměl by je mít ani při hledání poradce, který mu pomůže v hledání vlastních možností směřujících k osobní integraci a stabilitě (Bakošová, 2008, s. 58–59).

5.2 Výstupy systémů pomoci vybraných organizací

Obsah kapitoly vychází ze zdrojů vybraných pomáhajících organizací a jejich analýzy a také koncipuje výsledek analýzy, která je spojena s výzkumnou částí. Součástí kapitoly je také představení služeb jako systému pomoci.

Mapa 1: Vybrané pomáhající organizace

Zdroj: vlastní zpracování

Městský úřad – oddělení sociální pomoci

Úřad poskytuje odbornou pomoc osobám v nepříznivých sociálních situacích nebo situacích, jež člověka ohrožují chudobou, nedostatkem finančních prostředků na zajištění základních potřeb, popř. zajišťuje pomoc s jinou problematikou.

Cílem MěÚ je zajistit dostatečnou pomoc klientům podle jejich potřeb prostřednictvím ostatních služeb. Pomoc klientům vyžaduje spolupráci ostatních pomáhajících organizací, například v zajištění stravy, kterou zajistí OCH – denní centrum pomoci potravinového balíčku, popř. 1x týdně organizace Lavina – potravinová banka. Ubytování zajistí organizace Noclehárna pro muže, popř. azylový dům pro matky s dětmi, sociální byty přiděluje právě MěÚ. Nedostatek finančních prostředků pomáhá řešit ÚP pomocí dávek HN.

Oblasti pomoci: Sociální pracovníci MěÚ zajišťují pomoc občanům v tíživých životních situacích nebo nepříznivých sociálních situacích. MěÚ poskytuje základní sociální poradenství a pomoc. Další možností sociální pomoci je zajištění výkonu sociálního kurátora. Pomoc je také poskytována v problematice návykových látek a klienti jsou odkazováni na organizace, které se touto problematikou zabývají (Podané ruce). Sociální pracovníci vedou evidenci žadatelů o nájem sociálního bytu. Jedná se

o pomoc klientům, kteří nemají dostatek finančních prostředků, aby si zajistili jinou formu bydlení, popř. tuto situaci vyřešili jinak. Dále jsou k dispozici terénní sociální pracovníci, kteří se snaží klienty ohrožené chudobou vyhledávat a zajistit jim potřebnou pomoc. Poskytnutí potřebné pomoci spočívá v zajištění jídla, ubytování a finančních prostředků, popř. při vyřízení dokladů a jiných potřebných záležitostí. Pomoc je také zajišťována pro osoby v nouzi, jež nemají dostatek finančních prostředků, a to prostřednictvím dávek HN.

Formy pomoci

Samotný úřad zajišťuje především informativní a poradenskou činnost, při níž jsou klienti odkazováni na potřebná oddělení a další instituce. Nejčastěji jsou odkazováni na pomoc od OCH a ÚP. Často také klienty doprovází nebo zastupují a řeší jeho nepříznivou situaci.

V oblasti bydlení MěÚ zajišťuje klientovi dle jeho potřeb ubytování u ostatních organizací ve městě, samozřejmě podle volných ubytovacích kapacit. Určitě je důležité, o jakého klienta nebo klientku se jedná, jestli je to jednotlivec, nebo matka s dětmi, příp. samotná žena. V jejich kompetenci je také vedení pořadníku potřebných klientů v souvislosti s umisťováním do sociálních bytů.

Ve finanční oblasti úřad pomoc nezajišťuje, ale pouze odkazuje na jiné instituce.

V rámci materiální pomoci jsou klienti odkazováni na další organizaci, kde je v denním centru nabízeno jídlo, v případě potřeby potravinový balíček, dále zde mohou provést hygienu, vzít si čisté oblečení nebo si podle potřeby uchovat osobních věcí.

Klientela: Většinou se jedná o klienty z řad bezdomovců, osoby propuštěné z VTOS, osoby, jež se ocitly v ohrožení chudobou z důvodu ztráty zaměstnání a následně příjmu, matky s dětmi, které nemají kde bydlet a mnohé další.

Statistika 2019

Cílová skupina klientů sociální práce 2019 (statistika MěÚ – neveřejný zdroj):

- počet osob ohrožených sociálním vyloučením, s nimiž se aktivně ve sledovaném roce pracovalo: 76,
- počet osob ohrožených rizikovým způsobem života, s nimiž se aktivně pracovalo: 124,

- počet osob, které se nacházejí v nejistém či neadekvátním bydlení, včetně osob bez přístřeší: 71,
- nezaměstnaní: 24,
- rodiny s dětmi: 0,
- osoby bez přístřeší (bez domova): 14,
- osoby neschopné splácet závazky a pohledávky: 0,
- senioři (65 let a výše): 110,
- celkový počet klientů: 414.

Počet osob propuštěných z VTOS (statistika MěÚ – neveřejný zdroj):

- celkový počet osob propuštěných z VTOS: 91,
- poskytnutí jednorázové pomoci: 64,
- poskytnutí opakované pomoci: 27.

Statistika 2020

Cílová skupina klientů sociální práce 2020 (statistika MěÚ – neveřejný zdroj):

- počet osob ohrožených sociálním vyloučením, s nimiž se aktivně ve sledovaném roce pracovalo: 28,
- počet osob ohrožených rizikovým způsobem života, s nimiž se aktivně pracovalo: 104,
- počet osob, které se nacházejí v nejistém či neadekvátním bydlení, a to včetně osob bez přístřeší: 57,
- nezaměstnaní: 19,
- rodiny s dětmi: 2,
- osoby bez přístřeší (bez domova): 5,
- osoby neschopné splácet závazky a pohledávky: 5,
- senioři (65 let a výše): 73,
- celkový počet klientů: 317.

Počet osob propuštěných z VTOS (statistika MěÚ – neveřejný zdroj):

- celkový počet osob propuštěných z VTOS: 94,
- poskytnutí jednorázové pomoci: 29,
- poskytnutí opakované pomoci: 65.

Porovnání statistik roku 2019 a 2020

Celkový počet klientů i jednotlivých klientů s různou problematikou byl v roce 2019 vyšší než v roce 2020. V roce 2020 se zvýšil pouze nepatrně počet rodin s dětmi a počet osob neschopných splácet závazky a pohledávky. Myslím, že na statistice za rok 2020 se promítla epidemiologická situace – nouzový stav v souvislosti s pandemií covidu-19.

Spolupracující organizace a instituce: Sociální pracovníci MěÚ spolupracují s ostatními organizacemi a institucemi, které zajišťují jiné služby, například s ÚP, ČSSZ, Policií ČR, nemocnicemi, soudy, školami, s OCH, noclehárnou pro muže, azylovým domem a dalšími orgány a organizacemi v oblasti své působnosti.

Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“ /Pomoc rodinám, obětem/ – sociální služba

Služba je poskytována nepřetržitě a klientky jsou ubytovávány na dobu nepřevyšující 1 rok. Kapacita ubytování je 24 osob, k dispozici je 8 pokojů s celkem 24 lůžky, přičemž 1 matka s dítětem/děťmi = 1 pokoj. Do azylového domu jsou přijímány matky/ženy s nezaopatřenými dětmi (do 26 let) a těhotné ženy od 18 let věku v nepříznivé životní situaci spojené se ztrátou bydlení. Za službu je požadována úhrada – těhotná žena uhradí 120 Kč/den, matka 90 Kč/den, dítě 50 Kč/den.

Cílovou skupinou této služby jsou matky s dítětem (dětmi), které nejsou schopny samostatně řešit obtížné životní situace a problémy a řádně pečovat o své děti. Dalším cílem je také podporovat matky, aby byly schopny žít smysluplný život v přirozeném prostředí (azylový dům pro matky s dětmi).

Oblasti pomoci: Posláním této služby je poskytovat podporu a pomoc matkám s dětmi, které se ocitly v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení. V oblasti pomoci služba zajišťuje pro klientky základní informace a poradenství z různých oblastí. Pomáhá se zajištěním finančních prostředků, stravy a ošacení pro děti. Při pomoci s vyřízením osobních dokladů pracovníce služby poskytne informace, popřípadě zajistí klientce doprovod. Služba azylového domu pomáhá matkám při péči o děti, zvláště pokud nezvládají o dítě se správně starat, nebo v případě, že byly děti zanedbávány a je nutný dohled na matku i dítě. Důležitou pomocí je s klientkami řešit další možnost bydlení či ubytování po ukončení pobytu.

Formy pomoci

Organizace zajišťuje především ubytování pro těhotné ženy a matky s dětmi, v případě potřeby zajistí potravinový balíček. Další formou pomoci je poradenská činnost a pomoc s vyřízením potřebných dávek a dokladů.

V oblasti bydlení organizace přímo zajišťuje ubytování pro matky s dětmi nebo těhotné ženy. Je také možné zajistit utajovaný pobyt pro ženy, které se staly obětí trestného činu.

V oblasti finanční pomoci organizace pomoc přímo nezajišťuje, ale pouze odkazuje na jiné instituce, například na ÚP – SSP a HN.

Materiální pomoc – azylový dům zajistí pro své klientky v případě potřeby potravinový balíček, oblečení pro ně i pro děti.

Klientela: Služba je zajištěna rodinám s dítětem/děťmi – matkám s dětmi a těhotným ženám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.

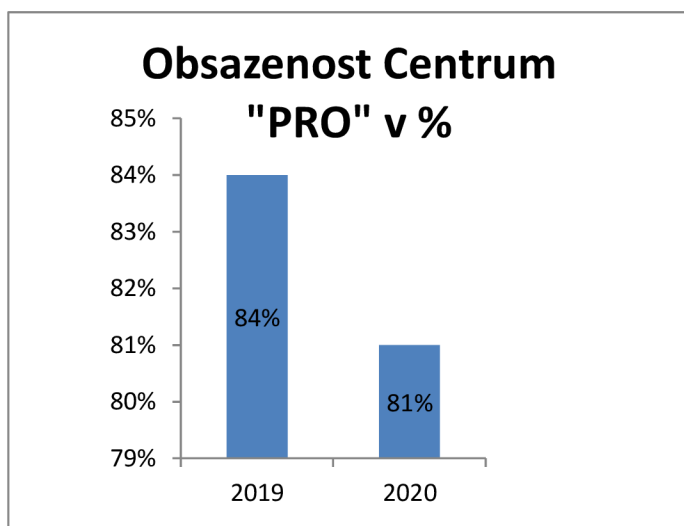
Spolupracující organizace a instituce: Pracovnice azylového domu úzce spolupracují s oddělením HN. Společně pomáhají s vyřízením a zajištěním finančních prostředků pro klientky využívající jejich služeb. Většina klientek své finanční prostředky získává od ÚP pomocí dávek (dávky SSP a HN), které bývají jediným zdrojem příjmů. Spolupráce s MěÚ – sociálním odborem a OSPODEM je velmi důležitá, zpravidla si zde vyřizují potřebné doklady, popř. jinou pomoc. Při zajištění bydlení existuje spolupráce s MěÚ, OCH a oddělením HN (Azylový dům pro matky s dětmi, 2021, online).

Statistika azylového domu centrum Centrum „PRO“

V roce 2019 využilo službu celkem 80 klientů, z toho 27 matek a 53 dětí. Celkem v azylovém domě strávily 7 356 dnů a zaplnily službu z 84 %. V roce 2020 využilo službu celkem 58 klientů z toho 19 matek a 39 dětí. Celkem v azylovém domě strávily 7 087 dnů a zaplnily službu z 81 % (Azylový dům pro matky s dětmi, 2021, online).

Porovnání statistik roku 2019 a 2020

Celkový počet klientek, které využily služby azylového domu, byl v roce 2019 vyšší než v roce 2020. Zaplněnost služby byla opět v roce 2019 vyšší. Myslím, že na statistice za rok 2020 se také promítla epidemiologická situace – nouzový stav v souvislosti s pandemií covidu-19 (Oblastní charita, 2021, online).

Graf 1: Obsazenost Azylového domu Centrum „PRO“

Zdroj: vlastní zpracování

Výhledově se připravuje rekonstrukce azylového domu, kterou se zvýší kapacita ubytování a rozšíří se služby pro další cílové skupiny. Cituji: „*Azylový dům bude nejen pro ženy s dětmi, ale i pro muže a rodiny s dětmi, případně i samotné ženy,*“ uvedl ředitel blanenské charity“ (Záboj, 2019). Dosud nebyla rekonstrukce realizována.

Noclehárna pro muže – Oblastní charita Blansko

Posláním sociální služby Noclehárna pro muže OCH Blansko je poskytnout pomoc mužům bez přístřeší a vytvořit jim podmínky pro důstojné uspokojení základních lidských potřeb. Provoz Noclehárny pro muže zajišťuje Oblastní charita Blansko od roku 2003. Služba je poskytována celoročně včetně státních svátků každý den od 20 do 8 hodin. Příjem klientů probíhá od 20 do 22 hodin. Poplatek činí v současné době 50 Kč za noc. Služba nabízí mužům bez domova nocleh na celkem 15 lůžkách. Do zařízení nesmí být vnášen alkohol, drogy nebo jiné omamné látky, zbraně a jiné nebezpečné předměty. Způsob poskytování služby je ambulantní.

Cíl poskytované služby: Jedním z cílů noclehárny je zajištění základních lidských potřeb – hygieny, spánku, čistého oděvu, tepla, bezpečí a zázemí. Dalším cílem poskytované služby je snížení zdravotních rizik, která přináší způsob života mužů bez přístřeší. Cílem je také vzbudit v nich zájem o aktivní spolupráci při řešení stávající

nepříznivé situace. Jeden z cílů poskytování pomoci je vést uživatele k soběstačnosti v hygieně. V této oblasti se pracovníci noclehárny snaží o zlepšení podmínek klientů směrem k důstojnému životu.

Oblasti pomoci: Poskytnout podmínky pro osobní hygienu a pomoci s jejím prováděním, poskytnout přenocování. V této oblasti pomoci je míněno poradenství pro klienty. Pracovníci služby mají zájem na tom, aby se klient vrátil zpět do běžného života, našel si práci a stabilní bydlení.

Formy pomoci

Organizace zajišťuje především jednorázový nocleh, popř. dle dohody i dlouhodobý. Služba při denním centru zajistí stravu, hygienu, ošacení nebo podle potřeby i poradenství.

V oblasti bydlení organizace přímo zajišťuje nocleh pro muže.

Finanční pomoc tato organizace nezajišťuje, ale pouze odkazuje na jinou instituci, a to na ÚP – oddělení HN.

Materiální pomoc je zajištěna v denním centru, kde je klientům poskytnuta strava, popř. potravinový balíček. V denním centru mají klienti možnost provést si hygienu a převléknout se do čistého oblečení, popř. si mohou nechat vyprat znečištěné oblečení.

Cílovou skupinou této služby jsou muži starší 18 let bez přístřeší nebo žijící v nevyhovujících podmínkách, ve stavu hmotné či sociální nouze, lidé bez zázemí a se špatným zajištěním základních životních potřeb.

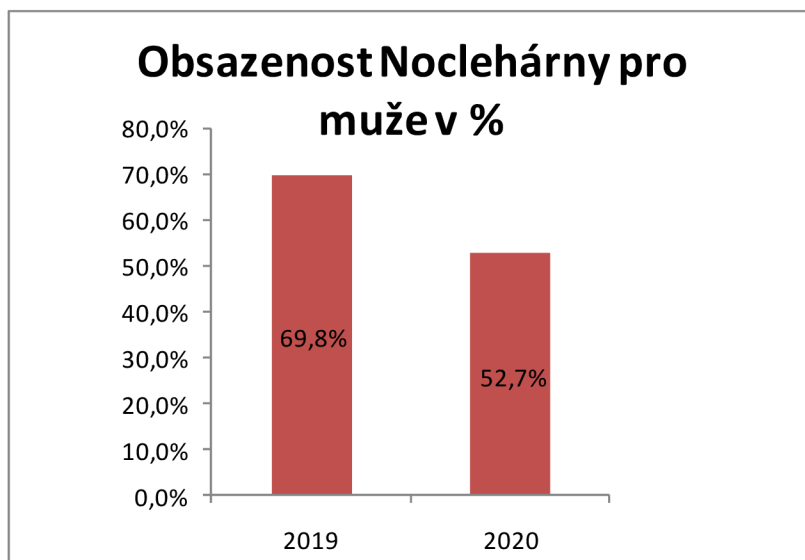
Spolupracující organizace a instituce: Spolupráce mezi noclehárnou a oddělením HN je důležitá a funguje dobře. Klienti noclehárny si na oddělení HN vyřizují dávky (PnŽ a DnB). Noclehárna spolupracuje i se sociálním odborem MěÚ a OCH – krizovou pomocí a denním centrem.

Statistika

V roce 2019 poskytla služba nocleh 50 klientům, obsazenost služby 69,77 %, celkem v noclehárně klienti strávili 3 820 nocí. V roce 2020 poskytla služba nocleh 35 klientům, obsazenost služby 52,72 %, celkem v noclehárně klienti strávili 2 894 nocí (Oblastní charita Blansko, 2021 online).

Porovnání statistik 2019 a 2020

Celkový počet klientů, kteří využili služby noclehárny byl v roce 2019 vyšší než v roce 2020. V porovnání obsazenosti služby i strávených nocí byl počet opět v roce 2019 vyšší (Oblastní charita Blansko, 2021 online).

Graf 2: Obsazenost Noclehárny pro muže OCH Blansko

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza webového článku

Kapacita noclehárny je 15 lůžek a je rozložena do dvou pokojů. Podmínkou přijetí do noclehárny je kontrola hladiny alkoholu, která nesmí přesáhnout 0,5 promile. Ubytování se obvykle poskytuje na jednu noc, ale v případě potřeby, kdy klient nemá přístřeší, je možné pobyt prodloužit maximálně na dobu 3 měsíců. Pokud klient splňuje podmínky a nadále má zájem o ubytování, je mu pobyt prodloužen.

Pracovníci noclehárny spolupracují s ostatními organizacemi, například s ÚP nebo odborem sociálních věcí, aby tak společně pomohli klientům vyřídit finanční pomoc. Ubytování žen je ve městě Blansku problém, který je nutné v budoucnu řešit. Ve městě a v organizaci, o které byl článek pořízen, zařízení pro osamocené ženy neexistuje, nejbližší noclehárna pro ženy je až ve 30 km vzdáleném městě. Obvykle je to neřešitelná situace, protože cestování představuje další výdaje. Matky s dětmi mohou využít služeb Domova pro matku a dítě – azylového domu, pokud se však jedná o ženy bez dětí, musí skutečně do jiného města (Franchi, 2014).

Společnost Podané ruce

Organizace poskytuje lidem všestrannou podporu a profesionální služby v oblastech prevence a léčby návykového chování, programů pro děti a mládež a duševního zdraví. Činnost společnosti se rozděluje na dvě stěžejní oblasti, a to oblast závislostí a oblast práce s dětmi a mládeží.

NZDM poskytuje dětem a mladým lidem z města a okolí podporu a pomoc v obtížných životních situacích. Informace a poradenství v NZDM se nejčastěji zaměřují na záležitosti vztahů, rodiny, sexu, návykových látek, školy, volného času, v sociálněprávní oblasti a dalších oblastech.

Služba také zajišťuje krizovou pomoc, doprovodné služby pro klienty a pomoc při vyřízení dokladů na úřadech a institucích. Organizace nabízí preventivní, léčebné a poradenské programy v případě látkových i nelátkových závislostí. Terénní služby zajišťují výměnu materiálu a jiné služby. Organizace také poskytuje pomoc osobám propuštěným z VTOS.

Cílem organizace je vytvářet cesty k sociální, zdravotní i osobní stabilizaci klientů s ohledem na dlouhodobě udržitelnou kvalitu života a osobní spokojenost, a to tvorbou a nabídkou kvalitních preventivních, podpůrných a intervenčních služeb. Nabízí preventivní, léčebné a poradenské programy v případě látkových i nelátkových závislostí, ochrany duševního zdraví, ochrany veřejného zdraví a minimalizace rizik.

Dalším cílem je eliminovat nežádoucí společenské jevy, ale také podpořit všestranný rozvoj klientů a rovné příležitosti k tomu, aby se mohli zapojit do společnosti.

Oblasti pomoci: Společnost zajišťuje pomoc ve dvou stěžejních oblastech – v oblasti závislostí a v oblasti práce s dětmi a mládeží. NZDM v našem městě formou sociální služby poskytuje dětem a mladým lidem z našeho města a okolí podporu a pomoc v obtížných životních situacích. Společnost nabízí výměnný program injekčního materiálu a základní zdravotní pomoc a poskytuje kontakty na další odborná zařízení. Poskytuje odborné sociální poradenství osobám závislým na drogách, alkoholu, lécích nebo podporu při soudních procesech, kde jim hrozí uvěznění. Zajišťuje kontinuální systém pomoci, který pokrývá období před nástupem do vězení, během vazebního stíhání, výkonu trestu i po propuštění.

Formy pomoci

Organizace zajišťuje především informativní a poradenskou činnost v oblasti závislostí, v případě klientova zájmu i zajištění léčby. Terénní programy jsou zaměřeny na poradenství a výměnu injekčního materiálu. Podle potřeby dohodne zajištění stravy a noclehu u jiné neziskové organizace. Pro děti a mládež jsou k dispozici informační a poradenské služby v různých oblastech a možnost trávení volného času v nízkoprahovém centru.

Oblast bydlení je zajišťována prostřednictvím jiných pomáhajících organizací, kam jsou klienti odkazováni: jde o noclehárnu pro muže, ubytovnu, v případě matek s dětmi je to azylový dům pro matky s dětmi.

Finanční pomoc samotná organizace nenabízí, ale klienti jsou odkazováni na jinou pomáhající organizaci – především na ÚP, oddělení SSP a HN.

Materiální pomoc je zajišťována prostřednictvím jiných organizací, především OCH – denním centrem, kde nabídnou klientům stravu, potravinový balíček, hygienu nebo ošacení.

Spolupracující organizace a instituce: Společnost Podané ruce úzce spolupracuje s OCH – denním centrem v případě pomoci se zajištěním jídla, popř. potravinového balíčku, hygieny a ošacení, dále pak se sociálním odborem MěÚ při hledání ubytování nebo také s Noclehárnou pro muže OCH Blansko. V případě nedostatku finančních prostředků se obrací na oddělení HN ÚP. Spolupracuje i se zařízeními, které léčí závislosti, příp. také spolupracuje s Policií ČR.

Cílová skupina: Klienty Podaných rukou jsou osoby bez přístřeší, které vydatně požívají alkoholické či jiné návykové látky, ale také děti a mladiství. Nejsou výjimkou ani rodiče dětí, kteří pak potřebují pomoc společně s dětmi (Společnost Podané ruce, 2020).

Statistika organizace Podané ruce

Terénní program v roce 2019 využilo 161 klientů, počet kontaktů: 1 408, počet poradenství: 230. V roce 2019 navštívilo organizaci 560 klientů, počet kontaktů: 2 689, počet poradenství: 7 834, počet navštěvovaných věznic: 11. Statistika za rok 2020 dosud nebyla zveřejněna (Společnost Podané ruce, 2021).

Úřad práce – oddělení HN

Státní instituce pomáhá lidem v nepříznivých životních situacích – představuje moderní formu pomoci osobám s nedostatečnými příjmy. Je součástí souboru opatření, jak předcházet sociálnímu vyloučení. Dávky, které řeší pomoc v HN: PnŽ, DnB, mimořádná okamžitá pomoc. O dávkách pomoci v HN rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky ÚP.

Cílem instituce je zajistit finanční prostředky potřebným, kteří nemají žádné nebo velmi nízké příjmy, takže nemají možnost si uhradit náklady na bydlení a základní životní potřeby.

Oblasti pomoci: Instituce pomáhá lidem v HN a vymezuje situace spojené s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlením a mimořádnými událostmi. Pomáhá řešit některé mimořádné životní situace. Každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejenom k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku HN. Nedílnou součástí pomoci v HN je sociální práce s klienty.

Formy pomoci

Organizace zajišťuje klientovi pomoc především finanční, a to prostřednictvím dávek HN (živobytí, bydlení, mimořádná okamžitá pomoc). Další pomocí je poradenská činnost ve prospěch klienta.

V oblasti bydlení jsou klienti odkazováni na jiné pomáhající organizace, a to na Noclehárnu pro muže OCH Blansko, Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“ a ubytovnu, kde je klientům zajištěno ubytování nebo nocleh. Případně jsou klienti odkazováni na MěÚ, kde jim ubytování také zajistí.

Ve finanční oblasti je pomoc zajištěna přímo od ÚP prostřednictvím dávek SSP a HN.

Materiální pomoc je zajištěna odkazem na jiné pomáhající organizace, a to OCH – denní centrum, kde mají klienti zajištěnou stravu, potravinový balíček, možnost provést hygienu a převléknout se do čistého oblečení.

Klientelou HN jsou osoby v tíživých životních situacích, zvláště finančních. Jedná se o osoby, které nemají dostatek finančních prostředků na zajištění základních životních potřeb a nemají možnost si je opatřit jiným způsobem. Jedná se o osoby bez přístřeší, osoby invalidní v různých stupních invalidity bez nároku na výplatu invalidního

důchodu, osoby v evidenci ÚP, kterým již není vyplácena PvN a stále nemohou nalézt vhodné zaměstnání, dále pak matky samoživitelky na rodičovské dovolené, ale i po ní, pokud nenaleznou vhodné zaměstnání, které by bylo možné skloubit s péčí o děti. Zřídka se objeví i starobní důchodce, kterému je vyplácen velmi malý důchod, nebo starobní důchodci bez nároku na výplatu důchodu.

Spolupracující organizace a instituce: Oddělení HN úzce spolupracuje s ostatními odděleními ÚP (evidence nezaměstnaných, SSP, PnP), dále pak s MěÚ – sociálním odborem, kurátorem nebo OSPOD.

Velmi častá spolupráce je také s Noclehárnou pro muže OCH Blansko, Azylovým domem pro matky s dětmi – Centrem „PRO“, OCH – krizovou pomocí či denním centrem a se společností Podané ruce. S těmito organizacemi se většinou společně podílí na pomoci klientům. Každá s těchto organizací pomáhá klientům dle svých pomocných nabídek, programů a možností.

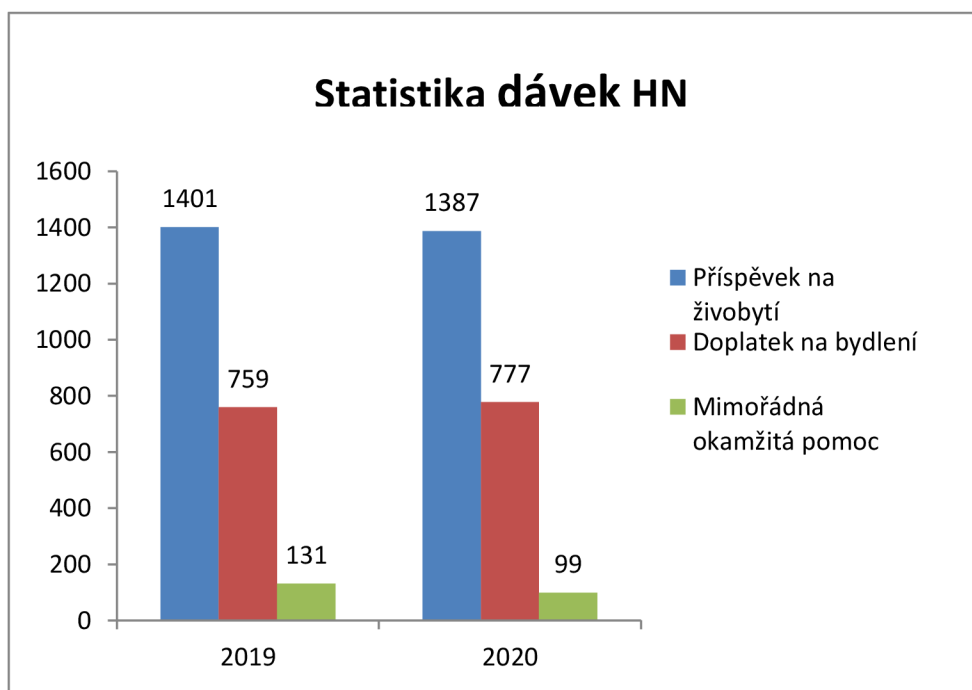
Statistika ÚP – oddělení HN

V roce 2019 bylo vyplaceno celkem 2 292 dávek HN, z toho 1 401 PnŽ, 759 DnB a 131 mimořádných okamžitých pomoci – různé druhy pomoci (ÚP – neveřejný zdroj).

V roce 2020 bylo vyplaceno celkem 2 260 dávek HN, z toho 1 387 PnŽ, 777 DnB a 99 mimořádných okamžitých pomoci – různé druhy (ÚP – neveřejný zdroj).

Porovnání statistik 2019 a 2020

Celkový počet vyplacených dávek v roce 2019 i v případě jednotlivých dávek je nepatrně vyšší než v roce 2020. Počet dávky DnB byl v roce 2020 vyšší (o 18 dávek) než v roce 2019 (Úřad práce ČR, 2020).

Graf 3: Statistika dávek HN

Zdroj: vlastní zpracování

Oblastní charita – služba krizová pomoc

Služba krizová pomoc zajišťuje pomoc lidem bez omezení věku, kteří nejsou schopni, popř. nemohou svoji životní situaci řešit vlastními silami nebo za pomoci rodiny či blízkých osob a nacházejí se v ohrožení zdraví nebo života. Způsob poskytování služby je ambulantní a terénní.

Cílem služby krizová pomoc je pomoc lidem, kteří právě prožívají krizovou situaci, tj. pociťují problém, který nemohou řešit vlastními silami ani za pomoci svého blízkého okolí. Cílem je poskytnout jim porozumění, podporu, doprovázení a zplnomocnění k překonání krizové situace a zvládnutí svých těžkostí.

Oblasti pomoci: Krizová pomoc poskytuje základní poradenství, pomoc při uplatňování práv a zájmů klienta, dále pak zajišťování pomoci při obstarávání osobních záležitostí, poskytuje stravu a pomoc s řešením různých problémů. Pomoc zajišťuje všem lidem, kteří nevědí, jak dál. Krizová pomoc je k dispozici 24 hodin denně na anonymní lince důvěry. Lidé v jakékoliv akutní krizové situaci se na ni mohou obrátit.

V terénním programu pracovníci služby vyhledávají, podporují a doprovází klienty, kteří se ocitli z nějakého důvodu v nelehké životní situaci. V nízkoprahovém denním centru nabízí denní azyl dospělým mužům i ženám nad 18 let, kteří v průběhu dne nemají kam jít. Poskytují jim bezpečné zázemí, ve kterém si mohou odpočinout, najíst se, převléknout se a provést hygienu.

Formy pomoci

Organizace zajišťuje informační a poradenskou službu dle potřeb klienta, ambulantní a terénní pomoc, popř. telefonickou krizovou intervenci. Podle potřeby odkazuje na jiné pomáhající instituce a zajistí stravu nebo ubytování u jiných neziskových organizací.

V oblasti bydlení organizace odkazuje na svou noclehárnu pro muže, Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“, popř. na MěÚ, kde klientovi zajistí podle potřeby jiné ubytování.

Finanční pomoc tato organizace neposkytuje, pouze odkazuje na jiné pomáhající organizace, např. na ÚP.

Materiální zajištění je možné přímo u organizace, kde pracovníci klientovi poskytnou potravinový balíček, ošacení, případně odkážou na denní centrum, kde klientovi zajistí další rozšířené služby.

Klientela: Jednotlivcům i rodinám s dětmi žijícím takovým způsobem života, který je ohrožuje, pomáhá prostřednictvím terénního programu v okrese Blansko minimalizovat rizika. Lidem v materiální nouzi nabízí ošacení, potřeby pro děti, základní hygienické potřeby, potřeby do domácnosti i nábytek prostřednictvím humanitární pomoci. Cílovými skupinami těchto služeb jsou osoby v krizi.

Spolupracující organizace a instituce: Oblastní charita – služba krizová pomoc úzce spolupracuje s ÚP (evidence nezaměstnaných, HN, SSP, PnP, DOZP). Dále pak spolupracuje s MěÚ – sociálním odborem, kurátorem, matrikou, OP nebo OSPOD. Velmi často spolupracuje se svou službou Noclehárna pro muže, Azylovým domem pro matky s dětmi – Centrem „PRO“, se společností Podané ruce a dalšími organizacemi. Každá z těchto organizací pomáhá klientům dle svých pomocných nabídek, programů a možností.

Statistiky OCH – služby krizová pomoc

Krizová pomoc – Okno dokořán:

V roce 2019 navštívilo organizaci 1 252 klientů. V roce 2020 navštívilo organizaci 974 klientů (Oblastní charita Blansko, 2020; Oblastní charita Blansko, 2022).

Porovnání statistik 2019 a 2020 u OCH krizová pomoc – Okno dokořán: v roce 2019 ji navštívilo o 278 klientů více než v roce 2020.

Telefonická krizová pomoc – linka důvěry:

V roce 2019 řešila telefonická krizová pomoc 6 923 kontaktů, z toho 4 290 hovorů. V roce 2020 řešila telefonická krizová pomoc 8 652 kontaktů, z toho 5 919 hovorů (Oblastní charita Blansko, 2020; Oblastní charita Blansko, 2022).

Porovnání statistik linky důvěry: počet klientů v roce 2020 byl výrazně vyšší než v roce 2019. Domnívám se, že na tomto navýšení má svůj podíl nouzový stav v souvislosti s pandemií covidu-19.

Krizová intervence

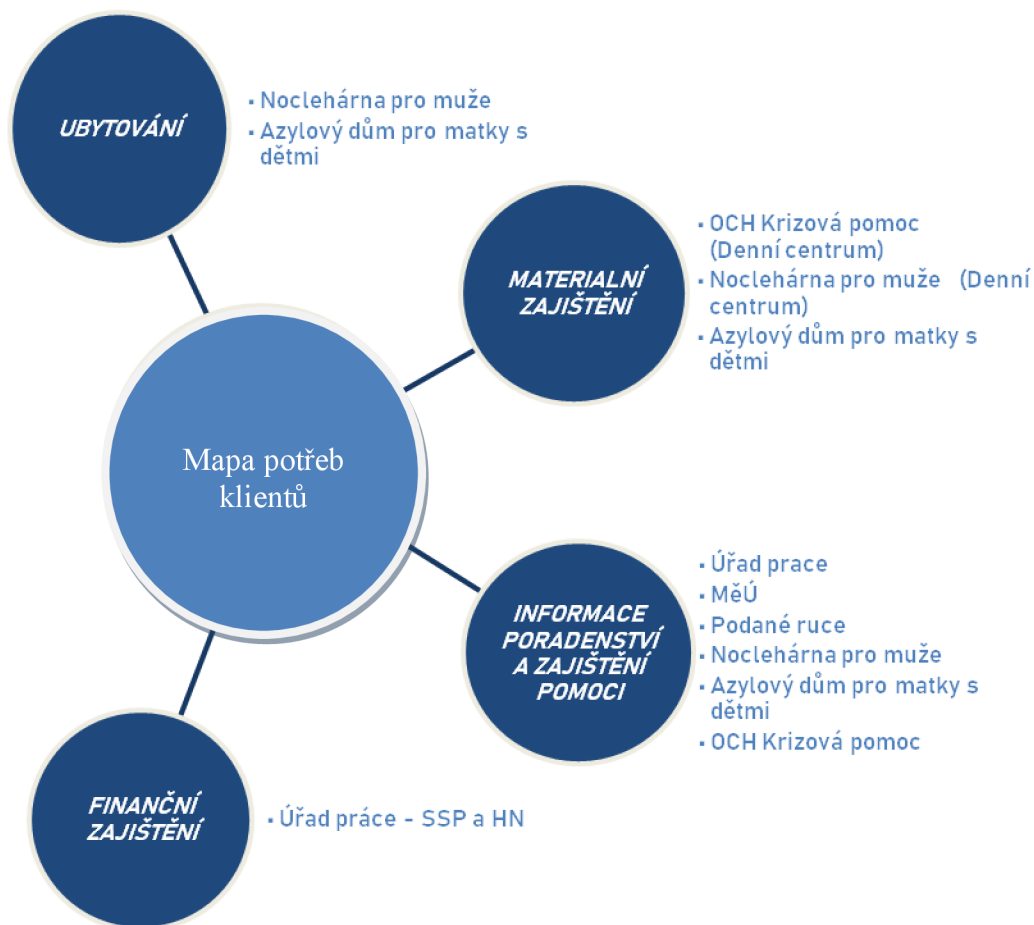
V roce 2019 organizace pracovala s 65 klienty, poskytla 104 kontaktů a 1 505 intervencí. V roce 2020 organizace pracovala s 34 klienty, poskytla 77 kontaktů a 694 intervencí (Oblastní charita Blansko, 2020; Oblastní charita Blansko, 2022).

Porovnání statistik 2019 a 2020

Porovnání statistik: v roce 2019 byl počet klientů, kontaktů i intervencí vyšší než v roce 2020.

Nízkoprahové denní centrum

V roce 2019 využilo službu Nízkoprahové denní centrum 114 různých uživatelů, z toho 87 mužů a 27 žen. Celkem centrum navštívili 3 239krát. V roce 2020 využilo službu Nízkoprahové denní centrum 89 různých uživatelů, z toho 73 mužů a 16 žen. Celkem centrum navštívili 2 562krát. Porovnání statistik: celkový počet, ale i počet mužských a ženských uživatelů služby byl v roce 2019 vyšší než počet v roce 2020 (Oblastní charita Blansko, 2020; Oblastní charita Blansko, 2022).

Mapa 2: Potřeby klientů

Zdroj: vlastní zpracování

Mapa potřeb klienta nám ukazuje, na jakou organizaci se může klient v případě určité potřeby obrátit. Ubytování klientům přímo zajistí služba Noclehárna pro muže OCH Blansko nebo Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“.

V případě materiálního zajištění (jídlo, ošacení) se může klient obrátit přímo na OCH Blansko – denní centrum, kde klientům poskytnou stravu, ošacení, potravinový balíček a umožní jim provést hygienu. Noclehárna pro muže taktéž odkáže klienta na denní centrum. Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“ nabídne materiální pomoc klientkám, a to formou potravinových balíčků, oblečení pro děti i pro ně samotné.

Všechny zmíněné organizace poskytují důležité informace, poradenství a další pomoc. ÚP zajistí informace a pomoc ohledně zaměstnanosti, dávek SSP a HN. MěÚ klientům poskytne informace a pomoc při pořízení dokladů, informace o možnostech ubytování, při vypracování žádostí o sociální bydlení a podle potřeby další pomoc. Organizace

Podané ruce informuje a pomáhá klientům v oblasti různých závislostí, nabízí pobyt v NZDM, ale také pomoc terénní služby, např. při výměně materiálu pro drogově závislé. Noclehárna pro muže OCH Blansko zajistí klientům základní poradenství v různých oblastech, zvláště pak ohledně vyřízení sociálních dávek. Služba Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“ také nabízí poradenství klientkám v různých oblastech, především pomoc s řešením bytové problematiky a se zajištěním finančních prostředků.

Finanční potřeby klienta řeší pouze jedna organizace, a to ÚP prostřednictvím sociálních dávek.

5.3 Finanční pomoc

Hmotná nouze

Pomoc v HN je nabízena jednotlivcům, ale i rodinám ohroženým chudobou. Zákon o pomoci v HN vymezuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v nepříznivé situaci, a to prostřednictvím dávek pomoci v HN. HN upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Pomáhá tak řešit některé nepříznivé životní situace. Mimo jiné uvádí, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které pomohou k řešení jejich současné situace, ale i k předcházení vzniku chudoby a následně HN. Nedílnou součástí pomoci v HN je také sociální práce s klienty (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2020).

Dávky HN jsou moderní formou pomoci převážně osobám s nedostatečnými příjmy; tyto osoby jsou obvykle motivovány k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Tyto dávky jsou jedním z opatření, kterými ČR usiluje o řešení sociálního vyloučení. „*Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Životní a existenční minimum je upraveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.*“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2020). Částky životního a existenčního minima platné od 1. 4. 2020 jsou stanoveny nařízením vlády o zvýšení částek životního minima a existenčního minima (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2020).

Tabulka 1: Částky životního minima od 1. 4. 2020

Jednotlivec	3 860 Kč
První osoba v domácnosti	3 550 Kč
Druhá a další osoba v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	3 200 Kč
Dítě do 6 let	1 970 Kč
Dítě od 6 do 15 let	2 420 Kč
Dítě od 15 do 26 let (nezaopatřené)	2 770 Kč
Částka existenčního minima	2 490 Kč

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, online

Vymezení dávek pomoci v HN: Příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.

PnŽ je základní dávkou pomoci v HN, která řeší nedostatečný příjem osoby nebo společně posuzovaných osob.

DnB je dávkou pomoci v HN, která společně s příjmy občana pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení.

Mimořádná okamžitá pomoc je dávkou pomoci v HN, která poskytuje pomoc v nepříznivých a mimořádných situacích, kdy je potřeba poskytnout pomoc bezprostředně (Úřad práce ČR, 2020).

Dávky pomoci v HN vyplácí ÚP. Pomoc v HN není časově omezena a je poskytována po dobu, pokud je to nutné a vyžadují to okolnosti.

SSP a jejich pomocné programy

Pomocí SSP jsou často řešeny sociální situace. Jedná se především o sociální situace, kdy je důležité jednotlivce, ale i rodiny s dětmi podpořit. Systém SSP vznikl v roce 1995, především jako státní pomoc rodinám s dětmi trvale žijícím na území ČR (Tomeš, a kol., 2002, s. 207).

Pojetí státní sociální podpory vymezuje dávky, jež jsou poskytovány osobám nebo rodinným příslušníkům ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát přes jejich vyplácení částečně přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci. Systém SSP poskytuje tyto možnosti: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek, doplatek na bydlení, porodné, pohřebné a dávky péstounské péče.

Jedním z nástrojů sociální politiky je systém SSP, který je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (zákon o SSP). Při posuzování nároků na dávky SSP se nezjišťuje majetek rodiny, ale jen příjmy, a to pouze u některých dávek. Závislé na příjmu rodiny jsou především tyto dávky: přídavek na dítě, doplatek na bydlení a porodné. Příjem rodiny se nezkoumá pouze u rodičovského příspěvku a pohřebného. Dávky SSP zohledňují sociální situaci rodiny, ale i příjmovou situaci. Pokud je v rodině více nepříznivých sociálních událostí, existuje také více dávek (o různé výši), jež jsou rodině poskytovány. Rodina může pobírat více dávek SSP současně. Dávky SSP vyřizuje ÚP.

Přídavek na dítě je základní dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok na příspěvek na dítě má nezaopatřené dítě, popř. rodiny s dětmi, kde příjem rodiny je nižší než 2,7násobku životního minima rodiny. Od července 2021 došlo ke změně (zvýšení) u přídavku na děti – nově je to 3,4násobek životního minima (Úřad práce ČR, 2021).

Tabulka 2: Výše přídavku v Kč na dítě za kalendářní měsíc

Věk nezaopatřeného dítěte	Základní výměra přídavku na dítě	Zvýšená výměra přídavku na dítě
0–6 let	500	800
6–15 let	610	910
15–26 let	700	1000

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, online

Tabulka 3: Výše přídatku na dítě v Kč, červenec 2021

Věk nezaopatřeného dítěte v rodině	Výše přídatku na dítě měsíčně	
	základní výměra	zvýšená výměra
do 6 let	630	1 130
od 6 do 15 let	770	1 270
od 15 do 26 let	880	1 380

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, online

Rodičovský příspěvek je dávkou SSP. Nárok na něj má rodič, jenž po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Nárok na rodičovský příspěvek má rodič až do vyčerpání celkové částky 300 000 Kč, nejdéle však do 4 let věku tohoto dítěte (Úřad práce ČR, 2020).

Porodné je další dávkou SSP. Porodné je jednorázová dávka, která je určena jako příspěvek na náklady související s porodem a narozením dítěte; jde o dávku, u které se zjišťují příjmy. Porodné je stanoveno pevnou částkou a činí 13 000 Kč na první a 10 000 Kč na druhé dítě (Úřad práce ČR, 2020).

Příspěvkem na bydlení se stát snižovat náklady na bydlení jednotlivcům, ale i rodinám s dětmi s nízkými příjmy (Úřad práce ČR, 2020).

Pohřebné je jednorázovou dávkou SSP a přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu. Pohřebné je stanoveno pevnou částkou ve výši 5 000 Kč. Příjem rodiny se netestuje (Úřad práce ČR, 2020).

5.4 MPSV, Úřad práce ČR a jejich pomocné programy

Dlouhodobá nezaměstnanost vede v některých případech k vážným sociálním a finančním problémům, ke ztrátě sebeúcty, ale i pracovních návyků. Jak uvádí Zormanová, dlouhodobá nezaměstnanost negativně ovlivňuje životní úroveň jedince, člověk se může snadno dostat do skupiny sociálně vyloučených osob a následně se může ocitnout na okraji chudoby. Hledání práce u skupiny dlouhodobě nezaměstnaných osob je rovněž velmi obtížné, protože některé nezaměstnané osoby jsou na trhu práce prakticky neuplatnitelné, a to kvůli strachu, nezájmu, předsudkům, xenofobii a dalším důvodům jak ze strany zaměstnavatelů, tak zaměstnanců. Pro nezaměstnané jsou

pořádány různé projekty hrazené (dotované) z Evropského sociálního fondu, které jim pomáhají se zvýšením kvalifikace nebo konkurenceschopnosti na trhu práce a s nalezením nového zaměstnání pomocí rekvalifikačních kurzů, jazykových a počítačových kurzů, kariérního a psychologického poradenství, stáží v organizacích nebo prostřednictvím dotovaných pracovních míst. V rámci projektů jsou nezaměstnaným předávány informace ze zákoníku práce, a to obvykle formou přednášek. Pomocí workshopů jsou nezaměstnaní připravováni k lepší sebe prezentaci u výběrových řízení, naučí se sestavit motivační dopis a životopis. Účastníkům projektu pomáhá také komunikace s ostatními účastníky, neboť zjistí, že v této situaci nejsou sami. Někteří účastníci si uvědomují své postavení na trhu práce i své možnosti, jak mohou zvýšit svou konkurenceschopnost na trhu práce, například pomocí zvýšení kvalifikace nebo rekvalifikace (Zormanová, 2017, s. 73).

Další vzdělávání nezaměstnaných

Veteška nám představuje jednu ze dvou základních etap v rámci konceptu celoživotního učení. Kromě počátečního vzdělávání, na které se navazuje, tvoří druhou a mnohem delší etapu života člověka. Po absolvování určitého školského vzdělávacího stupně (primárního, sekundárního či terciárního) následuje další vzdělávání, a to po vstupu jedince na trh práce (Veteška, 2016, s. 107).

Podle Vetešky (2016) se další vzdělávání člení do tří typů:

- „*(další) profesionální vzdělávání,*
- *Zájmové vzdělávání,*
- *Občanské vzdělávání.*“

Další vzdělávání můžeme ještě členit na organizované, a to formální a neformální, a také neorganizované, které představuje informální učení. Může být dobrovolné nebo povinné (ze strany zaměstnavatele či legislativně upraveno). Každý člověk má tedy jedinečnou šanci po ukončení formálního počátečního vzdělávání účastnit se dalšího vzdělávání, a to během celého života. Člověk má příležitost vybrat si z nabídky dalšího vzdělávání, která je velmi pestrá tematicky, časově, andragogicky, organizačně i finančně. Další vzdělávání může být obvykle realizováno v institucích formálního vzdělávacího systému (nejčastěji na středních školách, VOŠ a VŠ) nebo v institucích neformálního vzdělávání (vzdělávací instituce mimo systém škol). Ostatní vzdělávání je zaměřeno na různé spektrum získávání a rozvoj znalostí, schopností, dovedností

a kompetencí, jež jsou významné k tomu, aby se jedinec mohl uplatnit v osobním, občanském, komunitním a pracovním životě. Účastník dalšího vzdělávání je ten, kdo by měl v rámci dalšího vzdělávání získat určité znalosti, dovednosti a návyky, které ve své podstatě povedou ke změně chování, nejčastěji v rámci pracovního výkonu (Veteška, 2016, s. 108–109).

Rekvalifikace napomáhá k zisku nové kvalifikace, popř. k jejímu zvýšení, rozšíření nebo prohloubení, ale i k jejímu udržování či obnovování. Rekvalifikací je také považováno získání kvalifikace pro pracovní uplatnění fyzické osoby, která ještě žádnou kvalifikaci nezískala. Pro určování obsahu a rozsahu rekvalifikace se zpravidla vychází z dosud získané kvalifikace, zdravotního stavu, schopností a zkušeností osoby, která má být rekvalifikována v rámci dalšího profesního vzdělávání. Rekvalifikace jsou upraveny v § 108 odst. 1 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Podmínky pro zařazení osoby do rekvalifikačního kurzu:

- osoba musí být „v evidenci ÚP jako uchazeč nebo zájemce o zaměstnání,
- osoba by měla mít *odpovídající vstupní kvalifikační předpoklady pro daný rekvalifikační kurz a pro výkon profese, na kterou se rekvalifikuje (například příslušný stupeň vzdělání, některé znalosti a dovednosti*“, také záleží na typu rekvalifikace),
- osoba musí „*být zdravotně způsobilá pro absolvování rekvalifikačního kurzu*“ a také pro výkon nové profese,
- rekvalifikace musí být pro osobu potřebná, protože „*dosavadní kvalifikace uchazeče nebo zájemce o zaměstnání neumožňuje*“ získat nové vhodné pracovní místo,
- *rekvalifikace musí být především účelná*, aby po jejím ukončení existovaly reálné šance získat zaměstnání.

Zvolená rekvalifikace je ustanovena § 109a zákona o zaměstnanosti a zájemce o zaměstnání si může zvolenou rekvalifikaci zajistit i sám. Podmínkou je, aby předem věděl, o jaký druh pracovní činnosti má zájem, popř. na kterou se chce rekvalifikovat. Důležité je také rekvalifikační zařízení, které má rekvalifikaci realizovat (Úřad práce ČR, 2022).

Právě pro nezaměstnané osoby s nižší úrovní vzdělání a problematickým uplatněním na trhu práce je určeno další vzdělávání pomocí různých kurzů, projektů, seminářů a dalších aktivit. Myslím, že s takovou podporou je snadnější si práci najít, samozřejmě pokud ji člověk vůbec najít chce. Mezi nezaměstnanými jsou i lidé, kteří prošli různými projekty a rekvalifikacemi a zaměstnání stále nenalezli. Určitě to není chybou vzdělávání, ale spíše jejich osobností.

5.5 Shrnutí kapitoly

Při úvahách nad cílem práce autorka vycházela z analýzy pojmu pomoc. Když si položíme otázku – co je to pomoc? – objeví se spousta asociací, např. podpora ze strany blízkého, dobré slovo, skutek, čin, blízkost, rada nebo materiální pomoc. Kdo potřebuje pomoc? Například malé bezbranné dítě, opuštěné, zanedbané, týrané dítě, starý nemohoucí člověk, mladí lidé závislí na alkoholu, drogách, nezaměstnaní, bezdomovci, člověk pod tlakem vlastních problémů, ten, kdo ztratil smysl života, lidé postižení živelní katastrofou, rodina v krizové situaci nebo jednotlivec v ekonomické tísní atd. Pomoc zkrátka potřebuje jednotlivec, skupina, děti, mladí či staří lidé. Každý člověk se v čase biodromální dráhy alespoň jednou ocitne v situaci, kdy potřebuje pomoc (Bakošová, 2008, s. 56).

Podle Rosslera můžeme hovořit o dvou typech pomoci: pomoc v běžných životních situacích, kdy si žadatel nedokáže nebo jen částečně dokáže zajistit podmínky pro život svými vlastními silami a schopnostmi. Například jde o pomoc při zajištění nákladů na potraviny, bydlení, oblečení, hygienu, nábytek, vytápění a další osobní potřeby běžného a kulturního života. Další je pomoc v osobních situacích, mezi které patří zajištění životních podmínek, preventivní zdravotní pomoc, pomoc v nemoci, pomoc při plánování rodičovství, při resocializaci postižených, pomoc při překonávání osobních sociálních těžkostí a pomoc ve stáří (Bakošová, 2008, s. 56).

Autor P. Lowy považuje za důležité vytýčit v cílech osobní, duchovní a hmotné normy, které jsou zformulované do cíle, pomoci člověku s životními úkoly a změnou bezprostředního okolí pro plnění úkolů a zvládnutí problémů. M. Erler považuje za důležité vést lidi tak, aby byli schopni samostatně se rozhodovat a zodpovědně konat, umožnit lidem konstruktivně řešit situace, vyrovnávat společenské deficity nebo otevřít přístup ke svobodě (Bakošová, 2008, s. 55).

Sociální politika nám nabízí pomoc prostřednictvím různých dávek, což jsou převážně dávky SSP a HN – finanční prostředky. Existuje také pomoc materiální například prostřednictvím potravinové banky, která nabízí klientům potraviny zdarma. V našem městě se tato potravinová banka nachází a v určitý den tam stojí dlouhá řada lidí. Občas se v ní najdou i tací, kteří toto zajištění tak úplně nepotřebují. Ale nechám to na jejich morální úvaze. Klientům, kteří nejsou schopni přijít do potravinové banky – ať už ze zdravotních důvodů, kvůli vzdálenosti nebo kvůli jiným obtížím – nabízí krizové centrum ve spolupráci s potravinovou bankou a sociálními pracovníky obecních úřadů rozvoz těchto potravin. Potravinová banka poskytuje své služby i v azylových domech pro matky s dětmi. Podle mého názoru je to velmi dobrá možnost řešení pomoci pro lidi ohrožené chudobou. Protože spousta klientů ve chvíli, kdy dostane finanční prostředky z dávek, je utratí za alkohol, cigarety nebo i za drogy, pak jim nezůstávají prostředky na holé živobytí. Musí si různě půjčovat, a tím se dostávají do dluhové pasti, ze které ve většině případů není úniku. Možnosti pomoci pro lidi ohrožené chudobou existují, ale buď o nich tito lidé ani nevědí, nebo vůbec netuší, kde si o pomoc požádat. Vzhledem k tomu, že každý klient prochází jinou životní situací, je velmi důležité klientům zajistit potřebné informace o možnostech řešení jejich potíží.

6 Praktická část – výzkumné šetření

V praktické části se zaměřuji na výzkumné šetření, které bylo provedeno v rámci diplomové práce. V této kapitole je formulován cíl výzkumu v návaznosti na cíl práce. Dále se zabývám výzkumným šetřením.

V další části se zabývám analýzou výsledků výzkumného šetření, na kterou navazuje vyhodnocení výzkumného šetření a zodpovězení vědeckovýzkumné otázky. Závěr praktické části obsahuje také závěr výzkumného šetření.

6.1 Popis výzkumného šetření

Pro tento výzkum byly využity kvalitativní výzkumné metody, a to obsahová analýza dat a rozhovor. Domnívám se, že využití jiných, např. kvantitativních výzkumných metod, není pro záměr tohoto výzkumného šetření vhodné.

Veškeré kroky jak v teoretické části diplomové práce, o to více však v praktické části jsem důkladně konzultovala se svou vedoucí diplomové práce.

Zajímá mě situace lidí ohrožených chudobou, kteří nemají dostatečné finanční prostředky na to, aby si zajistili obživu, věci denní potřeby a nocleh. Pro výzkumné šetření jsem využila metodu rozhovoru s předem připravenými otázkami a analýzou dokumentů sociálních služeb. Rozhovory umožnily zmapovat, jak je pomoc důležitá a jestli splňuje veškeré potřeby klientů. Cíl bude obohacující zvláště pro výzkumníka a další možností využití je i odborné rozšíření poznání. Podklad pro rozhovor jsem vytvořila samostatně a skládá se z 9 otevřených otázek. Rozhovor patří mezi kvalitativní výzkumné metody. Mezi klady této metody mohu uvést to, že výzkumník a respondent jsou v přímém kontaktu. Dále mezi ně patří jeho konkrétnost a možnost upřesnit odpovědi. To je důvod, proč jsem si tuto metodu vybrala, protože potřebuji od respondentů odborné odpovědi. Celkem jsem oslovila 6 sociálních pracovníků z vybraných pomáhajících organizací v malém městě, u kterých jsem uspěla. Rozhovor mi ochotně poskytl.

Další výzkumnou metodu jsem zvolila analýzu dokumentů sociálních služeb. Analýza webových stránek a dokumentů nám umožní podrobně zjistit, čím se jednotlivé pomáhající organizace zabývají a jaké služby nabízí.

Metody sběru dat

Jednou z metod sběru dat je rozhovor. Hendl (2008, s. 164–173) k němu uvádí: *„Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami – sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět. Základním účelem tohoto typu interview je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Data z takového interview se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce v přepisu rozhovoru lokalizují. Tento typ rozhovoru omezuje možnost vzít v úvahu individuální rozdíly a okolnosti. Zároveň tak omezuje i varietu poskytovaných informací. Pozornost je nutné věnovat začátku i konci rozhovoru. Na začátku dotazování je třeba prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončení rozhovoru je jeho důležitou součástí. Právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter.“*

Jak dále uvádí autoři Hendl a Remr (2017, s. 83–85), rozhovory můžeme rozlišit na individuální nebo skupinové. V našem případě byl využit individuální rozhovor: *„Individuální rozhovor – je oblíbeným způsobem sběru dat. Tazatel v rozhovoru (interview) dává otázky respondentovi a získává jeho odpovědi, tím shromažďuje data o určité problematice. Rozhovor probíhá přímo za fyzické účasti obou stran nebo nepřímo pomocí telefonu. Kvalitativní výzkumník obvykle nemá k dispozici specificky uspořádanou množinu otázek, které musí být zodpovězeny. Používá volněji strukturované způsoby dotazování. Může mít však připravená témata, která chce probrat. Důležité je pozorně naslouchat, má to větší cenu než dobře mluvit.“* Jako další kvalitativní metoda sběru dat byla využita analýza dostupné literatury, webových stránek pomáhajících organizací a článků související s tématem. *„Analýza dokumentů a obsahová analýza se týká analýzy dat, která byla získána rozborem textů. Obsahová analýza (kvalitativního typu) označuje metodu výběru dostupných dokumentů, jejich přípravy a analýzy dat, která používá kvalitativní míry četnosti výskytu určených prvků v textech. Jejich závěry jsou stejně tak zpochybnitelné jako výsledky analýzy více kvalitativního charakteru. Význam slova nebo úseku textu totiž závisí na kontextu. Adekvátní posouzení kontextu vychází ze znalostí pozadí textu a řady předpokladů“* (Hendl, Remr, 2017, s. 67). Autoři ve své publikaci uvádí, co je úkolem analýzy dat. Podle těchto informací výzkumník postupoval. *„Úkolem analýzy dat je redukce, organizace, syntéza a sumarizace informací s cílem dát výsledkům význam a provádět*

úvahy podporované validní evidencí. Během sběru dat nebo po něm vyhodnocujeme informaci, kterou data zprostředkují. Provádíme pomocí dat závěry s ohledem na položené výzkumné otázky“ (Hendl, Remr, 2017, s. 215).

Plán výzkumného šetření

Výzkumný problém, který jsem si stanovila: Jaká je vzájemná spolupráce a provázanost mezi pomáhajícími organizacemi v našem městě? Je spolupráce na dobré úrovni, nebo jsou mezi organizacemi problémy? V každém městě provázanost není stejná. Cílem mého výzkumného šetření bude zjistit, zda je pomoc pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou zajištěna dostatečně a jestli je možné tuto problematiku eliminovat, popř. předcházet tomuto jevu.

Dále budeme společně hledat adekvátní řešení pomoci potřebným: zda je pomoc zajištěna v dostatečné míře, abychom předcházeli situacím, které klienty ohrožují chudobou nebo vyloučením, a zabránili tak možnému bezdomovectví. V návaznosti jsem si stanovila výzkumné otázky:

- 1) S jakou problematikou se nejčastěji lidé ohrožení chudobou obrací na pomáhající organizace?
- 2) Je v našem městě dostatečně zajištěna péče o sociálně slabší klienty a bezdomovce?

Tazatelský okruh otázek:

- 1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?
- 2) S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?
- 3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu pořídit?
- 4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?
- 5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?
- 6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?
- 7) Existuje podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, v azylových domech pro matky s dětmi).
- 8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

- 9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Tabulka 4: Transformační tabulka

Výzkumná otázka	Tazatelský okruh otázek
1) S jakou problematikou se nejčastěji lidé ohrožení chudobou obrací na pomáhající organizace?	Je v našem městě dostatečně zajištěna péče o sociálně slabší klienty a bezdomovce?
	S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?
	Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?
	Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?
2) Je v našem městě dostatečně zajištěna péče o sociálně slabší klienty a bezdomovce?	Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) lidem bez domova a ostatním chudým lidem v našem městě?
	Existuje podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, v azylových domech pro matky s dětmi).
	Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Zdroj: vlastní zpracování

Realizace výzkumného šetření

Výzkumník si nejprve vymežil cíl, co přesně potřebuje ověřit pomocí výzkumných otázek. Metoda výzkumného šetření byla zvolena a realizována pomocí rozhovoru. Předem bylo vybráno 6 pomáhajících organizací, které výzkumník oslovil a vybral z každé organizace jednoho sociálního pracovníka, se kterým provedl sběr dat. Byly dohodnuty termíny pro zmíněný sběr dat, aby vyhovovaly výzkumníkovi i respondentovi. Byl připraven souhrnný formulář pro výzkumné šetření, kde si výzkumník zaznamenával poznatky respondentů. Sběr dat výzkumník realizoval v průběhu měsíce února a března 2021. Sběr dat (rozhovor) byl proveden v kancelářích respondentů. Respondenti si na výzkumníka vymezili prostor vzhledem k předem dohodnutému termínu. Jednotlivé sběry dat (rozhovory) byly provedeny v časovém horizontu cca 30 minut (každý rozhovor), kde výzkumník společně s respondentem hovořili o dané problematice a respondenti zodpověděli otázky výzkumného šetření. Sběr dat byl pečlivě zaznamenán. Důležitým bodem je interpretace sběru dat a vypracování výzkumné zprávy a závěru.

Charakteristika respondentů

Respondenti byli vybráni záměrně, protože odpovídali danému kritériu a byli ochotni s výzkumníkem spolupracovat a poskytnout mu rozhovor na naše společné téma. Jako kritérium respondentů byl zvolen vždy jeden sociální pracovník z předem 6 vybraných pomáhajících organizací v našem městě. Jsou to organizace, se kterými ÚP úzce spolupracuje a s nimiž si vzájemně vychází vstříc ve prospěch klientů.

Celkem jsem oslovila 6 sociálních pracovníků z pomáhajících organizací, které si následně představíme.

Organizace, ve kterých je realizován výzkum:

- a) Kurátor ze středně velké organizace (MěÚ) – pozici vykonává žena, 38 let, paní Lenka, tuto práci zastává dočasně jako zástup za MD, nyní je na této pozici 1,5 roku. Vzdělání má vysokoškolské, dodatečně absolvované. Jako sociální pracovník pracuje asi 10 let, dříve pracovala v sociálních službách.
- b) Pracovník z organizace Podané ruce – neziskovou organizaci pro náš výzkum zastupuje muž, 38 let, pan Patrik, na této pozici pracuje 10 let jako sociální pracovník. Vzdělání má vysokoškolské.

- c) Pracovník z Oblastní charity Blansko, služby krizová pomoc – pozici zastává žena, 45 let, paní Marcela, tuto pozici zastává 5 let na částečný úvazek. Vzdělání má vysokoškolské technického směru, aktuálně si doplnila vzdělání nutné pro výkon své pozice.
- d) Pracovník z Azylového domu pro matky s dětmi, Centra „PRO“ – neziskovou organizaci pro tento výzkum zastupuje žena, 35 let, paní Věra, tuto pozici zastává asi 5 let. Vzdělání má vysokoškolské.
- e) Pracovník z Noclehárny pro muže OCH Blansko – zástupcem je muž, 46 let, pan Miroslav, tuto práci zastává 18 let jako sociální pracovník, a to od založení jmenované neziskové organizace. Vzdělání má vysokoškolské, dodatečně absolvované v sociálním oboru.
- f) Úřad práce – oddělení HN (státní instituce) – tuto pozici vykonává žena, 41 let, paní Jana, práci zastává 20 let, nejprve jako referent oddělení a nyní 2 roky jako sociální pracovník, vzdělání má vysokoškolské, dodatečně absolvované.

V rámci dodržení anonymity sociálních pracovníků pomáhajících organizací a etického kodexu byla jejich pravá jména pozměněna. Město, ve kterém byl výzkum proveden, je poměrně malé město, v počtu obyvatel přesahuje 20 tisíc a služby jsou tady omezené, ale určitě nemají vliv na zajištění potřebné pomoci, spíše naopak – existuje zde větší zájem věnovat se potřebám klientů a co nejlépe je uspokojovat.

Výstupy analýzy dokumentů – popis nabídky služeb

Popis výstupů analýzy dokumentů a popis služeb byly prezentovány v kapitole č. 5. teoretické části, kde jsou vymezeny vybrané pomáhající organizace a jejich pomocné programy. Součástí kapitoly je také popis klientely, cíle organizace, ale i statistiky jednotlivých služeb. Součástí kapitoly č. 5 jsou také mapy služeb a potřeb klientů a grafy některých služeb.

6.2 Výstupy rozhovorů

Tato část se zabývá výstupem výzkumného šetření, analýzou a interpretací získaných dat. Výzkumného šetření se zúčastnilo 6 respondentů – sociálních pracovníků z pomáhajících organizací v našem městě. Výzkum se realizoval během měsíce února a března, kdy si výzkumník postupně dohodl schůzky se sociálními pracovníky. K vyhodnocení byly použity všechny odpovědi respondentů tak, aby umožnily

zodpovědět stanovené výzkumné otázky. Nejprve byly vymezeny a popsány jednotlivé oblasti a následně byly s jejich pomocí zodpovězeny výzkumné otázky. Výsledky výzkumu jsou pak rozčleněny do jednotlivých oblastí, které se vztahují k výzkumným otázkám. Všechny výsledky a získaná data vycházejí z názorů a zkušeností pracovníků pomáhajících profesí.

Oblast klientely a jejich problémy

Klientela, která obvykle navštěvuje pomáhající organizace, se mírně odlišuje, ale problémy klientů jsou často velmi podobné. Nejčastěji se jedná o klienty propuštěné z VTOS, bezdomovce, osamělé matky s dětmi a jednotlivce ohrožené chudobou bez finančních prostředků, stálého bydlení či noclehu. Klienti se nejčastěji obrací na organizace kvůli nedostatku finančních prostředků kvůli bydlení a ubytování.

ÚP – oddělení HN nejčastěji navštěvují *„lidé bez domova a především bez finančních prostředků, matky s dětmi ubytované v azylových domech, osoby propuštěné po VTOS, osoby které již vyčerpaly podporu v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, ale také lidé, kteří se přijdou pouze informovat o možnostech pomoci dávek v HN.“* Obvykle se také lidé chodí informovat o možnostech finanční pomoci, protože přišli o zaměstnání a jsou v evidenci ÚP bez nároku na podporu v nezaměstnanosti, tzn. že nemají žádné příjmy a nedostanou pomoc ani od rodiny, ani od přátel. Podklad pro zpracování rozhovoru poskytla paní Jana z HN.

Mezi oslovené organizace, které přímo zajišťují ubytování, patří Azylový dům pro matky s dětmi – centrum „PRO“, kam se obrací právě matky s dětmi nebo těhotné ženy, a Noclehárna pro muže OCH Blansko.

U organizace Podané ruce je klientela trochu rozšířená a odlišná, obrací se na ni více klientů s různými závislostmi. *„Vzhledem k tomu, že naše organizace disponuje různými programy zvláště v oblasti závislosti, tak nás navštěvují především osoby drogově závislé, popřípadě s jinými závislostmi, bezdomovci, osoby po VTOS, rodiče s problémovými dětmi, popřípadě jen využijí službu poradenství,“* uvedl pan Patrik.

Mezi nejčastější problémy klientů patří především nedostatek finančních prostředků nebo zajištění stravy a ubytování. Na pomáhající organizace se obracejí klienti, kteří nemají ubytování, matky s dětmi bez zajištěného bydlení a s nedostatkem finančních prostředků, klienti propuštěni z VTOS, kteří řeší ubytování, ale také finanční

prostředky. Dále se u nich hlásí klienti, kteří potřebují pomoc při zajištění osobních dokladů a jiných úředních dokumentů nebo sociálních dávek, jako jsou dávky SSP a HN, invalidita či starobní důchod.

Paní Lenka – kurátorka MěÚ – uvedla, že „nejčastěji naši organizaci navštěvují osoby v nouzi, které potřebují zajistit celkovou pomoc v první řadě informační a poradenskou. Dále, pak klienti, kteří potřebují zajistit ubytování, ať už jednotlivci, nebo matky s dětmi. Často zajišťujeme pomoc při vyřízení osobních dokladů nebo pomoc při vyřízení dávek HN, popřípadě jiných dávek na ÚP i ČSSZ (důchod). Nejsou výjimkou i bezdomovci při zajištění potravinového balíčku (jídla).“ V případě potřeby zajišťují klientům i lékařskou pomoc.

Paní Věra, sociální pracovníce z azylového domu, popisuje klientelu, která často navštěvuje jejich službu. „Obrací se nás především ženy s dětmi, které nemají kde bydlet nebo z nějakého důvodu ztratily bydlení, ale také z důvodu nedostatku finančních prostředků. Poskytujeme také služby ženám na utajovaném pobytu, které se staly oběťmi trestných činů (domácí násilí aj.), některým ženám také poskytujeme dohled nad péčí o dítě, které nejsou samy schopny se o ně postarat.“

Paní Jana z oddělení HN uvádí, s jakými problémy se na instituci nejčastěji klienti obrací. „Mezi nejčastější problémy, se kterými se na naše oddělení HN klienti obrací, patří nedostatek finančních prostředků na zajištění základních životních potřeb. V některých případech pomoc zahrnuje i zajištění ubytování, a především jeho úhrady. Klienti také často potřebují finanční prostředky na úhradu dokladů při jejich ztrátě či odcizení.“

Spolupráce s klientem

Spolupráce s klienty bývá někdy velmi složitá. Důležité je také to, o jaké klienty se jedná. Na první pohled člověk neodhalí, že klient trpí nějakou psychickou chorobou. Pokud se takto klient projeví, pracovník musí být velmi obezřetný. Také musíme zmínit i zájem klienta o nabízené služby, popř. jestli má snahu dostat se ze své tíživé situace. Když má klient zájem řešit svoje problémy, je vše v pořádku, ale pokud se staví ke svému problému tak, že ho někdo poslal, a čeká jen na to, až co mu vyřídí ostatní a nespolupracuje, nastává problém. Například tehdy, když se klient nedostaví bez vážného důvodu na domluvenou schůzku, kterou si předem dohodl s pomáhající organizací. Dává tak najevo, že nechce svou situaci nijak řešit. Mnohdy klienti čekají

pouze na to, co jim pomocné organizace vyřídí. Když klientovi pomocné organizace pomohou a klient má dále fungovat sám, často to dopadne tak, že se ocitne vlastně na začátku. Někteří klienti ale bývají vstřícní a snaží se mít vše brzy vyřízeno a vyřešeno, jsou velmi vděční za jakoukoli pomoc.

Pan Patrik z organizace Podané ruce vymezuje své klienty prostřednictvím terénních pracovníků, kteří mapují klienty v jejich přirozeném prostředí: *„Naše služby jsou jim k dispozici, ale velmi záleží na nich samotných, pokud jich chtějí využít a chtějí pro svou situaci něco udělat. Najdou se i tací, že jsou smířeni se svou situací a o nějakou pomoc nestojí nebo je jim na obtíž. Ano, zázemí je dostatečné, akorát je problém v ubytování pro osamocené ženy.“*

Oblast bydlení

Při zajištění ubytování nebo noclehu se respondenti dělí do skupin podle druhu služeb. Vzhledem k tomu, že mezi respondenty byly dvě organizace, které přímo zajišťují ubytování či nocleh, klienty podle kapacity přímo ubytují. Další organizace jsou schopny jim podle volných kapacit ubytování zajistit a oddělení HN v případě potřeby i zaplatit. Organizace, které ubytování zajišťují, ale i provozují, se shodly na tom, že v našem městě je velmi málo možností, kde ubytovat osamocené ženy, které nemají jinou možnost noclehu. Existuje zde pouze jedna ubytovna, která by je mohla ubytovat, ale pokud je kapacita naplněna, musí pomáhající organizace tuto službu zajišťovat v jiných okolních městech. Město, ve kterém se prováděl výzkum, disponuje pouze dvěma ubytovnami, u jedné je kapacita téměř naplněna a druhou klienti téměř nevyužívají, zřejmě kvůli vysoké ceně ubytování. Právě ubytovna, která je téměř naplněna, je schopna ubytovat sociálně slabší klientelu. Město disponuje jednou noclehárnou pro muže a stejně tak jedním azylovým domem pro matky s dětmi. V zimních měsících bývá kapacita naplněna ve všech ubytovacích zařízeních a neexistuje tak možnost získat ubytování zvláště pro osamocené ženy.

V našem městě je opravdu nedostatek ubytoven pro osamocené ženy, takže v případě naplnění kapacity stávající ubytovny je nutné kontaktovat jiné ubytovny v okolních městech. Co se týká matek s dětmi, jsou pro ně služby zajištěny, ale také pro muže je zajištěna levná noclehárna. Kurátorka MěÚ paní Lenka uvedla: *„Vzhledem k tomu, že v našem městě je málo ubytoven a kapacita ubytoven bývá ve většině případů naplněna, obvoláváme okolní ubytovny a zajišťujeme místo pro klienta. Popřípadě mu domluvíme*

místo na noclehárně pro muže (pokud je to muž). V případě rodiny s dětmi volíme možnost azylového domu pro matky s dětmi. Pokud potřebuje nocleh žena, zajišťujeme ubytovnu i v okolních městech.“

Pokud je volná kapacita v azylovém domě, klientky s dětmi tam bez problému ubytují. Paní Věra z azylového domu řekla: *„Pokud je volná kapacita, okamžitě ho ubytujeme i bez předchozí domluvy, ale pouze ženy s dětmi, popř. těhotné ženy.“*

V případě ubytování mužů starších 18 let je možné ubytování v noclehárně pro muže pokud se jedná o ženu, může být ubytována pouze v jedné ubytovně. V případě naplněné kapacity je možné zajistit ubytování v okolních městech. Azylový dům nabízí ubytování pro matky s dětmi a těhotné ženy v případě volné kapacity. Ve zvláštním případě, pokud není zajištěno ubytování pro osoby mladší 18 let, kontaktují OSPOD nebo krizové centrum.

V případě, že se jedná o rodiny s dětmi, které potřebují dlouhodobé ubytování, odkazují se na sociální odbor MěÚ, kde rodině pomohou řešit žádost o městský či sociální byt.

Pan Patrik z Podaných rukou uvedl: *„Pokud je klient starší 18 let a je to muž, odkazujeme na místní noclehárnu pro muže, pokud je to žena, je to problém, jediné nějaká ubytovna nebo odkazujeme do blízkého většího města. Pokud je žena těhotná nebo s dětmi, službu je možné zajistit v azylovém domě pro matky s dětmi, pokud je volná kapacita. Pokud nemá nocleh zajištěn klient mladší 18 let z jakýchkoli důvodů, informujeme OSPOD, popřípadě krizové centrum. Pokud přijde klient z ústavní výchovy, pokusíme se mu zajistit bydlení v domě na půl cesty, ale ten se v našem městě nenachází. Popřípadě odkážeme na sociální odbor, kde se řeší žádost o sociální či městský byt, ale to je dlouhodobá záležitost.“*

Pokud se na organizaci OCH obrátí muž, který potřebuje zajistit nocleh či ubytování, odkazují ho na zdejší noclehárnu, v případě, že je to matka s dětmi, pomoc je zajištěna od azylového domu, osamocené ženě nabídnou ubytovnu. Paní Marcela z OCH uvádí: *„Pokud klient nemá zajištěn nocleh, pošleme ho na zdejší noclehárnu pro muže podle kapacity. Pokud je klientkou žena pokusíme se jí zajistit ubytovnu.“*

Finanční podpora

V případě, že klient nemá dostatek finančních prostředků na zajištění základních životních potřeb, byly odpovědi respondentů hodně podobné. Všechny ostatní pomáhající organizace odkazují klienty s nedostatkem finančních prostředků především na ÚP, který jako jediná instituce má možnost řešit finanční zajištění klientů. Některé dávky zajišťuje SSP – rodičovský příspěvek, porodné, přídavky na děti, také je možné v případě nájemního či vlastního bydlení získat příspěvek na bydlení. Toto jsou dávky určené především pro rodiny nebo matky s dětmi. Pokud je pomoc prostřednictvím těchto dávek nedostatečná, nastupuje oddělení HN, které prostřednictvím dávek HN pomáhá klientům s nedostatečnými příjmy zajistit základní životní potřeby, popř. úhradu bydlení či ubytování. Dávka SSP – příspěvek na bydlení nehradí ubytovny a donedávna také podnájemní bydlení, proto se tito klienti ve většině případů obrací na oddělení HN.

Hmotná nouze nabízí tři možnosti dávek, a to PnŽ, DnB a mimořádnou okamžitou pomoc rozdělenou podle závažnosti a potřebnosti. Klient ale musí splňovat určitá kritéria a doložit potřebné doklady a také musí mít uplatněny veškeré nároky a pohledávky. Na oddělení hmotné nouze jsou především klienti, kteří nemají buď žádné, nebo jen velmi nízké příjmy, jež nedosahují životního minima. V rámci DnB je možné také uhradit ubytovny, noclehárny a azylové domy, nájemní i jiné druhy bydlení. Tato dávka je navázána na PnŽ. Pokud se jedná o krátkodobé ubytování, protože klient nemá dostatek finančních prostředků, je možné mu pomoci dávkou mimořádné okamžité pomoci, a to jako jednorázový výdaj. V případě, že klient nesplňuje daná kritéria a je ohrožen na životě v důsledku nezajištěných základních životních potřeb, může mu být poskytnuta mimořádná okamžitá pomoc, a to z důvodu vážné újmy na zdraví, ve výši existenčního minima (2 490 Kč).

Důležité je nejprve zjistit, jestli má klient nějaké vlastní příjmy nebo úspory, popř. mu může pomoci někdo z rodiny či blízkých. Děje se tak i v případě, že nemá nárok na invalidní či starobní důchod. Pan Patrik z Podaných rukou řekl: *„Nejprve zajistit jeho vlastní zdroje a možnosti práce, úspor, pomoc rodiny. Pokud všechna pomoc selže, řeší se pomoc s pomocí ÚP dávek HN popřípadě dávek SSP nebo PnP.“*

Pokud se přijde klient informovat na dávky HN a nemá žádné finanční prostředky na uspokojení základních životních potřeb, jsou mu po uplatnění žádosti a doložení dokladů poskytnuty dávky HN. Paní Jana z HN vysvětluje: „*Pokud přijde klient a nemá finanční prostředky na uspokojení základních životních potřeb, jako je strava, hygienické potřeby a mnohé další, a splňuje podmínky osoby v HN, je mu poskytnuta informace o možnostech dávek. V případě nouze je žádost vyřízena bezodkladně.*“

Materiální pomoc

Materiální pomocí je myšleno zajištění jídla, ošacení, hygieny a v zimě pobytu ve vyhřáté místnosti; dále pak možnost telefonovat a pomoc při vyřízení běžných záležitostí. Na otázku v rozhovoru ohledně poskytnutí stravy, pokud klient nemá dostatek finančních prostředků ani možnost si stravu zajistit sám a nemá zajištěny základní životní potřeby, jsou odpovědi opět velmi podobné. Je to malé město a možností pomoci v zajištění stravy tu není mnoho. Stravu poskytuje OCH – denní centrum, kde klientům nabízí teplou polévku a pečivo, další možnost je pomocí potravinového balíčku či potravinové banky. Pomáhající organizace odkazují na společnost Lavina, která klientům poskytuje zdarma balené potraviny a hygienické potřeby. OCH – denní centrum zajišťuje klientům také oblečení zdarma ze zdejšího šatníku, obuv, popřípadě jiné potřeby, nabízí i službu praní znečištěného prádla. Ostatní jmenované služby, například hygiena (sprcha) a možnost si zatelefonovat, úschova osobních věcí nebo doručování pošty také zajišťuje OCH – denní centrum. Pokud klient požádá o pomoc organizaci, která není schopna tuto službu zajistit, je odkázán na příslušnou pomáhající organizaci, jež se zaměřuje právě na jeho problém. Na otázku, jestli je pomoc chudým lidem a lidem bez domova dostačující a zda jsou zajištěny jejich životní potřeby v našem městě, si tedy můžeme odpovědět: ano jsou.

Zajištění základních životních potřeb, což je jídlo, nocleh a hygiena, je pomocí služeb v našem městě dostatečně zajištěna. Nabídka služeb by mohla být sice větší, aby existovala možnost volby, zvláště pro samotné ženy. Bylo by dobré rozšířit a posílit denní centrum, a to především v zimních měsících, protože denní centrum zavírá v 16 hodin a noclehárna zase otvírá až v 19 hodin. Aby potřební klienti přečkali ty tři hodiny, musí se zdržovat v parcích, nádražních budovách a na dalších místech, např. v nákupních centrech.

Kurátorka z MěÚ paní Lenka uvedla: „*Myslím, že zajištění pomoci jídla, ošacení, obuvi, hygieny je dostatečné. Podle mého názoru není dostatečné zázemí pro tyto osoby, nabídka služeb by mohla být větší. Zvláště pak pro osamocené ženy.*“

Spolupráce organizací

V oblasti vzájemné spolupráce a provázanosti pomáhajících organizací všichni respondenti odpověděli, že pomáhající organizace jsou vzájemně propojeny, spolupracují na velmi dobré úrovni a plní své funkce dle zajištění svých nabízených služeb. Pomáhající organizace si navzájem vychází vstříc a snaží se tak uspokojit potřeby klientů. Ani jeden z respondentů neuvedl žádný vzájemný konflikt nebo problém mezi pomáhajícími organizacemi. Pomocí výzkumu jsme si ověřili i cíl tohoto výzkumného šetření – jestli je pomoc pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou zajištěna dostatečně a jestli je možné tuto problematiku eliminovat, příp. jí předcházet. V případech vzájemné spolupráce se nejčastěji organizace setkávají při doprovodu nebo při zastupování klienta, když se mu snaží zajistit pomoc u ostatních organizací. Pokud klient není schopen sám si zajistit pomoc v určité oblasti, pracovníce nebo pracovníci MěÚ, OCH – služby krizová pomoc či organizace Podané ruce jsou schopni jim tuto službu zajistit. Další vzájemná propojenost je telefonická – klientům se dle potřeby a dostupnosti služeb dohodne pomoc a případné financování. Vzhledem k tomu, že jsme malé město a vzájemně se známe s ostatními pomáhajícími organizacemi, vycházíme si vstříc. Není důvod nevyhovět, vždyť jde především o pomoc klientům.

Sociální pracovníce paní Věra z azylového domu potvrdila dobrou spolupráci a uvádí: „*Ano, myslím, že spolupráce mezi pomáhajícími organizacemi je velmi dobrá.*“

O dobré vzájemné spolupráci pomáhajících organizací se zmiňuje i paní Jana z HN: „*Ano, myslím, že spolupráce je dobrá. Podle potřeb klienta kontaktujeme ostatní pomocné organizace, které jsou schopné zajistit klientovi služby, které naše oddělení nenabízí. Ostatní organizace zase kontaktují naše oddělení.*“

Další, kdo se vyjádřil k dobré vzájemné spolupráci, byl pan Patrik z Podaných rukou: „*Ano, podle mého názoru je dobrá spolupráce mezi různými organizacemi v našem městě. Snažíme se vždy dostatečně zajistit klientovi potřeby i s pomocí ostatních organizací.*“

Dobrá vzájemná spolupráce je velmi důležitá, což také potvrdila paní Marcela z OCH – služby krizová pomoc: „*Ano, spolupráce s ostatními pomáhajícími organizacemi je dobrá, zvláště z ÚP a MěÚ. V případě PnP je dobrá spolupráce s ošetřujícími lékaři klientů.*“

Nové návrhy

U problematiky, která řeší nové návrhy nebo pomocné programy, se nám odpovědi nepatrně liší. Někteří z respondentů uvedli více návrhů pomoci, jiní pouze jeden. Nejvíce odpovědí bylo navrženo v rámci ubytování pro sociálně slabé. Jedná se o nedostatek, který je v našem městě opravdu zjištěn: noclehárna pro ženy, příp. dostatečně levné ubytování pro osamocené ženy. K tomuto zjištění se připojuje i výzkumník.

Důležité je také bydlení pro rodiny. V Azylovém domě pro matky s dětmi – Centru „PRO“ jsou ve většině případů ubytovány pouze matky s dětmi a muži (otcové dětí) tam být nemohou. Musí si zajistit ubytování na ubytovně nebo noclehárně. Pro rodiny by bylo vhodnější, aby bydleli všichni společně. V těchto případech by bylo vhodné, aby město mělo dostatek městských nebo sociálních bytů, pak by mohlo právě tyto rodiny ubytovat. Městské či sociální byty jsou vhodné pro sociální rodiny, protože městské byty jsou mnohem levnější než komerční nájemní byty. Chudé rodiny mají mnohdy sotva na úhradu azylového domu, ale určitě by neměly na drahý komerční nájem a kauci. Ve většině případů tyto rodiny, pokud žijí v komerčním nájemním bytě, mají uplatněny dávky na bydlení, a to jak příspěvek na bydlení (SSP), tak doplatek na bydlení (HN). Mnohdy ještě musí doplácet z jiných dávek, protože obě dávky dohromady nejsou schopny zaplatit drahé nájemní byty v celé výši.

Podobného názoru je i paní Věra z azylového domu, která uvedla: „*Podle mého názoru navrhuji větší kapacitu sociálních bytů pro sociálně slabší obyvatele a zachování městských bytů ve vlastnictví města, aby měli kde ubytovat potřebné občany, kteří nemají na nákup vlastního bydlení ani na drahý pronájem bytu.*“

Podobné návrhy má i pan Miroslav z noclehárny pro muže, který k tomu řekl: „*Navrhuji zajištění ubytování pro jednotlivé ženy, dále více sociálních bytů nebo startovací byty pro mladé. Možností jsou i domy na púl cesty pro mladé do 26 let, aby se předešlo u mladých lidí tomu, že skončí na noclehárně, kde jsou různé typy lidí, které mohou mladé ohrožovat patologickými jevy.*“

Další názor v oblasti ubytování pro ženy uvedl pan Patrik z Podaných rukou: „Vzhledem k tomu, že v našem městě není zajištěn nocleh pro ženy, navrhuji pomoc v podobě noclehárny pro ženy.“

Podobný názor na ubytování či noclehárnu pro ženy a dále také na rozšíření služeb podobných ohřívárnám pro osoby bez domova, aby na noclehárnu nemuseli čekat v parku či ve veřejných čekárnách, nám uvedla paní Marcela z OCH – služby krizová pomoc: „Nové návrhy pomoci vidím hlavně v zajištění ubytování pro samotné ženy, a to noclehárna pro ženy. Další návrh pomoci navrhuji zařízení denního pobytu pro bezdomovce a sociálně slabé klienty. V tomto návrhu jde především o to, že denní centrum se zavírá v 16 h a noclehárna se otvírá v 19 h a v této době klienti nemají kde být zvláště v zimním období a musí tak trávit čas v čekárnách nebo v parku.“

Jak už bylo zmíněno, je nutné posílit bydlení pro sociálně slabší klientelu, a to prostřednictvím městských bytů, uvedla paní Jana z HN: „Nový návrh pomoci vidím ve více možnostech ubytování pro sociálně slabší. Více městských a sociálních bytů právě pro sociálně slabší.“

Zákony v praxi nám občas odhalují nedostatky nebo mezery, které zákonodárci úplně nedomysleli. Co se týká vyplácení dávek HN – PnŽ částečně v poukázkách (35–65 %) po pobírání dávek HN déle jak 6 měsíců – minulo se účinkem. Poukázky se dají využít pouze v některých obchodech s potravinami, v lékárnách a drogeriích. Návrh sice vypadal dobře – aby lidé všechny finanční prostředky nepropili nebo nenaházeli do automatů–, ale později se to ukázalo jako zbytečné a obtěžující. Lidé, kterých se to týká, si našli řešení, jak tyto poukázky směnit i v nevýhodném poměru, jen aby měli peníze. Také obchody, které původně měli smluvně poukázky přijímat, dělaly problémy potřebným. Někteří lidé si také z dávky PnŽ doplácí bydlení, což je opět problémová situace. Další problém je také v tom, že pokud osoba pobírá existenční minimum (2 490 Kč) a má si pro poukázky přijet (náklady na dopravu cca 60 Kč) zřejmě mu toho na zbytek měsíce moc nezůstane. Navíc poukázky nejsou určeny na dopravu (jízdenky za to nepořídí).

Nové návrhy na změnu zákona uvedla kurátorka paní Lenka z MěÚ: „Nový návrh pomoci bych navrhovala změnu zákona o sociálních službách, zvláště pak zákon o vězeňství, opatrovnictví a zákon o kurátorství. Jako pozitivní uvedla zavedení domovů se zvláštním režimem.“

6.3 Závěry výzkumného šetření

První výzkumná otázka zní: „S jakou problematikou se nejčastěji lidé ohrožení chudobou obrací na pomáhající organizace?“

Lidé ohrožení chudobou se na pomáhající organizace obrací s různou problematikou, ale také velmi záleží na nich samotných, jestli chtějí svoji situaci opravdu řešit, nebo pouze plní doporučení od jiné organizace. Občas se také objeví osoby, které nemají vůbec nic, v lepším případě mají alespoň občanský průkaz. V této situaci jsou klienti odesíláni na MěÚ – oddělení občanských průkazů, pokud jsou schopni si vyřídit občanský průkaz sami. Pokud nejsou klienti schopni sami si vyřídit žádné dokumenty nebo potřeby, jsou odkázáni na pomoc sociálních pracovníků MěÚ – sociálního odboru, kde s klienty proberou jejich situaci a možnosti řešení a odkážou je na organizace, kde jim potřebnou pomoc zajistí. Mezi nejčastější problémy můžeme uvést zajištění stravy, finančních prostředků, noclehu, bezproblémového návratu z VTOS, ale také různé závislosti. Stravu klientům zajistí OCH – denní centrum; pokud se klient obrátí na jinou organizaci, která není schopna tuto službu zajistit, je klient odkázán právě na toto denní centrum. Téměř ve většině případů klienti potřebují zajistit finančně. S finančními problémy se sami klienti rovnou obrací na ÚP – oddělení HN, pokud se obrátí na jinou organizaci, jsou na ÚP odesláni. Problematika týkající se noclehu klientů si příslušná organizace zajistí sama nebo odkáže na jinou organizaci – v našem případě Azylový dům pro ženy s dětmi – Centrum „PRO“ v případě matek, pro samotné muže je k dispozici Noclehárna pro muže OCH Blansko nebo ubytovna. Osoby ohrožené chudobou nebo osoby bez domova také často trpí různými závislostmi, a to především na alkoholu nebo drogách, popř. jako důsledek dlouhodobého užívání návykových látek trpí nějakou psychickou nemocí, kterou si ani neuvědomují. Lékaře nenavštěvují, pouze v nejnnutnějších případech, nemoci také často přechází. V případě závislostí a další problematiky pomoc zajistí organizace Podané ruce, ale klient musí sám projevit zájem svou situaci řešit. V případě rodin s dětmi se většinou obrací na pomáhající organizace z důvodu nedostatku finančních prostředků, nebo kvůli bydlení. Finanční pomoc pro tyto rodiny je zajištěna pomocí dávek SSP a HN. Řešení bydlení je u rodin s dětmi složitější. Pokud rodina žije společně a je volná kapacita sociálních či městských bytů, bydlení mají zajištěno. Často se stává, že rodina žije v komerčním nájemném bytě a důvod, proč potřebuje od organizací pomoci, je nedostatek finančních prostředků na úhradu drahého nájemného. Také se objevují situace, že rodiny mají domluvený byt, ale

nemají na kauci. Možností jsou také charitní byty nebo byty od různých nadací. Pokud všechny možnosti bydlení selžou, je rodina dočasně rozdělena, matka s dětmi je odeslána do azylového domu a otcí je zajištěna ubytovna či noclehárna podle jeho finančních možností. Právě v tomto případě by bylo dobré mít dostatek městských bytů, aby mohly zajistit sociálně potřebné rodiny.

Druhá výzkumná otázka zní: „Je v našem městě dostatečně zajištěna péče o sociálně slabší klienty a bezdomovce?“

Podle charakteristiky vybraných pomáhajících organizací a jejich nabídky služeb jsou tyto organizace schopny zajistit pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci a uspokojit tak jejich základní životní potřeby. Materiální pomoc sociálně slabým klientům a osobám bez domova zajišťuje OCH – denní centrum, které poskytuje svým klientům stravu, potravinový balíček, možnost provést osobní hygienu, výměnu oblečení za čisté, popř. si nechat vyprat znečištěný oděv. Tato organizace také nabízí svým klientům možnost si zatelefonovat kvůli nezbytnému vyřízení důležitých záležitostí, poradenství v nepříznivé situaci, ale také úschovu osobních věcí a finanční hotovosti. Další možností služeb je také doručování pošty. V zimních měsících klienti především uvítají pobyt ve vyhřáté místnosti.

V případě finančního zajištění se nabízí pouze jedna instituce – ÚP prostřednictvím dávek SSP a HN. Možnosti bydlení či ubytování pro sociálně slabé či osoby bez domova zajišťují organizace Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“ a Noclehárna pro muže OCH Blansko. Další možností je ubytovna a také s pomocí MěÚ nájemní nebo sociální byt. Poradenství poskytují všechny organizace podle svých zaměření. Pro osoby závislé na alkoholu či jiných látkách, ale i pomoc v krizových situacích nabízí především organizace Podané ruce. Často také pomáhá dětem i mladistvým, ale i jejich rodičům překonat problémové situace. Terénní pracovníci zajišťují také výměnu injekčního materiálu, aby tak předešli možným infekcím a jiným problémům.

Spolupráce mezi organizacemi je na velmi dobré úrovni, jak již bylo zmíněno, potvrdili to všichni respondenti. Určitě také záleží na profesionalizaci pracovníků pomáhajících organizací. Výzkumným šetřením jsme si ověřili, že ve městě, ve kterém byl proveden výzkum, vše funguje na dobré úrovni. Určitě nesmíme zapomínat také na to, že je vždy co zlepšovat a napravovat. V našem případě to je ubytování pro osamocené ženy a posílení městských či sociálních bytů pro sociálně slabé ženy a rodiny s dětmi.

Specifika nových návrhů

Výčet návrhů, které respondenti uvedli, si postupně vymežíme. Někteří respondenti uvedli pouze jeden návrh, jiní uvedli více návrhů. Většina návrhů se týká především různých forem ubytování či bydlení.

Vzhledem k tomu, že v našem městě opravdu chybí ubytovna pro ženy, navrhoval zástupce jedné organizace, a to pan Miroslav z Noclehárny pro muže OCH Blansko, právě ubytování pro osamocené ženy. Další návrh související s ubytováním formulovala paní Jana z organizace ÚP – oddělení HN, a to větší ubytovací kapacity nebo další ubytovnu. Tento návrh byl zaznamenán pouze jednou. Mezi další návrhy související s bydlením byla patřila zmiňovaná noclehárna pro ženy, a to dvakrát. Tento návrh uvedla paní Marcela z OCH – služby krizová pomoc a pan Patrik z Podaných rukou. V rámci bydlení zvláště pro rodiny jsou důležité také městské byty, ale těch bývá obvykle nedostatek. Právě tímto návrhem více městských a sociálních bytů přispěly zástupkyně dvou organizací, paní Jana z HN a paní Věra z azylového domu. Další forma bydlení je také velmi důležitá, a to především pro mladé lidi či rodiny do 26 let, pro osoby, které žily v dětských domovech, nebo také pro osoby s lehkým postižením, které jsou schopny žít samostatně. Pan Miroslav z noclehárny pro muže uvedl návrh na pořízení startovacích bytů a domů na půl cesty. Tyto osoby jsou často opomíjeny. Další návrh se již netýká bydlení, ale je spojen s pobytem přes den, kam by se mohly uchýlit převážně v zimních měsících osoby bez domova.

Místo denního pobytu pro osoby bez domova navrhla jedna organizace a zástupcem je paní Marcela z OCH – služby krizová pomoc. Specifický návrh o změně zákona navrhla zástupkyně organizace MěÚ – kurátorka paní Lenka. Navrhovala změnu zákona o sociálních službách, ale také o kurátorství a opatrovnictví.

Závěr

Autorka diplomové práce čtenáři předložila teoretické poznatky o problematice lidí ohrožených chudobou a jejími aspekty, které jsou s ní spojeny. V dnešní době se potýká s chudobou stále více lidí z různých věkových skupin, kterým je třeba pomoci. Jelikož definování chudoby není jednoznačné, práce porovnála pohledy různých autorů a odborníků, kteří se tímto tématem zabývají.

Popsala chudobu a osoby, které jsou právě chudobou nejvíce ohroženy, a jejich životní situace, na jejichž základě se do chudoby dostávají. Vzhledem k tématu práce byla její značná část věnována především pojmu chudoba a rizikovým skupinám osob, kterých se chudoba týká.

Teoretická část práce nastínila také způsoby, kterými je možné se chudobě bránit, ale rovněž ukázala, jaké jsou možnosti pomoci těmto lidem.

Cílem práce bylo zjistit, jaké existují možnosti pomoci pro rizikovou skupinu ohroženou chudobou a bezdomovectvím od městských úřadů, státních institucí a neziskových organizací a které konkrétní pomocné programy jsou pro tuto skupinu lidí v obtížné životní situaci připraveny. Také šlo o to zjistit, jaká je jejich šance na trhu práce a na zajištění důstojného života v naší společnosti.

V teoretické části práce se autorka nejprve zaměřuje na osoby ohrožené chudobou podle statistiky a dále pak na základní potřeby těchto lidí.

Kapitola o nezaměstnanosti se zabývá možnostmi rizikových skupin na trhu práce, protože nezaměstnanost může být spojena s příjmovou chudobou. Sociální vyloučení je také úzce spojeno s touto problematikou.

Další kapitola se zabývá bezdomovectvím jednotlivců i rodin a jeho příčinami, ale také současnou situací v ČR. Tato problematika je často spojena i se zdravotními riziky lidí bez domova, důležité je i to, jaké se vlastně těmto lidem nabízejí možnosti bydlení.

Závěrečná kapitola teoretické části práce pojednává o právním ošetření a vymezuje možnosti pomoci pro osoby ohrožené chudobou od ÚP a jeho systému pomocných dávek, které mají zajistit finanční prostředky pro tyto osoby.

V další části práce byl popisován průběh a výsledky výzkumného šetření, které zkoumalo, jaké jsou možnosti pomoci pro rizikovou skupinu ohroženou chudobou a bezdomovectvím od městských úřadů, státních institucí a neziskových organizací.

V souvislosti s tímto výzkumným problémem byly stanoveny výzkumné otázky. Pro sběr dat byl použit rozhovor s otevřenými otázkami a obsahová analýza dokumentů a webových stránek.

Výzkumné šetření se orientovalo nejen na problematiku, se kterou se nejčastěji lidé ohrožení chudobou obrací na pomáhající organizace, ale i na to, zda je v našem městě dostatečně zajištěna pomoc a péče o sociálně slabší klienty.

Byly stanoveny dvě výzkumné otázky, přičemž u 6 dotázaných respondentů pomáhajících organizací byl zjištěn významný vztah právě v oblasti poskytování pomoci. Byly splněny cíle výzkumného šetření, z jejichž výsledků vyplývá, že míra spolupráce pomáhajících organizací v našem městě je dostatečná a tyto organizace vzájemně spolupracují na velmi dobré úrovni.

Právě podkapitola zabývající se pomáhajícími organizacemi může být přínosná pro začínající sociální pracovníky, aby se lépe orientovali v možnostech pomoci a pomáhajících organizací.

Podle subjektivního názoru autorky diplomové práce je využitelnost výsledků výzkumného šetření vysoká, a to především v souvislosti s postupy a možnostmi vybraných pomáhajících organizací. Začínající sociální pracovník se tak může blíže seznámit s problematikou lidí ohrožených chudobou a jejich potřebami.

Sociální pedagog v pomáhajících organizacích by svým výchovným působením mohl pracovat s klienty tak, aby se předcházelo sociálnímu vyloučení lidí, kteří jsou chudobou ohroženi. Sociální pedagog by tak v roli sociálního pracovníka mohl zjistit, co přesně klienta k jeho situaci přivedlo. Sociální pracovníci v rámci výzkumného šetření uváděli, jaká je jejich klientela a s jakou problematikou je nejčastěji navštěvuje. Sociální pedagog by mohl svým individuálním přístupem ke klientům zjistit, co stojí za jejich problémy a pokusit se jim tak předejít. V mnohých případech se může jednat především o nedostatek finančních prostředků nebo o neúspěch v hledání bydlení či noclehu. Někdy se také může jednat i o špatné rodinné zázemí nebo neshody v rodině. Sociální pedagog by v pomáhajících organizacích mohl pomáhat klientům řešit jejich

situaci například prostřednictvím sociální práce s klienty, jejíž součástí by bylo poradenství a návrh řešení jejich situace. Sociálním pracovníkům pomáhajících organizací jde především o to, aby pomohli klientům z tíživé životní situace a vymanili je tak ze spárů chudoby.

Seznam použité literatury

- BAKOŠOVÁ, Z., 2008. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BECK, P., GRUNEROVÁ, I., PAVELKOVÁ, M., 2016. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákon o životním a existenčním minimu*. Praha: Wolters Kluwer. 336 s. ISBN 978-80-7478-977-9.
- BĚLÍK, V. a kol., 2017. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada Publishing. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.
- HENDL, J., 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie a metody a aplikace*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HENDL, J., REMR, J., 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. 372 s. ISBN 978-80-262-1192-1.
- KELLER, J., 2012. *Sociologie středních vrstev*. Praha: Slon. 215 s. ISBN 978-80-7419-109-1.
- KLIMENTOVÁ, E., 2013. *Sociální politika pro sociální pracovníky II*. Olomouc: UPOL. 79 s. ISBN 978-80-244-3625-8.
- KRAUS, B. a kol., 2010. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. 326 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
- KREBS, V. a kol., 1997. *Sociální politika*. Praha: Codex. 327 s. ISBN 80-85963-33-7.
- KREBS, V. a kol., 2007. *Sociální politika*. Praha: Aspi. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- KREBS, V. a kol., 2010. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer. 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
- MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L., 2012. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
- MAREŠ, P., 1994. Koncesuální přístup k definici chudoby. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*. Brno: MUNI, s. 30. ISSN 0231-7710.
- MAREŠ, P., 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství. 246 s. ISBN 80-85850-61-3

- MAREŠ, P., 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. In: *Sociologický časopis XXXVI,(3/2000). Fakulta sociálních studií*. Brno: FSSMU, 285-298 s. ISSN 0038-0288
- MAREŠ, P., 2002. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Slon. 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
- MAREŠ, P., 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV. 41 s. ISBN 80-87007-15-8.
- MAŘÍKOVÁ, H. a kol., 2010. *Jaká je naše společnost?* Praha: SLON. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4.
- MATOUŠEK, O., 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, O., 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MOŽNÝ, I., 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MUSIL, L., NAVRÁTIL, P., 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*. Č. 5, s. 127–163. ISSN 1212–365X.
- ONDREJKOVIČ, P., 2001. *Sociální patológia*. Bratislava: Veda, SAV. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.
- SEKOT, A., 2009. *Aktuální problémy sociální patologie*. Brno: IMS. 105 s. ISSN 1802-128X.
- SIROVÁTKA, T., 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: F. Šalé Albert. 280 s. ISBN 80-7326-104-9.
- SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P., 2006. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. *Sociologický časopis*. Roč. 42, č. 4, s. 627–655. ISSN 0038-0288.
- SIROVÁTKA, T., VINKLER, J., ŽIŽLAVSKÝ, M., 2009. *Nejistoty na trhu práce*. Brno: F. Šalé Albert. 197 s. ISBN 978-80-7326-172-6.
- TOMEŠ, I. a kol., 2002. *Sociální správa*. Praha: Portál. 299 s. ISBN 978-80-7367-483-0.
- TOMEŠ, I., 2010. *Úvod do teorie metodologie sociální politiky*. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VEČERNÍK, J., 2016. *Práce, hodnoty a blahobyt: české realie v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 416 s. ISBN 978-80-7330-295-5.

VETEŠKA, J., 2016. *Přehled Andragogiky*. Praha: Portál. 320 s. ISBN 978-80-262-1026-9.

VÍZDAL, F., DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S., 2009. *Sociální psychologie I*. Brno: IMS. 106 s.

ZORMANOVÁ, L., 2017. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing. 224 s. ISBN 978-80-271-0051-4.

Internetové zdroje

BRÁZDILOVÁ, M., 2016. Chudoba postihuje i zaměstnané. In: *Statistikaamy.cz* [online]. 9. 8. 2016 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2016/08/09/chudoba-postihuje-i-zamestnane/>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY, 2022. Poverty. *Eige.europa.eu* [online]. © 2022 [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/poverty>

FRANCHI, J., 2014. Pro muže bez přístřeší je tu Noclehárna pro muže Blansko. In: *Blansko.cz* [online]. 24. 10. 2014 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.blansko.cz/clanky/2014/10/pro-muze-bez-pristresi-je-tu-nocleharna-pro-muze-blansko>

LIDSKÉ ZDROJE, *Konkurenční výhoda* [online]. Dostupné z: http://www.lidske-zdroje.org/data/file/rovné_přilezitosti/konkurenční_výhoda

MALÝ, V., 2009. Chudoba škodí i naší duši. In: *Jupax.cz* [online]. 12. 8. 2009 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.jupax.cz/chudoba-skodi-i-nasi-dusi/>

MĚSTSKÝ ÚŘAD BLANSKO, 2022. Sociální kurátor. *Blansko.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://www.blansko.cz/mestsky-urad/odbor-socialnich-veci/socialni-pomoc-kurator#obsah>)

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2020. Pomoc v hmotné nouzi. *Mpsv.cz* [online]. 1. 4. 2020 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formulare#pomoc-v-hmotne-nouzi>

OBLASTNÍ CHARITA BLANSKO, 2020. *Výroční zpráva 2019* [online]. Blansko: Oblastní charita Blansko [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: <https://blansko.charita.cz/res/archive/034/003834.pdf?seek=1590578730>

OBLASTNÍ CHARITA BLANSKO, 2021. Azylový dům pro matky s dětmi. *Blansko.charita.cz* [online]. © 2021 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://blansko.charita.cz/co-delame/nemam-kde-bydlet/azylov-y-dum-pro-matky-s-detmi-blansko/>)

OBLASTNÍ CHARITA BLANSKO, 2022a. Kontakty. *Blansko.charita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://blansko.charita.cz/kontakty/?s=nocleharna-pro-muze-blansko>

OBLASTNÍ CHARITA BLANSKO, 2022b. Výroční zprávy. *Blansko.charita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://blansko.charita.cz/vyrocnizpravy/>

PEKÁREK, J., 2021. Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In: *Statistikaamy.cz* [online]. 17. 6. 2021 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2021/06/17/nejohrozenejsi-zustavaji-nezamestnani-a-seniori>

SPOLEČNOST PODANÉ RUCE, 2020. *Výroční zpráva 2019* [online]. Brno: Společnost Podané ruce o.p.s. [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: https://podaneruce.cz/wp-content/uploads/2020/07/VZ2019_podane_ruce_web2.pdf

SPOLEČNOST PODANÉ RUCE, 2021. Nízkoprahové zařízení pro děti a mladež v Blansku. *Podaneruce.cz* [online]. © 2021 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://podaneruce.cz/centra-sluzby/nzdm-blansko/>

ŠTĚCHOVÁ, M., 2009. Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy. *Kriminalistika* [online]. Č. 4 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-bezdomovci-a-vybrane-socialne-patologicke-jevy.aspx>

ÚŘAD PRÁCE ČR, 2020. Obecné informace a vymezení některých pojmů. *Uradprace.cz* [online]. Poslední aktualizace 3. 4. 2020 [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/obecne-informace-3>

ÚŘAD PRÁCE ČR, 2021. Obecné informace. *Uradprace.cz* [online]. Poslední aktualizace 27. 7. 2021 [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/obecne-informace-2>

ÚŘAD PRÁCE ČR, 2022. Rekvalifikace. *Uradprace.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/rekvalifikace>

ZÁBOJ, M., 2019. Azylový dům v Blansku se rozroste skoro na dvojnásobek. Úkryt nabídne i mužům. In: *Blanensky.denik.cz* [online]. 10. 12. 2019 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: https://blanensky.denik.cz/zpravy_region/blansko-azylovy-dum-muzi.html

Zákony

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Přílohy

Příloha A: Otázky pro výzkumné setření – rozhovor

Organizace: **Kurátorka Městského úřadu – oddělení sociální pomoci**

Sociální pracovníci MěÚ zajišťují sociální práci na úseku pomoci v hmotné nouzi, další činnosti je sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob, a přitom spolupracuje s krajskou pobočkou úřadu práce a krajským úřadem. Zajišťuje výkon funkce sociálního kurátora. Vede evidenci žadatelů o nájem sociálního bytu, u žadatelů provádí šetření sociálních poměrů a další šetření.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Nejčastěji naši organizaci vyhledávají jedinci propuštění z VTOS, bezdomovci, osamělé matky s dětmi, jednotlivci ohrožení chudobou.

2) S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Nejčastěji naši organizaci navštěvují osoby v nouzi, které potřebují zajistit celkovou pomoc v první řadě informační. Dále pak klienti, kteří potřebují zajistit ubytování, ať už jednotlivci, nebo matky s dětmi. Často zajišťujeme pomoc při vyřízení osobních dokladů nebo pomoc při vyřízení dávek HN, popřípadě jiných dávek na ÚP i ČSSZ (důchod). Nejsou výjimkou ani bezdomovci při zajištění potravinového balíčku (jídla).

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá ani finanční prostředky si ji zajistit, odkazujeme klienty na služby denního centra, kde je možná strava (polévka), popřípadě zajistit potravinový balíček. Pokud nemá žádné finanční prostředky posíláme na ÚP – dávky hmotné nouze.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

Vzhledem k tomu, že v našem městě je málo ubytoven a kapacita ubytoven bývá ve většině případů naplněna, obvoláváme okolní ubytovny a zajišťujeme místo pro klienta. Popřípadě mu domluvíme místo na noclehárně pro muže (pokud je to muž). V případě rodiny s dětmi volíme možnost azylového domu pro matky s dětmi. Pokud potřebuje nocleh žena, zajišťujeme ubytovnu i v okolních městech.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

Při zjišťování sociální situace klienta se zeptáme na finanční zajištění. Jestli má možnost úspor nebo ho může finančně zajistit rodina. Pokud nemá možnost využít svých finančních prostředků ani rodiny, odkážeme jej na pomoc od ÚP – dávky HN.

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) lidem bez domova a ostatním chudým lidem v našem městě?

Myslím, že zajištění pomoci jídla, ošacení, obuvi, hygieny je dostatečné.

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi.)

Podle mého názoru není dostatečné zázemí pro tyto osoby, nabídka služeb by mohla být větší. Zvláště pak pro jednotlivé ženy.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Myslím, že je opravdu dobrá spolupráce mezi organizacemi.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Nový návrh pomoci bych navrhovala změnu zákona o sociálních službách.

Organizace: **Azylový dům pro matky s dětmi – Centrum „PRO“**

Tato služba zajišťuje pobytové služby matkám s dětmi, těhotným ženám a ženám na utajeném pobytu. Zajišťuje celodenní ubytování a dohled na matky, které nejsou schopny se samy postarat o děti. Mají k dispozici kuchyň a jiné možnosti.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Naši organizaci nejčastěji navštěvují matky s dětmi, nebo těhotné ženy, kterým zajišťujeme bydlení.

2) S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Obrací se nás především ženy s dětmi, které nemají kde bydlet, nebo z nějakého důvodu ztratily bydlení, také z důvodu nedostatku finančních prostředků. Poskytujeme také služby ženám na utajovaném pobytu, které se staly obětí trestných činů (domácí násilí aj.), některým ženám také poskytujeme dohled nad péčí o dítě (nejsou sami schopny se o ně postarat).

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Tuto situaci řešíme pomocí potravinové banky, popřípadě odkazujeme na uplatnění dávek HN.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

Pokud je volná kapacita, okamžitě ho ubytujeme i bez předchozí domluvy, ale pouze ženy s dětmi, popř. těhotné ženy.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

Pokud klientky nemají finanční prostředky, odkazujeme na příslušný ÚP oddělení HN (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, popř. mimořádnou okamžitou pomoc) a SSP (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, rodičovský příspěvek).

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?

Podle mého názoru je pomoc pro osoby ohrožené chudobou dostatečně zajištěná ve spolupráci s ostatními službami OCH, MěÚ, popř. ÚP.

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi.)

Ano, myslím, že ubytování je dostačující. V azylovém domě je možné pobývat po dobu 1 roku, dále je možnost zažádat si o sociální byt.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Ano, myslím, že spolupráce mezi pomáhajícími organizacemi je velmi dobrá.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Podle mého názoru navrhuji větší kapacitu sociálních bytů pro sociálně slabší obyvatele a zachování městských bytů ve vlastnictví města, aby měli kde ubytovat potřebné občany, kteří nemají na nákup vlastního bydlení ani na drahý pronájem bytu.

Organizace: Noclehárna pro muže – OCH Blansko

Služba zajišťuje nocleh pro muže bez domova a osoby, které nemají dostatečné příjmy a možnosti zajistit si jiné trvalé bydlení. Poskytují dle potřeby nocleh jednorázově nebo dlouhodobé ubytování. Tyto služby jsou poskytovány od 19 h večer do 7 h ranní, přes den musí klient noclehárnu opustit.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Naši organizaci nejčastěji navštěvují muži, muži bez přístřeší, s trvalým pobytem na MěÚ, klienti HN, kteří nemají dostatek finančních prostředků na ubytovnu.

2) Jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Obrací se na naši organizaci klienti (muži), kteří nemají zajištěn nocleh a nemají dostatečné finanční prostředky. Mohou využít i koupelnu (hygiena) a kuchyň (uvařit teplý nápoj).

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Tento problém řešíme pomocí potravinové banky, odesláním na denní centrum, kde je možnost jídla. Dále pak posíláme klienty za sociálními pracovníky města nebo odkazujeme na další služby OCH, ÚP – dávky HN.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

Jsme noclehárna pro muže, a pokud je volná kapacita, klientovi poskytneme nocleh.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

Podle potřeb a situace klienta ho posíláme na příslušné úřady (ÚP). Spolupráci také zajišťují sociální pracovníci městského úřadu a pomáhajících organizací (OCH).

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?

Ano, myslím, že pomoc je zajištěna v dostatečné míře.

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi).

Není dostatečně zajištěno ubytování pro ženy. Možnost zřízení noclehárny pro ženy. Denní péče je zajištěna dostatečně.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Myslím, že je mezi pomáhajícími organizacemi dobrá spolupráce.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Navrhuji zajištění ubytování pro jednotlivé ženy, dále více sociálních bytů, nebo startovací byty pro mladé. Možností jsou i domy na půl cesty pro mladé do 26 let, aby se předešlo u mladých lidí, že skončí na noclehárně, kde jsou různé typy lidí, které mohou mladé ohrožovat patologickými jevy.

Organizace: **Podané ruce**

Organizace poskytuje různé druhy služeb, a to terénní práce, kontaktní centra, poradenství, terapie pro drogově závislé i pro alkoholové a jiné závislosti, léčebné programy, program pro osoby po VTOS, funguje také jako nízkoprahové centrum pro klienty od 8 let až neomezeně.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Vhledem k tomu, že organizace disponuje různými programy, tak ji navštěvují osoby závislé drogově či s jinými závislostmi, bezdomovci, osoby po VTOS, rodiče s problémovými dětmi, popřípadě jen využijí službu poradenství.

2) Jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Na naši organizaci se obrací klienti s jakýmikoliv problémy vzhledem k nabídce služeb.

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Tento problém řešíme ve spolupráci s OCH a MěÚ, potravinový balíček, popřípadě s organizací Lavina (zajišťuje jídlo potřebným 1x v týdnu), co se týká finančních prostředků odkazujeme klienty na vyřízení dávek v hmotné nouzi.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

Pokud je klient starší 18 let a je to muž, odkazujeme na místní noclehárnu pro muže, pokud je to žena, je to problém, jediné nějaká ubytovna nebo odkazujeme do blízkého většího města. Pokud je žena těhotná nebo s dětmi, službu je možné zajistit v azylovém domě pro matky s dětmi, pokud je volná kapacita. Pokud nemá nocleh zajištěn klient mladší 18 let z jakýchkoli důvodů, informujeme OSPOD, popřípadě krizové centrum. Pokud přijde klient z ústavní výchovy, pokusíme se mu zajistit bydlení v domě na půl cesty, ale ten se v našem městě nenachází. Popřípadě odkážeme na sociální odbor, kde se řeší žádost o sociální či městský byt, ale to je dlouhodobá záležitost.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

S klientem zmapujeme možné zdroje příjmů. Možnost úspor, rodina, pomoc při hledání brigády, zaměstnání, popřípadě pomůžeme sestavit životopis či možnost bezplatného použití telefonu. Dále pak odkazujeme na oblastní charitu a ÚP vyřízení dávek v hmotné nouzi.

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?

Ano, zajištění pomoci je dostatečné ve spolupráci s ostatními organizacemi (denní centrum, potravinová banka, šatník, finanční zajištění – dávky v hmotné nouzi).

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi.)

Naši terénní pracovníci mapují klienty v jejich přirozeném prostředí, služby jsou jim k dispozici, ale velmi záleží na nich samotných, pokud jich chtějí využít a chtějí proto něco udělat. Najdou se i tací, že jsou smířeni se svou situací a o nějakou pomoc nestojí nebo je jim na obtíž. Ano, zázemí je dostatečné, akorát je problém v ubytování pro ženy samotné.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Ano, podle mého názoru je dobrá spolupráce mezi různými organizacemi v našem městě. Snažíme se vždy dostatečně zajistit klientovi potřeby i s pomocí ostatních organizací.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Vzhledem k tomu, že v našem městě není zajištěn nocleh pro ženy, navrhuji pomoc v podobě noclehárny pro ženy.

Organizace: **Úřad práce – oddělení HN**

Státní instituce pomáhající v nepříznivých životních situacích. Je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy. Motivuje osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jednou z možností opatření, jak předcházet sociálnímu vyloučení.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Naši instituci nejčastěji navštěvují lidé bez domova a bez finančních prostředků, matky s dětmi ubytované v azylových domech, osoby propuštěné po VTOS, osoby, kterým skončila Pvn, lidé, kteří se přijdou pouze informovat na možnosti pomoci dávek v HN. Často také chodí lidé, kteří přišli o zaměstnání a jsou v evidenci ÚP bez nároku na Pvn (nemají žádné příjmy).

2) S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Nejčastější problematikou, se kterou se na naše oddělení klienti obrací, je nedostatek finančních prostředků na zajištění základních životních potřeb. V některých případech pomoc zahrnuje i zajištění ubytování a její úhrady. Také klienti občas potřebují finanční prostředky na úhradu dokladů při jejich ztrátě či odcizení.

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Pokud přijde klient a nemá finanční prostředky na stravu a splňuje podmínky osoby v HN, je mu poskytnuta informace o možnostech dávek. V případě potřeby je žádost bezodkladně vyřízena. Možnost zajištění stravy je i u kolegů z MěÚ a OCH – denní centrum, kde klientovi zprostředkují potravinový balíček.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

V případě, že klient nemá nocleh, odkážeme ho na pomoc sociálních pracovníků městského úřadu, kde klientovi zajistí ubytování. V případě potřeby uhradíme zajištěné ubytování. Podle potřeby je možné úhradu ubytování poukázat přímo na účet ubytovatele.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

Pokud klient nemá vlastní zdroj příjmu ani rodina nemůže pomoci a splňuje podmínky osoby v HN, poskytneme dávky (PnŽ a DnB, popř. MOP).

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?

Ano, myslím, že zajištění pomoci je dostačující.

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi.)

Zázemí je dostačující, ale mohlo být více možností ubytování, zvláště rozšířit služby ubytování pro ženy.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Ano, myslím, že spolupráce je dobrá. Podle potřeb klienta kontaktujeme ostatní pomocné organizace, které jsou schopné zajistit klientovi služby, které naše oddělení nenabízí. Ostatní organizace zase kontaktují naše oddělení.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Nový návrh pomoci vidím ve více možnostech ubytování pro sociálně slabší. Více městských a sociálních bytů právě pro sociálně slabší.

Organizace: Oblastní Charita – služba krizová pomoc

Krizová pomoc zajišťuje pomoc lidem bez omezení věku, kteří nejsou schopni nebo nemohou svou životní situaci řešit vlastními silami, popř. za pomoci rodiny nebo blízkých osob a nacházejí se v ohrožení zdraví nebo života. Krizová pomoc poskytuje pomoc v základním poradenství, pomoc při uplatňování práv a zájmů klienta, dále pak nabízí pomoc při obstarávání osobních záležitostí, poskytuje stravu a pomoc při řešení různých problémů.

1) Jaká klientela vaši organizaci nejčastěji vyhledává?

Naši organizaci nejčastěji navštěvují bezdomovci, sociálně slabší lidé, dále lidé, kteří potřebují poradenství v různých věcech, pomoc při sestavení životopisu, možnost využití internetu, lidé, kteří nemají bydlení. Terénní zajištění – hospicové péče.

2) S jakými problémy se na vaši organizaci klienti nejčastěji obrací?

Nejčastější problematikou, se kterou se klienti na naši organizaci obrací, je zajištění jídla a ubytování.

3) Jak řešíte problém, pokud klient nemá zajištěnou stravu a nemá finanční prostředky si stravu sám zajistit?

Pokud klient nemá zajištěné jídlo, poskytneme mu je, popř. potravinový balíček. Možností je také odkaz na organizaci Lavina, kde 1 x v týdnu poskytují jídlo pro sociálně slabé.

4) Jak řešíte problém, pokud klient nemá nocleh (bydlení)?

Pokud klient nemá zajištěn nocleh, pošleme ho na zdejší noclehárnu pro muže podle kapacity. Pokud je klientkou žena, pokusíme se jí zajistit ubytovnu.

5) Jak řešíte s klientem nedostatek finančních prostředků?

Charitní finanční zdroje jsou velmi omezené, přispívají pouze na jízdenku do místa trvalého pobytu. Podle situace klienta se mu snažíme poradit a pomoci s vyřízením dávek hmotné nouze, popřípadě SSP nebo PnP.

6) Je podle Vás dostačující zajištění pomoci (jídlo, finanční prostředky, ošacení) bezdomovcům a chudým lidem v našem městě?

Ano, myslím, že zajištění stravy a ošacení v našem městě je dostatečné. V nízkoprahovém denním centru mají klienti možnost si i uvařit. Finanční prostředky pouze z dávek HN – životní minimum. Samozřejmě vše je dobrovolné, a hlavně klient musí chtít řešit svoji situaci a pomoc.

7) Je podle Vás dostatečné zázemí pro bezdomovce a osoby ohrožené chudobou v našem městě? (Je míněno zajištění noclehu a denní péče, azylové domy pro matky s dětmi.)

Ano, zajištění noclehu, denní péče, azylové domy a zázemí pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou je dostačující. Přes den mohou využívat služeb denního centra, které se v 16 h zavírá. Pak klienti odkázání na služby se většinou zdržují přes léto v parku v zimě v čekárnách ČD nebo bus, kde tráví čas do 20 h, kdy se otevírá noclehárna pro muže.

8) Myslíte si, že je dobrá vzájemná provázanost (dobrá spolupráce) mezi pomocnými institucemi pro bezdomovce a lidi ohrožené chudobou?

Ano, spolupráce s ostatními pomáhajícími organizacemi je dobrá, zvláště z ÚP a MěÚ. V případě PnP je dobrá spolupráce s ošetřujícími lékaři klientů.

9) Nové návrhy na pomoc – nové pomocné programy pro občany ohrožené chudobou?

Nové návrhy pomoci vidím hlavně v zajištění ubytování pro samotné ženy, a to noclehárna pro ženy. Další návrh pomoci navrhuji zařízení denního pobytu pro bezdomovce a sociálně slabé klienty. V tomto návrhu jde především o to, že denní centrum se zavírá v 16 h a noclehárna se otevírá v 19 h a v této době klienti nemají kde být zvláště v zimním období a musí tak trávit čas v čekárnách nebo v parku.

Příloha B: Graf a tabulka hranice chudoby

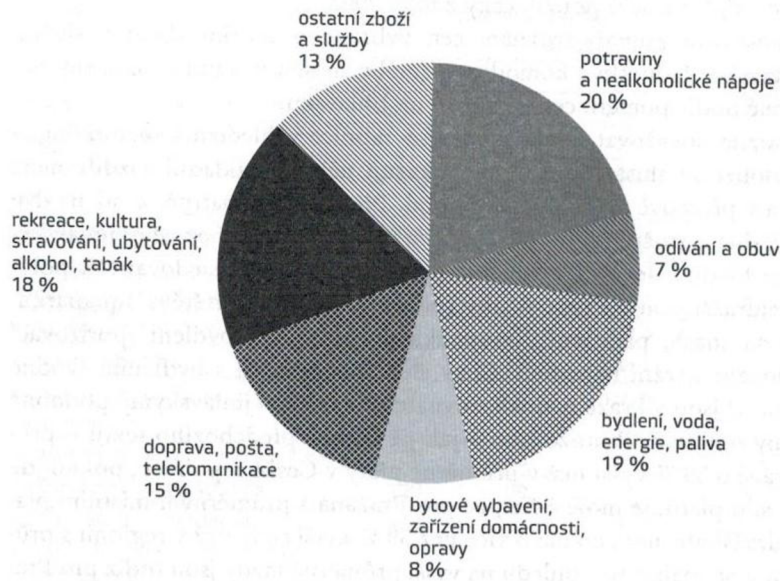
Tabulka 5: Hranice chudoby a počet osob ohrožených chudobou v České republice

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
hranice chudoby (roční příjem v tis. Kč)	81,0	85,8	92,3	101,1	109,2	112,0	114,1	114,95	116,2
počet osob ohrožených chudobou (v tis.)	1049,3	1001,4	983,4	925,2	884,9	936,4	1007,8	990,3	871,8

Zdroj: Maříková a kol., 2010

V roce 2010 žilo pod hranicí příjmové chudoby 40,6 % nezaměstnaných, druhou nejohroženější skupinou jsou nepracující důchodci (8,1 % v roce 2009). Z pracujících osob žilo pod hranicí příjmové chudoby v roce 2010 4,2 %. Co se týče domácností, nejohroženější skupinou jsou neúplné rodiny se závislými dětmi (okolo 40 % žijících pod hranicí příjmové chudoby), dále rodiny se třemi a více dětmi (22–24 %) (Maříková a kol., 2010).

Graf 1: Struktura výdajů domácností v České republice v roce 2006

Zdroj: Vlastní výpočty podle dat ČSÚ [2007d].

Graf 4: Struktura výdajů domácnosti v České republice v roce 2006

Zdroj: Maříková a kol., 2010

Tento graf nám ukazuje, které položky jsou pro výdaje domácnosti klíčové. Nejvíce – 20 % – tvořily v roce 2006 v ČR výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje, 19 % tvořily výdaje na bydlení, 8 % bytové vybavení, 7 % obuv a odívání, 15 % výdajů jde na dopravu, poštu a telefon, 18 % tvoří nezbytné výdaje kultura, rekreace, alkohol a tabákové výrobky, 13 % výdajů ostatní zboží a služby (Maříková a kol., 2010, 140 s.).